

AYDIN TÜRK LÜK BİLGİSİ DERGİSİ
AY-TBD

Yıl 6 Sayı 10
Bahar - 2020

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011

AYDIN *TÜRK LÜK BİLGİSİ* DERGİSİ

AY-TBD

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi

ISSN: 2149-5564

Sahibi

Doç. Dr. Mustafa AYDIN

Yazı İşleri Müdürü

Zeynep AKYAR

Editör

Prof. Dr. Metin AKAR

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Şuayip KARAKAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Dinara DUISEBAYEVA

Dr. Öğr. Üyesi Sıla GEN KAYA

Yayın Dili

Türkçe

Yayın Periyodu

Yılda iki sayı: Güz & Bahar

Yıl 6 Sayı 10 Güz - 2020

Akademik Çalışmalar Koordinasyon Ofisi

İdari Koordinatör

Tamer BAYRAK

Türkçe Redaksiyon

Süheyla AĞAN

İngilizce Redaksiyon

Seçil DURNA

Grafik Tasarım

Elif HAMAMCI

Yazışma Adresi

Besyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38,
Sefaköy, 34295 Küçükçekmece/İstanbul

Tel: 0212 4441428

Fax: 0212 425 57 97

Web: www.aydin.edu.tr

E-mail: aydinturklukbilgisi@aydin.edu.tr

Baskı

Şan Ofset Matbaacılık

Adres: Hamidiye Mah. Anadolu Cad.

No:50 Kağıthane - İstanbul

Tel: 0(212) 289 24 24

Faks: 0(212) 289 07 87

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Zaynobidin ABDİRASHİDOV, Mirza Ulugbek Özbekistan Millî Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet AÇA, Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Rövşen ALİZADE, İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Metin ARIKAN, Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Yunus BALCI, Pamukkale Üniversitesi

Prof. Dr. Nergis BİRAY, Pamukkale Üniversitesi

Prof. Dr. Necat BİRİNCİ, İstanbul Aydın Üniversitesi

Doç. Dr. Müjgan ÇAKIR, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Prof. Dr. Abdülhaluk M. ÇAY, İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşe Yücel ÇETİN, Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK, İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Ali DUYMAZ, Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Abdülkadir EMEKSİZ, İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Cafer GARİPER, Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Fabio L. GRASSİ, Sapienza Üniversitesi, Roma-İtalya

- Prof. Dr. Belkıs GÜRSOY**, İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Dikhan KAMZABEKULI, Kazakistan Cumhuriyeti Lev Gumilev Avrasya Millî Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail KARACA, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup KARASOY, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ, İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KARTAL, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Muharrem KAYA, İstanbul Kültür Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Embiye KAZİMOVA, Şumen Üniversitesi, Bulgaristan
Prof. Dr. Beyhan KESİK, Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Aynur KOÇAK, Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Hanife KONCU, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Doç. Dr. Galina MİSKİNİENE, Vilnius Üniversitesi, Litvanya
Prof. Dr. Kâmil Veli NERİMANOĞLU, İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖNER, Ege Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hakan ÖZÇELİK, İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Özkan ÖZTEKTEN, Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Meryem SALİM-AHMET, Şumen Üniversitesi, Bulgaristan
Doç. Dr. Mehmet SAMSAKÇI, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ, Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK, Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Fikret TURAN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Vahit TÜRK, İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Sema UĞURCAN, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM, Hacettepe Üniversitesi

İçindekiler - Contents

Gazimağusa Kutup Osman Efendi Türbe Kitâbesi ve Kitâbe Metninin Problemleri <i>Turbah Inscription of Kutup Osman of Famagusta and Issues about the Inscription</i> Metin AKAR.....	1
Türk İlleri ve Bodunlarının Ortak Edebiyat Tarihi; Önemi ve Güncelliği <i>Common Literature History of Turkish Provinces and Tribes; The Importance and How Current It Is</i> Düken MASİMKHANULI	35
Kurban Bayramı İbadeti: İstanbul'da Bir Saha Çalışması Örneği <i>Worship of the Festival of the Sacrifice: A Field Research in Istanbul</i> Gökçen ÇATLI ÖZEN	49
Gaspıralı İsmail Bey ve Modern Eğitim Anlayışı <i>Gaspıralı İsmail Bey and His Understanding of Modern Education</i> Sefa SELÇUK, M. Hakan ÖZÇELİK.....	71
Türklük Bilimine Emek Verenler-2 <i>Prof. Dr. Düken Masimhanlı</i> Nassiba JUNAYEVA	85

Doi Numaları

Gazimağusa Kutup Osman Efendi Türbe Kitâbesi ve Kitâbe Metninin Problemleri

Metin AKAR

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/türklük_v06i1001

Türk İlleri ve Bodunlarının Ortak Edebiyat Tarihi; Önemi ve Güncelliği

Düken MASİMKHANULI

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/türklük_v06i1002

Kurban Bayramı İbadeti: İstanbul'da Bir Saha Çalışması Örneği

Gökçen ÇATLI ÖZEN

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/türklük_v06i1003

Gaspıralı İsmail Bey ve Modern Eğitim Anlayışı

Sefa SELÇUK, M. Hakan ÖZÇELİK

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/türklük_v06i1004

Türklük Bilimine Emek Verenler-2

Nassiba JUNAYEVA

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/türklük_v06i1005

Editörden

Bu sayımızı beş yazı ile oluşturabildik. İlk makalemizde, yedinci yüzyılda olgun örnekleri verilen Türk anıtmezar kitabesi geleneğinin, XIX. yüzyılda verilen önemli bir örneği, Prof. Dr. Metin Akar tarafından yeniden ele alınmış, bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, Gazimağusa ile Girne şehirlerinde birer elyazması (ve oyması) örnekleri korunan Kutup Osman Efendi türbe kitabesi metinlerinin tenkitli metni ortaya konmuştur. Kardeş Kazakistan Cumhuriyeti bilim adamlarından Prof. Dr. Dükan Masimkhanulı, Türklerin XV. yüzyıla kadar devam eden ortak diliyle oluşturulan Ortak Türk Edebiyatının yeni bir bakış açısından ele alınması gereğini anlatmıştır. Dr. Öğr. Üyesi Gökçen Çatlı-Özen, kurban ve kurban bayramı konusunu alanda yaptığı anket çalışma ile, anketin kapalı ve açık uçlu sayısal verilerini yorumlayarak ilgi çekici sonuçlar elde etmiş, Türk Halk Bilimine önemli katkılarda bulunmuştur. Sefa Selçuk ile Dr. Öğr. Üyesi M. Hakan Özçelik imzalı yazıda, farklı siyasî birlikler içinde millî ve dinî vasıfların korunması eylemlerinin XIX. asırdaki ustası İsmail Gaspıralı anlatılarak okuyucularımıza tarihî bir hatırlatma yapılmaktadır. *Türklük Bilimine Emek Verenler* yazı dizimizde, Türkolojinin genç üyelerinden Dr. Nassiba Junayeva bize, yaşayan bir büyük Türkolog hakkında bilgiler vermektedir.

Türk dünyasının nevrüz sevincinin kokularını taşıyan bahar güldestemizi sevgi ve saygılarımızla sunuyoruz, buyurunuz.

Prof. Dr. Metin AKAR
İstanbul Aydın Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Gazimağusa Kutup Osman Efendi Türbe Kitâbesi ve Kitâbe Metninin Problemleri

Metin AKAR¹

Araştırma makalesi

Geliş Tarihi /Received: Şubat / February 2020

Kabul Tarihi / Accepted: Şubat / February 2020

(Bu makale, itenticate yazılımınca taranmıştır.)

Öz: Türk mutasavvıfı Atpazarî Osman Fazlî / Kutup Osman Efendi, sarayla da iyi ilişkileri olan, huzur dersleri veren bir şeyhtir. Halk, esnaf ve eşrafı ilmiyle etkilemiş, Sultan II. Süleyman'ın cülûsu sırasında meydana gelen kargaşayı durdurmada nüfuzundan yararlanmıştı. Gücünden çekinen Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa onu Magosa'ya sürmüştür. Buradaki hayatı uzun sürmemiş, 1691'de ölmüştür. Mezarı, zamanla kaybolmuştur. Kıbrıs muhassılı El-Hac Seyyid Mehmed Ağa, 1824'te kabrini buldurur, sonra da bugünkü türbeyi yaptırır. Türbe kitâbesi Seyyid Feyzullâh Dede tarafından 1835-36 yılında kopya edilmiştir. Burada anlatılanlar, Bursalı Şeyh İsmail Hakkî'nin *Silsile-nâme* ve *Tamâmü'l-Feyz* adlı eserlerinden alınmıştır. Geleneğimizde anıt mezar ve türbe kitâbeleri umumiyetle kısa olur. Elbette bunun Köktürk ve Uygur kitâbeleri gibi istisnaları vardır. Kutup Osman Efendi türbe kitâbesi de belki bu istisnaların son örneğidir. Kitâbenin, el yazması nüshası bulunmak gibi bir başka sıra dışı vasfı vardır. Bilinen iki nüshası arasında, 128 yerde fark vardır. Makalede bu farklara işaret edilerek metin tenkidi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kutup Osman, Türbe, Kitâbe, Magosa, Kıbrıs.*

¹ Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, İstanbul / TÜRKİYE. metinakar@aydin.edu.tr
[Orcid.org/0000-0003-3847-0561](https://orcid.org/0000-0003-3847-0561)
[10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v06i1001](https://doi.org/10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v06i1001)

Turbeh Inscription of Kutup Osman of Famagusta and Issiuses about the Inscription

Abstract: A Turkish sufi, Atpazarî Osman Fazlî / Kutup Osman Efendi was a sheikh who had good relations with the palace also a serenity tutor. He had influenced the local people, merchants and gentries through his wisdom. His influence was used to stop the turmoil that occurred during Suleiman II's ascent to the throne. Köprülüzade Fazıl Mustafa Pasha, who was afraid of his power, exiled him to Famagusta. His life here did not last long, he died in 1691. In 1824, tax collector of Cyprus, El-Hac Seyyid Mehmed Ağa found his tomb and built the turbeh of today. The inscription of the turbeh was copied by SeyyidFeyzullâhDede in 1835-36. What is described here is taken from the works of sheikh İsmail Hakkî, *Silsile-nâme* and *Tamâmü'l-Feyz*. In our tradition, turbeh inscription are usually short. There are exceptions, of course, such as the Kokturk and Uighur inscriptions. The turbeh inscription of Kutup Osman is perhaps the last example of these exceptions. The inscription has another unusual quality, such as having manuscript copies. There are differences in 128 places between two known copies. The text was criticized by pointing out these differences.

Keywords: *Kutup Osman, Turbeh, Inscription, Famagusta, Cyprus*

Hayatı

Türk tasavvuf düşüncesinin önde gelen isimlerinden ve Celvetîliğin büyük şeyhlerinden olan, Türkiye Türklerince Atpazarî Osman Fazlî, Kıbrıs Türklerince de Kutup Osman Efendi olarak tanınan bu bilginin, ilmî ve edebî şahsiyeti, eserleri konusunda en sağlam bilgiler, onun yetiştirdiği büyük Türk azizlerinden Bursalı İsmail Hakkî (1653-1725) tarafından yazılan *Silsilenâme-i Celvetî* ve *Tamâmü'l-Feyz* adlı eserlerde mevcuttur. Kutup Osman Efendi'nin hayatı hakkında bilgi veren yeni yazılar çoğunlukla *Zeyl-i Şekayık* (Uşşâkîzâde), *Râşid Tarihi* (Raşid) ve *Sefîne* (Vassaf) gibi eski kaynaklara dayanmaktadır. Bu eserlerde verilen bilgilere göre Kutup Osman Efendi 1041 / 1632 yılında Şumnu'da doğdu. Halvetiyye tarikatine mensup olan Fethullah Efendi'nin oğludur.

İlk bilgilerini babasından aldıktan sonra Şumnu'dan Edirne'ye geçmiş ve bu şehirde Celvetiliğin kurucusu olan Aziz Mahmud Hüdâyî Efendi (948-1038 / 1541-1628)'nin halifelerinden Saçlı Hüseyin Efendi'ye intisap etmiştir. Daha sonra İstanbul'a gidip Zeyrek semtinde Celvetîyye tekkesinde mürşit olan Şeyh Zâkirzâde Abdullah Efendi'ye bağlanarak ondan sekiz yıl feyz almıştır. Aynı yıllarda başka bilim adamlarının da derslerine devam ederek ilmini arttırmıştır. Tasavvuf yolunda mühim merhaleler katettikten sonra Edirne'ye bağlı olan Aydos'ta halife olarak görevlendirilmiştir. Buradan da, nakledildiği Filibe'deki yıpratıcı meşihat görevinden sonra tekrar İstanbul'a gelerek Manisalı Mehmet Paşa Camii'nde bir tekke kurup, gerek burada ve gerekse Vefa ve Süleymaniye camilerinde ana teması "vahdet-i vücüt" olan dersler vermiştir. Bu yıllarda, Sultan IV. Mehmet (1051-28 Rebiülahir 1104/1641-6 Ocak 1693) 'in huzuruna kabul edilmiş, devletin işleyişi ve sair siyâsî meseleler hakkındaki görüşlerini Sultan'a arz etme fırsatı bulmuştur. Osman Efendi, 1689 Belgrad Seferi'ne de fiilen katılmış fakat Sofya'dan ileri gitmesine izin verilmemiştir. Sofya Seferi'nin bozgunla neticelenmesi üzerine İstanbul'a dönmüş, siyasetle ilgisini kesmiş ve kendini irşad işlerine vermişse de, Sultan IV. Mehmed'in tahttan indirilip Sultan II. Süleyman (15 Safer 1052-26 Ramazan 1102 / 15 Mayıs 1642-23 Haziran 1691)'ın saltanata getirilişi sırasında kader ona tekrar tarihî bir misyon yüklemiş, Osman Efendi devlete tasallutta bulunan zorbalara müdahale etmiş, onlara geri adım attırmış ve olayları yatıştırmıştır (Kütükoğlu, 1979: 158-159). Onun bu gücü yöneticileri ürkütmüş, artık siyasetle uğraşmasa da Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa (1637-20 Ağustos 1691) tarafından, Magosa'ya sürgün edilmiştir (Dede, I; Yıldız, 1991: 84). Osman Efendi'nin Kıbrıs adasına gelişi 06.08.1690 ile 04.09.1690 tarihleri arasında olabilir. Şeyh, burada hayatının son günlerini yaşamış; 17 Zilhicce 1102 / 11 Eylül 1691 tarihinde, salı günü vefat etmiş ve misafir olarak geldiği bu beldeye ebedî olarak yerleşmiştir. Bugün mevcut olan türbesi daha sonraki yıllarda yapılmıştır. Halifesi Bursalı İsmail Hakkı, şeyhinin vefatı üzerine şu tarihi söylemiştir:

*Bûlbül-i hoş-lehçe-i gül-zâr-ı mâ'nâ ya'ni şeyh
Bulmadı âhir bu fânîde bekâdan râyiha
Kudsiyân-ı pâk-dil Hakkî el açup dediler
Rûh-ı pâki-çün 'azîziñ okuyalım Fâtiha*

Makâm-ı eş-şeyh Firdevs ü Tûbâ (1102 / 1691)

İlmî Şahsiyeti ve Eserleri

Kutup Osman Efendi İslâm dini ile ilgili olan bilimlerle tasavvufu iyi derecede bilir. “Vahdet-i vücud” a inandığı için, bu fikrin ve inancın en şiddetli savunucuları olan Muhyiddin İbnü'l-Arabî (7 Ağustos 1165 Cumartesi / Şam, 6 Aralık 1240 Cuma) ile onun üvey oğlu Konyalı Sadreddin (1240-1274), Osman Efendi'nin manevî rehberleri olmuştur.

Onun yetiştirdiği en büyük insan Bursalı İsmail Hakkı (1653-20 Temmuz 1725)'dir. Türk tasavvuf tarihinin en meşhur tefsirlerinden olan İsmail Hakkı'nın *Rûhü-l-Beyân*'ı, Osman Efendi'nin *Lâyihatü'l-Berkıyyat* adlı eserine dayanılarak yazılmıştır. İlimine güvenilen insanlardan olduğu için Sultan IV. Mehmed'in huzurunda da derse davet edilmiştir. Halk, esnaf ve eşraf üzerinde ilmiyle etki yapmış, bu tesirden dolayı Sultan II. Süleyman'ın cülûsu sırasında meydana gelen kargaşayı durdurmada Osman Efendi'nin nüfuzundan yararlanılmıştır.

XVII. yüzyılda şiddetlenen tekke ve medrese kavgalarında Osman Efendi tekke tarafının önemli savunucuları arasındaydı. Osman Efendi'nin Fazlî mahlası ile ilâhîler yazdığı bilinmektedir (Şeyhî, 1989: 90). Kutup Osman Efendi'nin eserlerinin önemli bir bölümünü meşhur “vahdet-i vücud”çuların kitaplarına yazdığı şerhler ve hâşiyeler teşkil eder. Bunların konuları tasavvuf, fıkıh, tefsir, ilmihâl, belâgat, beyân, meânî, münazara âdâbı, hikmet, kimya, iksirdir. Şiir ve mektup türlerinde eserleri de vardır. Eserlerinin sayısı yirmiden fazladır (Akar, 1998: 32-34).

Türbesi

Kutup Osman Efendi'nin defnedildiği yıllarda, mezarı üstünde türbe yoktur. Mevcut ve muhtemelen basit bir yapıdan ibaret olan kabir zamanla kaybolmaya yüz tutunca, üstüne 1739 yılında bir

türbe ve yanına da bir tekke inşa edilmiştir (Andız, 1990: 46). Daha sonraları, adaya gelen muhassıllardan (Cobham, 1908: 352), Hasan Fehmi'ye göre de Sultan II. Mahmud devri valilerinden (Fehmi, tarihsiz: 122 ve 1987: 138-139) El-hac Seyyid Mehmed Ağa tarafından “1824 yılında türbe ve tekke yeni baştan inşa edilerek yanına bir mescit ile tarikat mensuplarının barınması için de bazı odalar eklenmiş” (Andız, 1996: 46) ve bu tekkeye bir şeyh tayin edilmiştir (Metin, 1959: 231; Fehmi, tarihsiz: 122).

Seyyid Mehmed Ağa Kıbrıs'a geldiğinde Kutup Osman Efendi'nin kabri yerle bir olmuş durumdadır. Mezarın yeri, bu tarihlerde takriben 80 yaşlarında olan ve dürüstlüğü ile tanınan bir kadının ifadesi ve şahitliğiyle belirlenmiş, kazılan bu yerden şeyhin Celvetî işaretli mezar taşı ve iskeleti bulunduktan sonra (Dede, 1251: 1) türbe inşaatı başlatılmıştır.

Kimi yazarlar türbe yanında mescit bulunmadığını, bu yapının Seyyid Mehmed Ağa tarafından inşa ettirildiğini, türbe kitâbesindeki ifadelerle dayanarak anlatırlar (Alasya, 1988: 317). Odalar minyatür bir avluyu üç taraftan çevrelemektedir. Türbe ve mescit kesme sarı taşlardan yapılmıştır ve Namık Kemal Lisesi avlusunda, eskiden polis karakolu iken şimdi vakıf dükkânları olarak kullanılan yapının yakınında, çam ağaçları arasında yer almaktadır.

Eskiden, türbenin ceviz ağacından yapılmış çok güzel bir kapısı olduğu, mezar üzerindeki sandukada da üstü âyetlerle tezyin edilmiş bir örtünün bulunduğu bildirilmektedir (Fehmi, tarihsiz: 122; Fehmi, 1987, 139). Bugün kabrin üzerinde çirkin bir sanduka ile onu saran yeşil bir çuha örtü ve bir sarık vardır. Türbe içinde bir yerlerden yanlış okunmuş, yeni harflerle yazılmış bir kitâbe duvarda asılı durmaktadır.

Türbeyi ve külliyei 1975 yılında gezen bir sanat tarihçimiz burası hakkındaki bilgi ve kanaatlerini şöyle ifade etmektedir: “Magosa'da XVIII. yüzyıldan kalma Kutup Osman Tekke ve Türbesi, onarım plânlarında hemen ele alınması gereken bir eserdir. Yapı, bir avlunun üç tarafını çevreleyen çeşitli mekânlardan meydana gelmektedir. Merkezden bir giriş vardır. Girişin sağ kanadındaki kubbeli ve tonozlu mekânlar türbeye aittir. Bunun karşısındaki revaklar avluyu çevreler. Eyvan kemerleri çatlayan, kubbelerde tehlikeli çatlaklar görülen bu yapı da Lefkoşa'daki benzerleri gibi

önemli eserler arasındadır” (Aslanapa, 1975, 25). Âcilen onarılması gereği uzmanlarca belirtilen bu yapı maalesef yıllarca ihmal edilmiş, iyi niyetli fakat ehil olmayan kişilerce çok çirkin şekilde tamir ettirilmiştir. Külliye yeniden ele alınıp, ilmî metodlara uygun olarak, tercihen Türkiye Cumhuriyeti tarafından restore edilmeli ve binaya hayatiyet kazandırılmak için kültür hizmetlerinde kullanılır hâle getirilmelidir.

Türbenin yapıldığı tarihten son zamanlara kadar resmî görevli türbedarı olmuştur. Bunların sonuncusu Zeliha Hanım’dır. Bu hanım, tekke yanındaki bir lojmanda kira vermeden oturmuş, Evkaf Dairesi’nden aldığı 2-3 Kıbrıs Lirası gibi az bir para karşılığında bakıcılık hizmetini yıllarca yürütmüştür. Bu para kesilip lojmandan da çıkarılmış olmasına rağmen türbenin temizlik işlerini yine uzun yıllar fahrî olarak yürütmüş ve yakın zamanlarda vefat etmiştir (Kaynak kişi: Raif).

Kutup Osman Külliyesi, yani türbe, mescit ve tekkesinin plânları da çeşitli eserlerde yer almaktadır (Hakeri, tarihsiz: 221, 427). Kutup Osman Tekkesi, Magosa halkının manevî terbiyesinde yıllarca rol aldıktan sonra, tarih içinde, ihtiyaç duyuldukça medrese ve modern eğitim veren bir okul olarak hizmet vermiştir. Bu medrese ile ilgili vakıflar da vardır (Süha, 1969: 44). Tekke, son olarak Namık Kemal Lisesi’nin kuruluş yeri olmuş, yeni lise binası yapıldıktan sonra da eğitimin hizmetinde bulunmuştur. Bugün de Namık Kemal Lisesi’ne bağlı bir eğitim binasıdır.

Kıbrıs Türkleri, Kutup Osman Efendi’nin ermişliğine inanır ve ona saygı gösterirler. Magosa’da, bir kimsenin bir şeyi bilip bilmezlikten geldiğini, bir başka deyişle “ârifçe cahilleştiğini” ifade etmek için “*Kutup Osman Efendi gibi; bilir de bilmezlikten gelir.*” deyimini kullanılır. Bu deyimde de Kutup Osman’ın ermişliğine, onun Tanrı’nın velî kullarından olduğuna dair tam bir inanç yatmaktadır. Ada Türkleri arasında, bilhassa Magosa’da, 1920 yılında *Kutup Osman* adının şahıs ismi olarak kullanıldığına dair bir belgemiz vardır: Lefkoşa’da, İzmir felâketzedelerine yardım maksadıyla oynanan tiyatro eseri ve bu gecede açık artırmaya konulan divitin sahibi olan çocuğun adı da *Kutup Osman*’dır. Bu olay “*Doğru Yol*” gazetesinin 29 Mart 1920 tarihinde çıkan 27. sayısında geniş şekilde anlatılmaktadır (Akar, 1997: 16).

Türbe Kitâbesi

Ziyaretçileri bilgilendirmek amacıyla yazılmıştır. Bilgiler, Bursalı Şeyh İsmail Hakkî'nin *Silsile-nâme* ve *Tamâmü'l-Feyz* adlı eserlerinden kısaltılarak alınmıştır. Kitâbenin özeti şöyledir:

“Kutup Osman Efendi, Şumnu'da doğdu. Babası, Şeyh Fethullâh Efendi'dir. On yedi yaşında iken annesinden izin alıp, kâmil bir mürşit bulmak amacıyla önce Edirne'ye, sonra da İstanbul'a gider. Zeyrek'te, Zâkir-zâde Şeyh Abdullâh Efendi'ye intisap eder. Sekiz yıl bu şeyhten eğitim görür. Onun duası uğuruyla bütün ilimleri öğrenir. Şeyhi ona hilâfet teklif ederse de o, şeyhine hizmet yolunu tercih eder. Bir gece 'âlem-i melekût müşahedesinde iken' Tanrı, kendisine bir Mushaf verip, 'Bununla kullarımı davet et!' diye buyurur. Bunun üzerine şeyhinden hilâfet alıp Aydos'a gider; burada 6 yıl iķâmet eder. Bir ilahî işaret üzerine Filibe'ye göçer ve bu şehirde de 15 seneden fazla kalır. Sonra İstanbul'a gelip Atpazarı'nda bulunan Kul Cami'i semtine bir ev yapıp yerleşir. Burada halka, salı ve cuma günleri dışında va'z ve nasihatler verir. Şöhreti saraya ulaşır. Sultan IV. Mehmed huzurunda bile zikir yaptırır. Ününe paralel olarak siyasî nüfuzu da artar. Sultan II. Süleyman devrinde bazı vezirlerin gazez ve hasetleri sebebiyle Magosa'ya sürülür. 13 ay burada yaşar ve vefat eder (1102). Cesedi bu mübarek yere gömülür. Kutup Osman Efendi gizli ve açık bütün ilimleri bilir. Kerametleri vardır. 23 sene mürşitlik yapmıştır. *Kutb* olmuştur. Yüzden fazla halife yetiştirmiştir. Muhyiddîn ibni Arabî ile Sadreddîn Konevî'nin bazı eserlerini şerh etmiştir. “İksir”e dair eserleri de vardır. Mezarı zamanla kaybolmuş iken 1240 yılında, ölümünden 138 sene sonra, (Sultan II. Mahmud devrinde), Muhassıl [vergi tahsildarı] Mehmed Ağa, önce kabrini buldurur, sonra da oraya bir türbe yaptırır. Seyyid Feyzullâh Dede tarafından 1251 / (29.04.1835 ile 17.04.1836 arası) yılında kopya edilen kitâbe, padişâha duâ ve vefat tarihini gösteren kıta ile sona erer.”

Kitâbe metni bu güne kadar doğru okunmuş hâlde neşredilmiş değildir. Bir neşrin (Rıza, 1951: 19-20) sadece iki sayfasındaki bilime uymayacak şekilde okunmuş kelime ve ibarelerin sayısının elliyi aştığını söylersek doğru metin neşrine ne kadar çok ihtiyaç olduğu apaçık görülür.

Kitâbe metnini kimin yazdığı kesin olarak bilinmemektedir. Kitâbe levhasında hattat veya müellif adı olarak, kenarda, şu kayıt vardır: “Ketebehu hâdim-i fukarâ-yı Mevlevî-hâne-i Lefkoşa, Seyyid Feyzullâh Dede. Sene 1251”.

Kitâbenin Maddî Yapısı

Türbe kitâbesi 5 cm. kalınlığında, ilki 68x171 cm., ikincisi 70x170 cm. ebadında olan, yıldız boyalı çerçeveler içinde iki tahta levha üzerine, erkek yazı şeklinde oyularak yazılmıştır. Birinci levhada satır uzunluğu 61 cm., ikinci levhada 60 cm.’dir. Yazı, birinci levhada turuncu renkli ve 0,5 cm. kalınlığında; ikinci levhada siyah renkli ve 1 cm. kalınlığında olan cetveller içine yazılmıştır. Kitâbe, yer yer harekeli, sülüs yazı ile yazılmış, yıldız boya ile boyanmıştır. Zemin, mat yeşil yağlı boyalıdır. İlk kitâbe levhasının birinci satırını oluşturan iki kelime, 5 cm. kalınlığındaki cetvel ile çerçeve içine sokulan yarım dairelik zemine yazılmıştır. İlk levhada 41 satır, ikincide 42 satır mevcuttur. İkinci levha altında iki yay ile desteklenmiş genişçe bir yarım dairelik zeminde 5 satır vardır. Bu yarım dairenin sağında, bir sepet veya vazo içine yerleştirilmiş üç sarı gül, bir sarı karanfıl, üstteki üç, alttaki beş kırmızı lâle bulunduran dallar ve yeşil yapraklardan oluşan bir resim mevcuttur. Yarım dairenin solunda yeşil dal ve yaprakların arasına nakşedilmiş bir adet sarı lâle vardır. Bu lâlenin sol üst tarafı ile çerçeve arasında turuncu zeminli dikdörtgen içinde yıldız boyalı, harekesiz ve noktasız olarak yazılmış üç satırlık bir ketebe kaydı bölümü görülmektedir. Çerçeveler yıpranmış ve yer yer boya dökülmüştür. Yazılarda önemli tahribat yoktur. İkinci levha çatlamış veya bütünü oluşturan parçalardan biri yerinden oynamıştır. Güvenliğinin temini için türbedeki yerinden alınarak Magosa Cambulat Müzesi’nde, demirli camekânlar içinde korunmakta ve teşhir edilmektedir. Kitâbe sanat eseri olarak da oldukça değerlidir.

Kitâbenin Nüshaları*

Geleneğimizde türbe kitâbeleri umumiyetle kısa olur. Elbette bunun istisnaları da vardır. Bugünkü bilgilerimize göre ilk istisnalar Köktürk ve Uygur kitâbeleridir. Kutup Osman Efendi türbe kitâbesi de belki bu istisnaların son örneğidir. Bu kitâbenin bir başka sıra dışı

vasfı daha vardır: İkinci nüshası. Kâğıda yazılı olan bu nüsha Girne Millî Arşivi, Sultan II. Mahmud Kitapları bölümündedir.

Bu iki nüsha karşılaştırıldı. Her iki metinde de noksanlıklar vardır. Kitâbenin bilinen iki nüshası arasında, aşağı 131 yerde fark tespit edildi. Bu durum karşısında tereddüde düştük: “Hangi metin tam ve doğrudur? Hangi metni kitâbe metni sayacağız? Metin tenkidi yapmalı ve yeni bir metin ortaya koymalı mıyız?” Bu soruların cevaplandırılması ve tartışılması için uygun bir ortama da rast gelmedik. Bu sebeple makalemizde her iki nüshanın metnini aynen naklettikten sonra, tenkitli metin oluşturulmuştur. İlk defa gerçekleştirilen bu işlem, çalışmanın orijinalitesini teşkil etmektedir.

Kutup Osman Efendi'nin Gazimağusa Cambulat Müzesi'nde Korunan Türbe Kitâbesinin Metni:

[I-1] Hüve'l-Bâkî

[I-2] Biñ yüz bir senesinde Kıbrıs cezîresinde Magosa kal'asına şeref-bahşâ-yı nüzül ve biñ yüz iki senesi şehir-i Zilhiccetü'l-Harâm'ın on yedinci günü hulûl-i ecel-i mev'ûdıyla [I-3] irthâl-i dâr-ı beķâ ve resîde-i ser-menzil-i vâlâ-liķâ olan 'Osmân Fazlullâhî *kuddise sirrehu* hazretlerinin mübârek kabr-i şerîf ve merkad-i münîfleri ol târîhden beri [I-4] mestûr iken biñ iki yüz kırk târîhinde cezîre-i mezkûrede muhassıl bulunan sâhib-i hayrât u râğıb-ı müberrât dergâh-ı âlî kapucibaşlarından ve tarikat-ı 'aliyye muhibb ü mensûblarından [I-5] 'atûfetlü El-hâc Seyyîd Mehemmed Aga hazretleri Âstâne-i 'aliyyede 'azîz-i müşârün-ileyh *kuddise sirrehu* hazretlerinin evsâf-ı şerîflerini ve cezîre-i mezbûrede Magosa kal'ası pîşgâhında vedî'a-yı hâk-i [I-6] 'anber-nâk olduğu ba'zı mensûbân-ı tarikat-i Celvetiyye'den istimâ' étmiş bulunmağ-ıla cezîreye vürûdında merkad-i sa'âdetlerini teftîş ü tecessüs husûsında sa'y ü ihtimâm édüp [I-7] nihâyet kal'a-yı mezbûrede sâlihâtdan seksen yaşına yétmiş bir sâl-horde hâtûn mahall-i kabr-i şerîflerini ta'yîn étdikde muhassıl-ı müşârün-ileyh ve vücûh-ı ahâlîden ba'zı eşrâf hâzır ve nâzır [I-8] oldukları hâlde mevzi'-i merķûmı usûlü-y-le hafre mübâşeretleri esnâsında eser-i kabr-i şerîf nümâyân olup ve cânib-i re's-i sa'âdetlerine mensûb olup mürûr-ı ezmân ile üzerine rîk ü türâb perde ve hicâb olan seng-i trâşîde [I-9] pedîdâr ve küberâ-

yı Celvetiyye'ye mahsûs seng-i sefidden masnû' sikke-i sa'âdetleri şekli nümûdâr olmuş ise de tahsîl-i 'ayne'l-yakîn kasdıyla bir miktar dahi keşf ü tahkîk olundukda [I-10] zîr-i hâk-i 'anber-nâkde mütevârî mübârek cesed-i es'adları der-hâl zuhûr ve çeşm-i nuzzâra ser-mâye-bahş-ı nûr olup râyiha-i misk ü 'anber-meşâm huzzârı ta'tîr étdikde bî-rayb ü iştibâh merkad-i şerîf-i kerâmet-penâhları [I-11] olduğu tebeyyün ve tahakkuk étmekle der-hâl mürâ'ât-ı âdâb u ta'zîm ile tagtiye ve tesnîm muhassıl-ı müşârün-ileyh hazretleri üzerlerine metîn ve müstahkem bir künbed-i latîf ve anıñ ittisâlinde bir mescid-i şerîf ve ba'zı hücerât binâ [I-12] ve inşâ ve sülehâdan bir zât-ı şerîfî türbedâr ta'yîn édüp ve vezâ'if ü sâ'ir muktezayâtını ikmâl ü tetmîm ile nâ'il-i ecr-i 'azîm olmuşdur:

Edeble kıl ziyâret bu maqâm-ı feyz-bahşâyı [I-13]
Ki bu cây-ı mükerrerem kutb-ı dîniñ cilve-gâhıdır
Sorarsañ nâm ü şân u şöretin vech-i vecîh üzre
Kalem bu beyt ile tahrîr-i vafında mübâhîdir

Şuyûh-ı Celvetîden nesl-i pâk-i Fahr-ı 'âlemdir [I-14]
Cenâb-ı kutb-ı dîn 'Osmân-ı Fazlî Îlâhî'[dir]

Sâhib-i merkad-i şerîf müşârün-ileyh 'Osmân Fazlullâh *kaddese Allâhu sırrehu'l-latîf* hazretleri müsellemlü'l-küll olduğu vechile ekmel-i ekâmil-i [I-15] ümmet ve kutb-ı dâ'ire-i velâyet olmaları hasebiyle terceme-i evsâf ve kemâlât-ı 'uzmâları bîrûn-ı havâsıl-ı aklâm u erkâm olup ancak bahrdan katre mertebesinde ba'zı menâkıb-ı 'âliyeleri ziyâret-i [I-16] seniyyeleriyle şeref-yâb olan zevâta ma'lum olmak için kendüleriniñ ecell ü ekmel halîfeleri olup mertebe-i 'ilm ü 'irfânî şöret-şi'âr-ı enfüs ü âfâk olan Şeyh 'İsmâ'îl Hakkî *kuddise sırrehu'* [I-17] *l-'Azîz bi-mezidü eber* hazretleriniñ *Silsile-nâme* ve *Tamâmü'l-feyz* nâm te'lîf-i müniflerinde 'ale'l-icmâl şu vechile ahz u beyân olunur ki 'azîz-i müşârün-ileyh Ruméli bilâdından Şumnı kasabasında Şeyh Fethullâh [I-18] nâm zâtıñ sulb-ı pâkizesinden tevellüd ile ber-muktezâ-yı istîdâd-ı fitrî on yedi yaşlarında âsâr-ı feyz-i Îlâhî kendülerini tahsîl-i kemâlât-ı insâniyyeye sâ'ik olmag-ıla [I-19] vâlîde-i muhteremesinden me'zûnen mürşid-i kâmil ve mürebbî-i mükemmel talebi-y-le ibtidâ medîne-i Edirne'ye ve ba'de müddetin Der-sa'âdet'e 'azîmetle ibtidâ

[I-20] âsitâne-i hazret-i Hüdâ'î'ye vâsıl ve oradan sevk ü sâ'ik-i tevfik ü ilhâm ile ol vakt âsitâne-i sa'âdet'de Zeyrek mahalle [I-21] sinde post-nişîn-i zâviye-i irşâd olan kutbü'l-ârifin merhûm Zâkir-zâde Şeyh 'Abdullâh Efendi *kuddise sırrehu'l-celî* hazretleriniñ [I-22] meclis-i 'âlîlerine dâhil ve usûl-i tarîkat-i 'aliyye üzre ba'de't-teslîm ve'l-bey'at sekiz sene kadar irtibât-ı kavî ile anlarıñ nazar u terbiyetlerinde ihyâ-yı [I-23] sünen-i seniyye ve ihtiyâr-ı mücâhedât-ı kaviyye ile meslek-i 'azîmet ü takvâ üzre 'âmil ve keşf ü tahsîl-i 'ulûm-ı zâhire vü bâtınaya meşgûl olup [I-24] hattâ bir gün müşârün ileyh Zâkir-zâde Efendi hazretleriniñ bir hizmet-i sakîlesi vukû'ı-y-la, “Şurada mürîdlerden kimesne yok mudur?” déyü [I-25] tefahhus eylediklerinde herkes kesel-i nefsanî ucından hâmuş ve icâbetden sâkit oldukda 'azîz hazretleri hücre-bîrûn olup [I-26] “Hizmet nedir buyuruñ!” dédikde anlar dahi, “Seniñ dersiñ vardır, bu hizmet mâni'dir” déyicek bunlar dahi “Ulûm-ı evvelîn ü âhirîn [I-27] münkeşif olacağı bilsem yine hizmetiñizi ihtiyâr éderim” démeleriyle müşârün-ileyh bu sözden ziyâde mahzûz olup, “Allâhu te'âlâ saña 'ulûm-ı evvelîn [I-28] ve âhirîni keşf eylesün” déyü du'â ve nefes étmiş olduklarında 'azîz hazretleri,” Bu du'â berekâtıyla bir gécede 'ulûm, kalbime munsab olup [I-29] bilmedigim nesne 'ilm-i iksîre varınca münkeşif oldı.” déyü buyurmuş olup hâsılı bu vechile kendüleri ma'ârif-i Rabbâniyyeye ve mükâşefât-ı Sübhâniyyeye de [I-30] vusûl makâmât-ı 'ulyâ ve irtikâ-yı derecât-ı kurbî ile tekmil-i nefsi-nefs eylediklerinde şeyh-i müşârün ileyh bir gün kendülerine hilâfet teklîf édüp [I-31] anlar dahi hizmet-i şeyhi ihtiyâr vâdisinde i'tizâr ve imtinâ' eyledikleri rûz-ı firûziñ leyle-i mübârekesinde 'âlem-i melekût müşâhedesinde [I-32] taraf-ı hazret-i Hak'dan kendülerine bir Mushaf-ı Şerîf i'tâ ve “Bunuñla 'ibâdımı da'vet eyle!” hitâb-ı 'izzetiyle emr ve irşâda me'mûr buyurulmag-ıla bu vech-ile müşârün-ileyhden [I-33] müstahlefen Aydos kasabasına 'azîmet ve şeyh-i müşârün ileyhiñ irtihâline degin altı sene kadar kasaba-i mezkûrda ikâmet ve ba'dehu işâret-i [I-34] İlâhî ile Rumeli'de vâki' Filibe kasabasına hicret ve on beş seneden mütecâviz müddet dahi orada neşr-i envâr-ı feyz ü bereket ve icrâ-yı âdâb-ı şerî'at [I-35] ve erkân-ı tarîkat édereak yevmen fe-yevmen envâ'-ı hâlât-ı vicdâniyye ve sunûf-ı kurebât u kerâmât-ı 'ilmiyye ile müterakkî-i ma'âric-i menzilet-i 'azîme oldukdan soñra Der-

sa'âdet'de [I-36] Atpazarı'nda kâ'in Kul Câmi'-i şerîfi semtinde ikâmete me'mûriyyet-i ma'nevîyyeleri vuqû'u-y-la hemân Filibe'den nâgehânî nühzet birle tekrâr Âsitâne-i sa'âdet-âşiyâneyi [I-37] teşrîf ve ma'-fîkdâni'l-yesâr nakdine hazîne-i gaybiyye ile mahall-i mezkûrda mücedded bir menzil-i latîf inşâsıyla ba'de't-tavattun ba'zı ahbâb u havass-ı mürîdânına [I-38] Şeyh-i Ekber *kuddise sirreh* hazretlerinin *Füsûsü'l-hikem* nâm kitâbını müzâkere ve tadrîs esnâsında bir gece kendülerine hitâb-ı gaybî [I-39] vâki' olup, "İzhâr-ı zâhir ve ibtân-ı bâtin eyle!" déyu emr ü işâret buyuruldugına binâen ba'd ez-ân berây-ı neşr salı ve cum'a günlerinden [I-40] ma'adâ izn-i tadrîs-i 'ulûm-ı resmîyye ve takrîr-i fûnûn-ı mütedâvile ile me'lûf ve bâ-işâret-i hazret-i Nebeviyye va'z u tezkîre dahi me'mûr ve elsine-i nâsda [I-41] Atpazarı Şeyhi Emîr Efendi démekle ma'rûf u meşhûr olup hattâ merhûm cennet-mekân Sultân Mehemmed Hân-ı râbî' hazretleri ziyâde mu'tekîdi olmag-ıla [II-1] sarây-ı hümâyûna da'vet ve va'z u zikru'llâh étdirüp 'azîm hürmet édere bu vech-ile kendülerini zâhîren ve bâtînen 'avâm u havâssa ifâza-i füyuzât-ı [II-2] nush u tertîb ve ba'zı ihtilâl esnâlarında sûrî ve ma'nevî te'yîd-i dîn ü devlet-i 'aliyyeye i'ânet ü himmet ile meşgûl ve âsâr-ı füyûzât ve kerâmât-ı [II-3] bâhireleri cümleye meşhûr u meşmûl iken bermuktezâ-yı hükm-i bedî'a-yı Rabbâniyye ashâb-ı kemâle ibtilâ-yı mihen ü meşakkat, lâzime-i şân-ı verâset [II-4] ü emsâliyyet olmag-ıla evâhir-i 'ömr-i 'azîzleri olan biñ yüz bir senesinde ba'zı vüzerâ anlara garaz u hased étmekle işbu şeref-bahş-ı yümn ü bereket [II-5] oldukları Magosa'ya iclâ'en teşrîfleri vukû'una sebep olmuş ve egerçi bu ma'nâ kendülerine kable'l-iclâ' cânib-i gaybdan işâret [II-6] ve ifâde zımnında hikmet-i bedî'a-yı İlâhiyye müstetir olduğundan maqâmlarında sâbit olmaları tavsiye kılınmış ve ma'mâfih sebep olan [II-7] kimesne dahi müte'âkıben âfet-i i'dâma dûçâr olup her ne ise müşârûn ileyh hazretleri bu tarafı teşrîflerinden soñra insibâb-ı feyz-i [II-8] akdes ile nihâyet maksûdları kendülerine hâsıl ve müddet-i ikâmetleri on üç mâha resîde oldukda biñ yüz iki senesi [II-9] şehri zi'l-hiccetü'l-harâmîñ on yedinci günü hulûl-i ecel-i mev'ûd ile nefsi-zekiyye-i mutma'inneleri da'vet-i irci'îye lebbeygûy [II-10] ve rûh-ı pür-fütûhları 'âzim-i nühzet-gâh-ı firdevs-i vuslat olmuş ve cesed-i mutahharaları işbu mahall-i mübâreke defn olunmuş [II-11], *ravvaha'llâhu rûhahu ve navvara darihahu*. Haqqâ

ki 'azîz-i müşârün-ileyh cemî-i merâtib-i 'ilmiyye ve gaybiyye ile mütehakkık ve mükâşefât-ı 'aliyye ve kerâmât-ı bâhire ile müteferrid [II-12] ve mütefevvik bir zât-ı 'azîmü'l-kadr olup yigirmi üç sene makâm-ı irşâd ve mertebe-i kutbiyyetde kâ'im olmuşlar ve halka-i sohbet-i hâsiyyelerine [II-13] dâhil olanlardan yüzden ziyade ashâb-ı isti'dâd mısâh-ı terbiyyet ü irşâdlarından iktibâs-ı envâr-ı hilâfet étmişler. 'Ulûm-ı zâhire [II-14] ve bâtnadan sâhib-i yed-i tûlâ ve belki kalem-i a'lâ olmalarıyla Sadrüddîn-i Konevî *kaddesa'llâhu sırrehu'l-kavî* hazretleriniñ [II-15] Fâtiha-yı şerîfe tefsîrleri ki fi'l-hakîka gavâmız-ı haqâyıkı muhtevî olması-y-la muhayyer-i 'ukûl ü ifhâm olup dört yüz seneden berü aña bir [II-16] 'ulemâ ve 'urefâdan birine ruhsâre-i ebkâr-ı ma'ânîsinden keşf-i nişâb-ı işkâl müyesser olmamış iken 'azîz-i müşârün-ileyh tefsîr-i şerîf-i [II-17] mezkûri ve *Miftâhü'l-Gayb* nâm kitâb-ı şerîfi bi-gayr-ı naklin ve rivâyetin mutlakan ma'ânî-yi mütevârîde-i kudsiyye ve ilhâmât [II-18] u sunûhât-ı gaybiyye ile dört mâh müddetde şerh ve hall étmeleriyle yalñız işbu eser-i celîlleri derece-i kerâmet-i 'ilmiyyelerine [II-19] âyet-i 'uzmâ ve bundan başka *Tefsîr-i Fâtiha-yı Şerîfe* ve *Kitâbü'l-Lâyhât* ve *Risâletü'r-Rahmâniyye* ve *Tecelliyât-ı Berkıyye* isimleri-y-le müsemmâ müellefât-ı münîfe [II-20] ve 'ulûm-ı zâhirede dahi *Şurûh-ı Risâle-i 'Adudiyye* ve *Tenkîh* ve *Havâşî-yi Mutavvel* ve *Muhtasar* ve *Telvîh* misillü musannefât-ı [II-21] vefire ve 'ilm-i iksîrde risâle-i mu'tebereleri 'ulüvv-ı fazl u kemâllerine bürhân-ı akvâ ve 'ilm-i haqâyıkda suhuf-ı müteferrikada [II-22] bulunan âsâr-ı nefîseleri ise hâric-i dâire-i hadd-i ihsâdır. Meşreb-i 'âlîlerine gâlib olan setr-i hâl ü fenâ küllî âsârından olmak üzere [II-23] kabri şerîfleri dahi kubûr-ı şühedâ meyânında müstetîr ve 'alâmât-ı zâhireden mücerred ü 'ârî ve işbu iki yüz kırk senesine degin, ki [II-24] vakt-i irtihâllerinden yüz otuz sekiz sene mürûr étmişdir, merkad-i münevverleri 'uyûn-ı enâmdan mütevârî iken işbu sene-i mübârekede [II-25] tenvîr-i ebsâr-ı züvvâra meyl-i rûhâniyyetleri zuhûru-y-la mahfûz-ı hâk-i hafâ olan gencîne-i kabri mübârekeleri müntesibât-ı tarîkat-ı [II-26] 'ailyeden hâlen Kıbrıs muhassılı El-hâc Mehemed Aga *da'afa'llâhu ecrehu bi-mevâhibi'l-hüsnânîñ* taharrî ve tefahhus-ı sa'y ü himmeti-y-le bu [II-27] mahâlde zâhir ü pedîdar ve müceddeden türbe-i latîfe binâsı-y-la erbâb-ı isti'ânet ve istifâza-i şeref-i ziyâret-i 'âliyyelerinden [II-28]

vâyedâr olarak hayâtlarından işbu cezîreye sûret-i iclâda teşrîfleri kaziyyesinde meknûn u müstetir olan sırr-ı İlâhî bundan böyle bu makâm-ı mübârek [II-29] gerek ahâlî-yi memleket ve gerek erbâb-ı kürbet ü gurbete mahall-i ilticâ ve vesîle-i isticâbet-i du'â olmasını müntic olmaklig-ıla ez-ser-i nev [II-30] zâhir ü âşikâr olmag-ıla *bi-hamdi'llâhi te'âlâ* 'asr-ı bâhirü'n-nasr cenâb-ı cihân-bânî ya'ni hâlen pîrâye-bahş-ı 'âlî-baht-ı 'Osmânî ve revnâk-efrûz-ı [II-31] taht-ı saltanat-ı seniyye-i câvidânî olan şevketlü kerâmetlü kudretlü pâdişâhımız, pâdişâh-ı 'âlem-penâh Sultân Mahmûd Han-ı [II-32] sâni *lâ-zâle müeyyeden bi't-tevfiki's-Sübhânî* efendimiz hazretleriniñ zamân-ı feyz-iktirân-ı gîti-sitânlarında 'azîz-i müşârün-ileyh misillü [II-33] kibâr-ı evliyâdan olan zât-ı celîlü'l-kadriñ zuhûr-ı merkad-i mübârekleriyle ilâ yevmi'l-kıyâm ziyâretgâh-ı enâm olması devr-i ferhunde-[II-34]fâl şâhâneleriniñ cümle muhassenâtından oldugı erbâb-ı basara müncelî ve mümâ-ileyhiñ dahi bu vech-ile hidmet-i 'azîmü'l-mertebe-i [II-35] ehlu'llâha mazhariyyeti mahz-ı tevfiik-i Rabbânî idügi emr-i celî olmag-ıla Cenâb-ı Perverdigâr zât-ı şevket-simât Hazret-i Şehriyârî'yi cihân [II-36] durdukça serîr-i saltanat-masîr-i cihân-dârîlerinde ber-karâr ve 'ahd-ı hümâyûn-ı hilâfet-penâhîlerinde bu misillü nice hasenât-ı celîleye [II-37] masdariyyetle nuhbe-i edvâr u a'sâr ve rûhâniyyet-i evliyâu'llâhı hemîşe kendülerine yâver-i feyz ü necât ve intisâr eyleye, âmîn sümme âmîn. [II-38] 'Azîz-i müşârün ileyhiñ irtihallerine 'İsmâ'îl Hakkî Efendi hazretleriniñ nazm ü inşâd buyurdıkları târihdir; nazm hâzâ:

Bülbül-i hoş-lehçe-i gülzâr-ı ma'nâ ya'ni şeyh

Bulmadı âhır bu fânîde beğâdan râyiha

Kudsiyân-ı pâk-dil Hakkî el açup dâdiler

Rûh-ı pâki-çün 'azîziñ okuyalım Fâtiha

Makâm-ı eş-şeyh firdevs ü tûbâ 1102

Sene-i h[icriyye] 1102

[Der-kenâr:] Ketebehu hâdim-i fukarâ-yı Mevlevî-hâne-i Lefkoşa,
Seyyid Feyzullâh Dede sene 1251.

**Kutup Osman Efendi Türbe Kitâbesinin Girne Millî Arşivi
Sultan II. Mahmud Kitapları Bölümünde Bulunan Elyazması
Nüshasının Metni:**

[yk 1b] Hüve'l - Hallâku'l-Bâkî Lâyemut

Biñ yüz bir senesi Kıbrıs Cezîresi'nde Magosa kal'asında şeref-bahşâ-yı nüzûl ve biñ yüz iki senesi şehir-i Zilhiccetü'l-Harâm'ıñ on yédinci günü hulûl-i ecel-i mev'ûdı-y-la irtihâl-i dâr-ı bekā ve resîde-i ser-menzil-i vâlâ-yı liķā olan 'Osmân Fazlullâhî *kuddise sirruh* hazretlerinin mübârek kabr-i şerîfleri ve merkad-i münîfleri ol târîhden beri mestûr iken biñ iki yüz kırk târîhinde cezîre-i mezkûrede muhassıl bulunan sâhib-i hayrât u râgıb-ı müberrât dergâh-ı 'âlî kapucubaşlılarından ve tarîkat-ı 'aliyye muhibb ü mensûblarından 'atûfetlü El-hâc Seyyîd Mehemmed Aga hazretleri Âstâne-i 'aliyyede 'azîz-i müşârün-ileyh *kuddise sirrehu* hazretlerinin evsâf-ı şerîfleri ve cezîre-i mezbûre Magosa kal'ası pişgâhında vedf'a-yı hâk-i 'anber-nâk olduğu ba'zı mensûbât-ı tarîk-i Celvetiyye'den istimâf étmiş bulunmag-ıla cezîreye vürûdında merkad-i sa'âdetlerini [yk 2a] teftîş üecessüs husûsında sa'y ü ihtimâm édüp nihâyet kal'a-yı mezbûrede sâlihâtdan seksen yaşında sâliha bir hâtun mahall-i kabr-i şerîflerini ta'yîn étdikde muhassıl-ı müşârün-ileyh ve vücûh-ı ahâliden ba'zı eşraf hâzır ve nâzır oldukları hâlde mevzi-i merķum usûlü-y-le hafre mübâşeretin esnâsında kabr-i şerîf nümâyân ve cânib-i re's-i sa'âdetlerine mensûb olup mürûr-ı ezmân ile üzerine rîk ü türâb redd- ü hicâb olan seng-i trâşın pedidâr ve küberâ-yı Celvetiyye'ye mahsûs seng-i sefidde masnû' sikke-i sa'âdetleri şekli nümûdâr olmuş ise de tahsîl-i 'ayne'l-yakîn kasdıyla bir mıkdar dahi keşf ü tahkîk olundukda zir-i hâk-i 'anber-nâkde mütevârî mübârek cesed-i es'adları der-hâl zuhûr ve çeşm-i nuzzâra mâye-bahş-ı nûr olup râyiha-i misk ü 'anber-meşâm huzzârı ta'tîr étdikde bî-rayb ü iştibâh merkad-i şerîfleri olduğu tebeyyün ve tahakkuk étmekle der-hâl mürâfât-ı âdâb u ta'zîm ile [yk 2b] tagtiye ve tesnîme muhassıl-ı müşârün-ileyh hazretleri üzerlerine metîn ü müstahkem bir künbed-i latîf ve anıñ ittisâlinde bir mescid-i şerîf ve ba'zı hücerât binâ ve inşâ ve sülehâdan bir zât-ı şerîf türbedâr ta'yîn édüp ve vezâ'if ü sâ'ir muktezayâtını ikmâl ü tetmîm ile nâ'il-i ecr-i 'azîm olmuşdur. Beyt:

Edeble kıl ziyâret bu maķâm-ı feyz-bahşâyı

Ki bu cây-ı mükerrem kutb-ı dîniñ cilve-gâhıdır
Sorarsañ nâm ü nişân u şöret vech-i vecîh üzere
Kalem bu beyt ile tahrîr-i vafında mübâhidir
Şuyûh-ı Celvetîden nesl-i pâk-i Fahr-ı 'âlemdir
Cenâb-ı kutb-ı dîn 'Osmân-ı Fazlu'l-lâhî'dir

Sâhib-i merkad-i şerîf müşârün-ileyh 'Osmân Fazlullâh *kaddese sırrehu 'l-latîf* hazretleri müsellemlü'l-küll old[u]ğı vechile ekmel-i ekâmil-i ümmet ve kutb-ı dâ'ire-i velâyet olmaları hasebiyle terceme-i evsâf ve kemâlât-ı 'uzmâları bîrûn-ı havâsıl-ı aklâm u erkâm olup ancak bahrdan katre mertebesinde ba'zı menâkıb-ı 'aliyyeleri ziyârât-ı [yk 3a] seniyyeleriyle şeref-yâb olan zevâta ma'lum olmak için kendüleriniñ ecell ü ekmel halîfeleri olup mertebe-i 'ilm ü 'irfânı şöret-şi'âr-ı enfüs ü âfâk olan Şeyh 'İsmâ'îl Hakkî *kuddise sırrehu 'l-Azîz* hazretleriniñ *Silsile-nâm[e]* ve *Tamâmü'l-feyz* nâm te'lîfât-ı münipleriniñ 'ale'l-icmâl şu vech-ile ahz u beyân olunur ki 'azîz-i müşârün-ileyh Rumeli bilâdından Şumnı kasabasında Şeyh Fethullâh nâm zâtıñ sulb-ı pâkizesinden tevellüd ile ber-muktezâ-yı isti'dâd-ı fitrî on yedi yaşlarında âsâr-ı feyz-i İlâhî kendülerini tahsil-i kemâlât-ı insâniyyeye sâ'ik olmagıla vâlîde-i muhteremesinden me'zûnen mürşid-i kâmil ve mürebbî-i mükemmel talebi-y-le ibtidâ medîne-i Edirne ve ba'de müddetin Der-sa'âdet'e 'azîmetle ibtidâ âsitâne-i Hüdâ'î'ye vâsıl ve oradan sevk ü sâ'ik-i tevfiğ ü ilhâm ile ol-vakt Âsitâne-i sa'âdet'de Zeyrek mahallesinde post-nişân-i zâviye-i irşâd olan kutbül-'ârifin merhûm Zâkir-zâde Şeyh 'Abdullâh Efendi *kuddise sırrehu 'l-celî* hazretleriniñ [yk 3b] meclis-i 'âlîlerine dâhil ve usûl-i tarikat-i 'aliyye üzere ba'de't-teslîm ve'l-bey'at sekiz sene kadar irtibât-ı kavî ile nazar u terbiyetlerinde ihyâ-yı sünen-i seniyye ve ihtiyâr-ı mücâhedât-ı kavîyye ile silk-i 'azîmet ü takvâ üzere 'âmil ve keşf ü tahsil-i 'ulûm-ı zâhire vü bâtna meşgûl olup hattâ bir gün müşârün-ileyh Zâkir-zâde Efendi hazretleri bir hizmet-i sakîlesi vukû'ı-y-la, “Şurada mürîdlerden bir kimesne var mudur?” déyü tefahhus eyledikte herkes kesel-i nefsanî ucundan hâmuş ve icâbetden sâkit olduklarında 'azîz hazretleri hücre-bîrûn olup “Hizmet nedir buyuruñ!” dedikte anlar dahi, “Seniñ dersiñ vardır, bu hizmet mâni'dir” déyicek bu dahi buyurdı ki, “Ulûm-ı evvelîni ve âhirini

münkeşif olacağı bilsem yine hidmetiñizi ihtiyâr ederim” démeleriyle müşârün-ileyh hazretleri bu sözden ziyâde mahzûz olup, “Allâh’u te’âlâ saña ‘ulûm-ı evvelîn ve âhirini keşf eylesün” déyü du’â ve nefes étmiş olduklarından ‘azîz hazretleri, “Bu du’â berekâtıyla bir gecede [yk 4a] ‘ulûm-ı külliyye kalbime munsab olup bildigimden başka bilmediğim şey kalmadı ve baña keşf oldu ve ‘ilm-i iksîr dahi keşf oldu.” déyü buyurmuş olup hâsılı bu vech-ile kendüleri ma’ârif-i Rabbâniyyeye ve mükâşefât-ı Sübhâniyyeye vâsıl olup makâmât-ı ‘ulyâ ve irtikâ-yı derecât-ı kurbî-y-ile tekmil-i nefis-i nefis eylediklerinde şeyh-i müşârün-ileyh bir gün kendülerine hilâfet teklif édüp anlar dahi hidmet-i şeyhi ihtiyâr vâdisinde i’tizâr ve imtinâ’ eyledikleri rûz-ı firûzîñ leyle-i mübârekesinde ‘âlem-i melekût müşâhedesinde taraf-ı hazret-i Hak’dan kendülerine bir Mushaf-ı Şerîf i’tâ kılındı ve “Bunuñla ‘ibâdî da’vet eyle!” hitâb-ı ‘izzetiyle emr ve irşâda me’mûr buyurulmagıla bu vech-ile müşârün-ileyhden müstahlefen Aydos kasabasına ‘azîmet ve şeyh-i müşârün-ileyhiñ irtihâlîne degin altı sene kadar kasaba-i mezkûrede ikâmet ve ba’dehu işâret-i İlâhî ile Ruméli’de vâkı’ Filibe kasabasına hicret ve on beş seneden mütecâviz [yk 4b] müddet dahi orada neşr-i envâr-ı feyz ü bereket ve icrâ-yı âdâb-ı şerî’at ve erkân-ı tarîkat éderek yevmen fe-yevmen envâ’-ı hâlât-ı vicdâniyye ve sunûf-ı kurebât u kerâmât-ı ‘aliyye ile müterakkî-i ma’âric-i menzilet-i ‘azîme olduktan soñra Der-sa’âdet’de Atbâzârı’nda kâ’in Kul Câmi’-i şerîfi civârında ikâmete me’mûr[iyyet]-i ma’neviyyeleri vuķû’uyla hemân Filibe’den nâgehân [nühzet] birle ba’dehu Der-sa’âdet-i Âsitâne’yi teşrîf ve ma’ fîkdâni’l-yesâr nakdiyye-i hazîne-i gaybiyye ile mahall-i mezkûrda mücedded bir menzil-i latîf inşâsıyla ba’de’t-tavattun ba’zı ahabb u havass-ı müridânına Şeyh-i Ekber *kuddise sırruh* hazretleriniñ *Fûsûsü’l-hikem* nâm kitâbını müzâkere ve tadrîs esnâsında bir gece kendülerine hitâb-ı gaybî vâkı’ olup, “İzhâr-ı zâhir ve ibtân-ı bâtın eyle!” déyu emr ü işâret buyurulduğına ba’d ez-ân berây-ı neşr salı ve cum’a günlerinde mâ’adâ tadrîs-i ‘ulûm-ı resmiyye ve takrîr-i fûnûn-ı mütedâvile ile me’lûf ve bâ-ışâret-i hazret-i Nebeviyye va’z u tezkîre dahi me’mûr ve elsine-i nâsda [yk 5a] Atpazarı Şeyhi Emîr Efendi demekle ma’rûf u meşûr olup hattâ merhûm Sultân Mehemmed Hân-ı râbî’ hazretleri ziyâde mu’tekîd olmag-ıla sarây-ı hümâyûna da’vet ve va’z u zikru’llâh

étdirüp ‘azîm hürmet éderek bu vech-ile kendülerini zâhiren ve bâtınen ‘avâm u havâss ile ifâza-i füyûzât-ı nush u tertîb ve ba’zı ihtilâl aralarında sûrî ve ma’nevî te’yîd-i dîn ü devlet-i ‘aliyyeye i’ânet ü himmet ile meşgûl ve âsâr-ı füyûzât ve kerâmât-ı bâhireleri cümleye meşhûr u meşmûl iken ber-muktezâ-yı hükm-i bedî‘a-yı Rabbânî ashâb-ı kemâle ibtilâ-yı mihen ü meşakkat, lâzime-i şân-ı vâreste-i emniyyet olmag-ıla evâhir-i ‘ömr-i ‘azîzleri olan biñ yüz bir senesi ba’zı vüzerâ anlara garaz u hased étmek-ile işbu şeref-bahş-ı yümn ü bereket oldukları Magosa’ya iclâ‘en teşrîfleri vuķû‘una sebep olmuş ve egerçi bu ma’nâ kendülerine kable‘l-ecel cânib-i gaybdan işâret ve ifâde zımnında hikmet-i bedî‘a-yı İlâhî müstetir olduğundan maķâmlarında sâbit [yk 5b] olmaları tavsiye kılınmış ve ma’mâfih sebep olan kimesne dahi müte‘âkıben âfât-ı i‘dâma düķâr olup her ne ise müşârün-ileyh hazretleri bu tarafa teşrîflerinden² insibâb-ı feyz-i akdes ile nihâyet maksûdları kendülerine hâsıl-ı müddet-i ikâmetleri on üç mâha resîde oldukda biñ yüz iki senesi şehri-i Zi‘l-hiccenîñ on birinci günü hulûl-i ecel-i mev‘ûd ile nefsi zekiyye-i mutma‘inneleri da‘vet-i irci‘îye lebbeyk-gûy ve rûh-ı pür-fütûhları ‘âzim-i nüzhet-gâh-ı firdevs-i vuslat olmuş ve cesed-i mutahhar[a]ları işbu mahall-i mübâreke defn olunmuş, *revvaha ‘llâhu rûhahu ve nevvere kabrehu*. Haķķâ ki ‘azîz-i müşârün-ileyh cemî‘-i merâtib-i ‘ilmiyye ve gaybiyye mütehakkık ve mükâşefât-ı ‘aliyye ve kerâmât-ı bâhire ile müteferrid ve mütefevvik bir zât-ı ‘azîmü‘l-kadr olup yigirmi üç sene maķâm-ı irşâd ve mertebe-i kutbiyyetde ķâ‘im olmuşlar ve halka-i sohbet-i hâsiyyelerine olanlardan yüzden ziyade ashâb-ı isti‘dâd ve müsâhib terbiyyet ü irşâdlarından iktibâs-ı envâr-ı hilâfet étmişler. ‘Ulûm-ı zâhire ve bâtınadan sâhib-i [yk 6a] yed-i tûlâ ve kalem-i a‘lâ olmalarıyla Sadrüddîn-i Konevî *kaddesa ‘llâhu sırrehu ‘l-kavî* hazretleriniñ Fâtiha-yı şerîfe tefsîrleri-y-le fi‘l-hakîka gavâmız-ı hakâyıkı muhtevî olmag-ıla muhayyer-i ‘ukûl ü ifhâm olup dört yüz seneden berü aña bir ‘ulemâ ve ‘urefâdan birine ruhsâ[r]e-i ebkâr-ı ma‘ânîsinden keşf-i niķâb-ı elkâb müyesser olmamış iken ‘azîz-i müşârün-ileyh tefsîr-i şerîf-i mezkûrî ve *Miftâhü‘l-Gayb* nâm kitâb-ı şerîf bi-gayr-ı naklin ve bi-rivâyetin mutlakan ma‘ânî-yi mütevâride-i kudsiyye ve ilhâmât u sunûhât-ı gaybiyye ile dört mâh müddet şerh ve hall étmeleriyle yalnız eser-i

² *teşrîflerinden* kelimesi başka bir kalemle, nun‘u çizilerek *teşrîflerinde* yapılmıştır.

celilleri derece-i kerâmât-i 'ilmiyyelerine âyet-i 'uzmâ ve bundan başka *Tefsîr-i Fâtîha-yı Şerîf* ve *Kitâbü'd-Derecât* ve *Risâle-i Rahmâniyye* ve *Tecelliyât-ı Berkıyye* isimleriyle müsemmâ müellefât-ı münîfe ve 'ulûm-ı zâhirede dahi *Şerh-i Risâle-i 'Adudiyye* ve *Tenkîh*³ ve *Havâşî-yi Mutavvel* ve *Muhtasar* ve *Telvîh* misillü musannefât-ı vefire ve 'ilm-i iksîrde risâle-i mu'teberleri 'ulûvv-ı fazl u kemâllerine bürhân-ı akvâ ve 'ilm-i haqâyıkda suhuf-ı müteferrika bulunan âsâr-ı nefiseleri ise hâric-i [yk 6b] dâ'irede hadd-i ihsâdır. Meşreb-i 'âlîlerine gâlib olan sırr-ı hâl ü fenâ, küllî âsârından olmak üzere kabir-i şerîfleri dahi kubûr-ı şühedâ meyânında müstetîr ve 'alâmât-ı zâhireden mücerred ü 'ârî ve işbu iki yüz kırk senesine deyin, ki vakt-i irtihâllerinden yüz otuz sekiz sene mürûr étmişdir, merkad-i münevverleri 'uyûn-ı enâmdan mütevârî iken işbu sene-i mübârekeke tenvîr-i ebsâr-ı züvvâra meyl-i rûhâniyyetleri zuhûru-y-la mahfûz-ı hâk-i hafâ olan gencîne-i kabir-i mübârekeleri müntesibât-ı tarikat-ı 'aliyyeden hâlen Kıbrıs muhassılı El-hâc Mehmed Aga *da'afa'llâhu ecrehubi-mevahibi'l-hüsân*ın müteharri ve tefahhus-ı sa'y ü himmeti-y-le bu mahâlde zâhir ü pedîdâr ve müceddeden türbe-i latife binâsı-y-la erbâb-ı isti'ânet ve istifâza-i şeref-i ziyâret-i 'aliyyelerine vâyedâr olarak hayâtlarından işbu cezîreye sûret-i iclâda teşrifleri kazıyyesinde meknûn u müstetîr olan sırr-ı İlâhî bundan böyle bu maqâm-ı mübârek gerek ahâlî-yi memleket ve gerek erbâb-ı kürbet ü gurbete mahall-i ilticâ ve vesîle-i [yk 7a] icâbet-i du'â olmasını müntic olmag-ıla ez-ser-i nev zâhir ü âşikâr olmag-ıla *bi-hamdi'llâhi te'âlâ* 'asr-ı bâhirü'n-nasr cenâb-ı cihân-bânî hâlen pîrâye-bahş-ı 'âlî-baht-ı 'Osmânî ve revnâk-efrûz-ı taht-ı saltanat-ı seniyye-i câvidânî olan şevketlü mehâbetlü kerâmetlü pâdişâhımız, pâdişâh-ı 'âlemiyan Sultân Mahmud Hân-ı sâni *lâ-zâle müeyyedin bi't-tevfiki's-Sübhânî* hazretleriniñ zamân-ı feyz-iqtirân-ı gîtî-sitânlarında 'azîz-i müşârün-ileyh misillü kibâr-ı evliyâdan olan zât-ı celîlü'l-kadriñ zuhûr-ı merkad-i mübârekleriyle ilâ yevmi'l-kıyâm ziyâretgâh-ı enâm olması devr-i ferhunde-hâl-i şâhaneleriniñ cümle muhassenâtından oldugı erbâb-ı basara muncelî ve mümâ-ileyhiñ dahi bu vech-ile hidmete 'azîmü'l-mertebe-i ehlu'llâha mazhariyyeti mahz-ı tevfik-i Rabbânî idügi emr-i celî olmag-ıla *Cenâb-ı Perverdîgâr zât-ı şevket-sımât Hazret-i Şehriyârî*'yi cihân

³ Metinde *tensih*.

durdukça serîr-i saltanat-masîr-i cihân-dârîlerinde ber-karâr ve 'ahd-ı hümayûn-ı hilâfet-penâhîlerinde bu misillü nice hasenât-ı celîleye [yk 7b] masdariyyetler ile nuhbe-i edvâr u a'sâr ve rûhâniyyet-i evliyâu'llâhî hemîşe kendülerine yâver-i fevz ü necât ve intizâr eyleye, âmîn sümme âmîn. 'Azîz-i müşârün-ileyhiñ irtihallerine 'İsmâ'il Hakkî Efendi hazretleriniñ nazm ü inşâ buyurdıkları târîh-i nazım hâzâ:

Bülbül-i hoş-lehçe-i gülzâr-ı ma'nâ
Kudsiyân-ı pâk- dil-i Hakkî

Kutup Osman Efendi Türbe Kitâbesinin Tenkitli Metni:

[yk 1b,I-1]

Hüve'l-Bâkî⁴

[I-2] Biñ yüz bir senesinde⁵ Kıbrıs cezîresinde Magosa kal'asına⁶ şeref-bahşâ-yı nüzûl ve biñ yüz iki senesi şehr-i Zilhiccetü'l-harâmîñ on yédinci günü hulûl-i ecel-i mev'ûdiyla [I-3] irtihâl-i dâr-ı bekā ve resîde-i ser-menzil-i vâlâ-liqâ olan 'Osmân Fazlullâhî *kuddise sirrehu* hazretleriniñ mübârek kabr-i şerîfleri⁷ ve merkad-i münîfleri ol târîhden beri [I-4] mestûr iken biñ iki yüz kırk târihinde cezîre-i mezkûrede muhassıl bulunan sâhib-i hayrât u râgîb-ı müberrât dergâh-ı 'âlî kapucibaşlarından ve tarîkat-ı 'aliyye muhibb ü mensublarından [I-5] 'atûfetlü El-hâc Seyyîd Mehemed Aga hazretleri Astâne-i 'aliyyede 'azîz-i müşârün ileyh *kuddise sirrehu* hazretleriniñ evsâf-ı şerîfleri⁸ ve cezîre-i mezbûrede⁹ Magosa kal'ası pîşgâhında vedî'a-yı hâk-i [I-6] 'anber-nâk olduğu ba'zı mensûbân¹⁰-ı tarîk¹¹-i Celvetiyye'den istimâ' étmiş bulunmag-ıla cezîreye vürûdında merkad-i sa'âdetlerini [yk 2a] teftîş ü teccüssüs husûsında sa'y ü ihtimâm édüp [I-7] nihâyet kal'a-yı mezbûrede sâlihâtdan seksen yaşında¹² bir sâl-horde¹³ hâtun mahall-i kabr-i şerîflerini ta'yîn étdikde muhassıl-ı müşârün-ileyh ve vücûh-ı ahâlîden ba'zı eşrâf hâzır ve nâzır [I-8] oldukları hâlde mevzi'-i merķümü¹⁴ usûli-

⁴ Hüve'l-Bâkî: Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî Lâyemut B

⁵ Senesinde: senesi B

⁶ kal'asına: kal'asında B

⁷ şerîfleri: şerîf A

⁸ şerîfleri: şerîflerini A

⁹ mezbûrede: mezbûre B

¹⁰ mensûbân: mensubât B

¹¹ tarîk: tarîkat A

¹² yaşında: yaşına yétmiş A

¹³ sâl-horde: sâliha bir B

¹⁴ merķümü: merķüm B

y-le hafre mübâşeretleri¹⁵ esnâsında eser-i¹⁶ kabr-i şerîf nümâyân olup¹⁷ ve cânib-i re's-i sa'âdetlerine mensûb olup mürûr-i ez mân ile üzerine rîk ü türâb perde¹⁸ ve hicâb olan seng-i trâşîde¹⁹ [I-9] pedîdâr²⁰ ve küberâ-yı Celvetiyye'ye mahsûs seng-i sefidden masnû' sikke-i sa'âdetleri şekli nümûdâr olmuş ise de tahsîl-i 'ayne'l-yakîn kasdıyla bir mîkdar dahi keşf ü tahkîk olundukda [I-10] zîr-i hâk-i 'anber-nâkde mütevârî mübârek cesed-i es'adları der-hâl zuhûr ve çeşm-i nuzzâra ser-mâye²¹-bahş-ı nûr olup râyiha-i misk ü 'anber-meşâmı huzzârı ta'tîr étdikde bî-rayb ü iştibâh merkad-i şerîf-i kerâmet-penâhları²² [I-11] oldugı tebeyyün ve tahakkuk étmekle der-hâl mürâ'at-ı âdâb u ta'zîm ile [yk 2b] tagtiyye ve tesnîme²³ muhassıl-ı müşârün-ileyh hazretleri üzerlerine metîn ve müstahkem bir künbed-i latîf ve anîñ ittisâlinde bir mescid-i şerîf ve ba'zı hücerât binâ [I-12] ve inşâ ve sülehâdan bir zât-ı şerîfi²⁴ türbedâr ta'yîn édüp ve vezâ'if ü sâ'ir muktezayâtını ikmâl ü tetmîm ile nâ'il-i ecr-i 'azîm olmuşdur. Beyt²⁵ :

Edeble kıl ziyâret bu maqâm-ı feyz-bahşâyı [I-13]
Ki bu cây-ı mükerrerem kutb-ı dîniñ cilve-gâhidir

Sorarsañ nâm ü şân u şöretin vech-i vecîh üzre²⁶
Kalem bu beyt ile tahrîr-i vafında mübâhîdir

Şuyûh-ı Celvetîden nesl-i pâk-i Fahr-ı 'âlemdir [I-14]
Cenâb-ı kutb-ı dîn 'Osmân-ı Fazlî-ı İlâhî²⁷ dir

Sâhib-i merkad-i şerîf müşârün-ileyh 'Osmân Fazlullâh *kaddese*

¹⁵ mübâşeretleri: mübâşeretin B

¹⁶ eser-i: -B

¹⁷ olup: -B

¹⁸ perde: redd B

¹⁹ trâşîñ B

²⁰ pedîdâr: (kelimenin) bir kısmı çerçeve altında kalmış A.

²¹ ser-mâye: mâye B

²² kerâmet-penâhları: -B

²³ tesnîme: tesnîm A

²⁴ şerîfi: şerîf B

²⁵ Beyt: -A

²⁶ Sorarsañ nâm ü şân u şöretin vech-i vecîh üzre: Sorarsañ nâm ü nişân u şöret vech-i vecîh üzre B

²⁷ Fazl-ı İlâhî: Fazlu'llâhî B

*Allâhu*²⁸ sırrehu\l-latîf hazretleri müsellemlü'l-küll olduğu vech-ile ekmel-i ekâmil-i [I-15] ümmet ve kutb-ı dâ'ire-i velâyet olmaları hasibi-y-le terceme-i evsâf ve kemâlât-ı 'uzmâları bîrûn-ı havâsıl-ı aklâm u erķâm olup ancak bahrdan katre mertebesinde ba'zı menâkıb-ı 'aliyyeleri ziyâret²⁹-i [yk 3a, I-16] seniyyeleri-y-le şerefyâb olan zevâta ma'lum olmak için kendüleriniñ ecell ü ekmel halîfeleri olup mertebe-i 'ilm ü 'irfânı şöhret-şî'âr-ı enfüs ü âfâk olan Şeyh 'İsmâ'îl Hakkî *kuddise sırrehu* [I-17] l- 'Azîz bi-mezyîdü eber³⁰ hazretleriniñ *Silsile-nâme* ve *Tamâmü'l-Feyz* nâm te'lifât-ı münîflerinde³¹ 'ale'l-icmâl şu vechile ahz u beyân olunur ki 'azîz-i müşârûn-ileyh Rumeli bilâdından Şumnu kasabasında Şeyh Fethullâh [I-18] nâm zât-ı siyâdet-simâtîñ³² sulb-ı pâkizesinden tevellüd ile ber-muktezâ-yı isti'dâd-ı fitrî on yedi yaşlarında âsâr-ı feyz-i İlâhî kendülerini tahsîl-i kemâlât-ı insâniyyeye sâ'ik olmag-ıla [I-19] vâlîde-i muhteremesinden me'zûnen mürşid-i kâmil ve mürebbî-i mükemmel talebi-y-le ibtidâ medîne-i Edirne'ye³³ ve ba'de müddetin³⁴ Der-sa'âdet'e 'azîmet-le ibtidâ' [I-20] âsitâne-i hazret³⁵-i Hüdâ'î'ye vâsıl ve oradan sevķ ü sâ'ik-i tevfiķ ü ilhâm ile ol vakt Âsitâne-i sa'âdet'de Zeyrek mahalle [I-21]sinde post-nişîn-i zâviye-i irşâd olan kutbü'l-ârifin merhûm Zâkir-zâde Şeyh 'Abdullâh Efendi *kuddise sırrehu'l-celî* hazretleriniñ [yk.3b, I-22] meclis-i 'âlîlerine dâhil ve usûl-i tarikat-i 'aliyye üzre ba'de't-teslîm ve'l-bey'at sekiz sene kadar irtibât-ı kavî ile anlarıñ³⁶ nazar u terbiyetlerinde ihyâ-yı [I-23] sünen-i seniyye ve ihtiyâr-ı mücâhedât-ı kaviyye ile meslek³⁷-i 'azîmet ü takvâ üzre 'âmil ve keşf ü tahsîl-i 'ulûm-ı zâhire vü bâtnaya³⁸ meşgûl olup [I-24] hattâ bir gün müşârûn-ileyh Zâkir-zâde Efendi hazretleriniñ³⁹ bir hizmet-i sakîlesi vukû'ı-y-la, «Şurada

²⁸ B'de yok

²⁹ ziyâret: ziyârât B

³⁰ bi-mezyîdü eber:-B

³¹ te'lifât-ı münîflerinde: te'liflerinde A

³² zât-ı siyâdet-simâtîñ : zâtîñ A

³³ Edirne'ye: Edirne B

³⁴ müddetin: -B

³⁵ hazret: -B

³⁶ anların: -B

³⁷ meslek: silk B

³⁸ bâtnaya: bâtna B

³⁹ hazretlerinin: hazretleri B

mürîdlerden bir⁴⁰ kimesne yok⁴¹ mudur?” déyü [I-25] tefahhus eylediklerinde⁴² herkes kesel-i nefsanî ucundan hâmûş ve icâbetden sâkit olduklarında⁴³ ‘azîz hazretleri hücre-bîrûn olup [I-26] “Hidmet nedir buyuruñ!” dédikde anlar dahi, “Seniñ dersiñ vardır, bu hizmet mâni’dir” déyicek bunlar⁴⁴ dahi buyurdı ki⁴⁵,”Ulûm evvelini⁴⁶ ve âhirîni⁴⁷ [I-27] münkeşif olacagın⁴⁸ bilsem yine hizmetiñizi ihtiyâr éderim” démeleriyle müşârün-ileyh hazretleri⁴⁹ bu sözden ziyâde mahzûz olup, “Allâh’u te’âlâ saña ‘ulûm-ı evvelîn [I-28] ve âhirîni keşf eylesün” déyü du’â ve nefes étmiş olduklarından⁵⁰ ‘azîz hazretleri, “Bu du’â berekâtıyla bir gécede [yk. 4a] ‘ulûm-ı külliyye⁵¹ kalbime munsab olup [I-29] bilmediğim nesne⁵² kalmadı ve baña keşf oldı ve⁵³ ‘ilm-i iksîre varınca münkeşif⁵⁴ oldı.” déyü buyurmuş olup hâsılı bu vechile kendüleri ma’ârif-i Rabbâniyyeye ve mükâşefât-ı Sübhâniyyeye de⁵⁵ [I-30] vâsıl olup⁵⁶ maķâmât-ı ‘ulyâ ve irtikâ-yı derecât-ı kurbî ile tekmil-i nefs-i nefis eylediklerinde şeyh-i müşârün-ileyh bir gün kendülerine hilâfet teklîf édüp [I-31] anlar dahi hizmet-i şeyhi ihtiyâr vâdisinde itizâr ve imtinâ eyledikleri rûz-ı firûziñ leyle-i mübârekesinde ‘âlem-i melekût müşâhedesinde [I-32] taraf-ı hazret-i Hak’dan kendülerine bir Mushaf-ı Şerîf itâ kılındı⁵⁷ ve “Bunuñla ‘ibâdımı⁵⁸ da’vet eyle!” hitâb-ı ‘izzeti-y-le emr ve irşâda me’mûr buyurulmag-ıla bu vechile müşârün-ileyhden [I-33] müstahlefen Aydos kasabasına ‘azîmet ve şeyh-i müşârün-ileyhiñ irtihâline degin altı sene kadar kasaba-i

⁴⁰ bir: -A

⁴¹ yok: var B.

⁴² eylediklerinde: eyledikde B

⁴³ olduklarında: oldukda A

⁴⁴ bunlar: bu B

⁴⁵ buyurdı ki: -A

⁴⁶ evvelîni: evvelîn A

⁴⁷ âhirîni: âhirîn A

⁴⁸ olacağın: olacağı B

⁴⁹ hazretleri: -A

⁵⁰ olduklarından: olduklarında A

⁵¹ külliyye: -A

⁵² olup bilmediğim nesne: olup bildiğimden başka bilmediğim şey B

⁵³ ve baña keşf oldı ve: -A

⁵⁴ ‘ilm-i iksîre varınca münkeşif : ‘ilm-i iksîr dahi keşf B

⁵⁵ de: -B

⁵⁶ vâsıl olup: vusûl A

⁵⁷ kılındı: -A

⁵⁸ ‘ibâdımı: ‘ibâdı B

mezkûrede⁵⁹ ikâmet ve ba'dehu işâret-i [I-34] İlâhiyye⁶⁰ ile Rumeli'de vâki' Filibe kasabasına hicret ve on beş seneden mütecâviz [yk 4b] müddet dahi orada neşr-i envâr-ı feyz ü bereket ve icrâ-yı âdâb-ı şerî'at [I-35] ve erkân-ı tarîkat ederek yevmen fe-yevmen envâr-ı hâlât-ı vicdâniyye ve sunûf-ı kurebât u kerâmât-ı 'aliyye⁶¹ ile müterakkî-i ma'âric-i menzilet-i 'azîme olduktan soñra Der-sa'âdet'de [I-36] Atpazarı'nda⁶² kâ'in Kul Câmi'-i şerîfi semtinde⁶³ ikâmete me'mûriyyet-i ma'nevîyyeleri vuķû'u-y-la hemân Filibe'den nâgehânî⁶⁴ nehzat⁶⁵ birle tekrâr⁶⁶ Âsitâne-i sa'âdet-âşiyâneyi⁶⁷ [I-37] teşrîf ve ma' fîkdâni-yesâr nakdiyye⁶⁸-i hazîne-i gaybiyye ile mahall-i mezkûrda mücedded bir menzil-i latîf inşâsıyla ba'de't-tavattun bâzı ahbâb u havass-ı mürîdânına [I-38] Şeyh-i Ekber *kuddise sirreh* hazretlerinin *Füsûsü'l-Hikem* nâm kitâbını müzâkere ve tadrîs esnâsında bir gece kendülerine hitâb-ı gaybî [I-39] vâki' olup, "İzhâr-ı zâhir ve ibtân-ı bâtın eyle!" deyu emr ü işâret buyuruldugına binâen⁶⁹ ba'd ez-ân berây-ı neşr salı ve cum'a günlerinden⁷⁰ [I-40] mâ'adâ izn⁷¹-i tadrîs-i 'ulûm-ı resmiyye ve takrîr-i fûnûn-ı mütedâvile ile me'lûf ve bâ-işâret-i hazret-i Nebeviyye va'z u tezkîre dahi me'mûr ve elsine-i nâsda [yk. 5a, I-41] Atbâzârı Şeyhi Emîr Efendi demekle ma'rûf u meş'ûr olup hattâ merhûm cennet-mekân⁷² Sultân Mehmed Hân-ı râbi' hazretleri ziyâde mu'tekîd⁷³ olmag-ıla [II-1] sarây-ı hümâyûna da'vet ve va'z u zikru'llâh étdirüp 'azîm hürmet ederek bu vech-ile kendülerini zâhîren ve bâtinen 'avâm u havâssa⁷⁴ ifâza-i füyuzât-ı [II-2] nush u tertîb ve bâzı ihtilâl esnâlarında⁷⁵ sûrî ve ma'nevî

⁵⁹ mezkûrede: mezkûrda A

⁶⁰ İlâhiyye: İlâhî B

⁶¹ 'aliyye: 'ilmiyye A

⁶² Atpazarı'da: Atbâzârı'nda B

⁶³ semtinde: civârında B

⁶⁴ nâgehânî: nâgehân B

⁶⁵ nehzat: nûzhat A

⁶⁶ tekrâr: bâdehu B

⁶⁷ Âsitâne-i sa'âdet-âşiyâneyi: Der-sa'âdet-i Âsitâneyi B

⁶⁸ nakdiyye: nakdine A

⁶⁹ binâen: -B

⁷⁰ günlerinden: günlerinde B

⁷¹ izn: -B

⁷² cennet-mekân: -B

⁷³ mu'tekîd: mu'tekîdi A

⁷⁴ havâssa: havâss ile B

⁷⁵ esnâlarında: aralarında B

te'yîd-i dîn ü devlet-i 'aliyyeye i'ânet ü himmet ile meşgûl ve âsâr-ı füyûzât ve kerâmât-ı [II-3] bâhireleri cümleye meşhûr u meşmûl iken ber-muktezâ-yı hükm-i bedî'a-yı Rabbâniyye⁷⁶ ashâb-ı kemâle ibtilâ-yı mihen ü meşakkat, lâzime-i şân-ı verâset [II-4] ü emsâliyyet⁷⁷ vâreste olmag-ıla evâhir-i 'ömr-i 'azîzleri olan biñ yüz bir senesinde⁷⁸ ba'zı vüzerâ anlara garaz u hased étmek-le işbu şeref-bahş-ı yümn ü bereket [II-5] oldukları Magosa'ya iclâen teşrîfleri vuķû'una sebep olmuş ve egerçi bu ma'nâ kendülerine kable'l-iclâ⁷⁹ cânib-i gaybdan işâret [II-6] ve ifâde zımnında hikmet-i bedî'a-yı İlâhiyye⁸⁰ müstetir olduğundan maķâmlarında sâbit [yk. 5b] olmaları tavsiye kılınmış ve ma'mâfih sebep olan [II-7] kimesne dahi müte'âkiben âfet⁸¹-i i'dâma dûcâr olup her ne ise müşârün-ileyh hazretleri bu tarafı⁸² teşrîflerinden soñra⁸³ insibâb-ı feyz-i [II-8] akdes ile nihâyet maksûdları kendülerine hâsıl ve⁸⁴ müddet-i ikâmetleri on üç mâha resîde oldukda biñ yüz iki senesi [II-9] şehri Zi'l-hiccetü'l-Harâmıñ⁸⁵ on yédinci⁸⁶ günü hulûl-i ecel-i mev'ûd ile nefsi zekiyye-i mutma'inneleri da'vet-i irci'ye lebbek-gûy [II-10] ve rûh-ı pür-fütûhları 'âzim-i nüzhet-gâh-ı firdevs-i vuslat olmuş ve cesed-i mutahharaları işbu mahall-i mübâreke defn olunmuş[tur] [II-11], *revvah 'ilâhu rûhahu ve nevvare kabrehu*⁸⁷. Haķķā ki 'azîz-i müşârün-ileyh cemî-i merâtib-i 'ilmiyye ve gaybiyye ile⁸⁸ mütehakkık ve mükâşefât-ı 'aliyye ve kerâmât-ı bâhire ile müteferrid [II-12] ve mütefevvik bir zât-ı 'azîmü'l-kadr olup yigirmi üç sene maķâm-ı irşâd ve mertebe-i kutbiyyetde kâ'im olmuşlar ve halka-i sohbet-i hâsiyyelerine [II-13] dâhil⁸⁹ olanlardan yüzden ziyâde eshâb-ı isti'dâd ve misbâh⁹⁰-ı terbiyyet ü irşâdlarından iktibâs-ı envâr-ı

⁷⁶ Rabbâniyye: Rabbâni B

⁷⁷ verâset ü emsâliyyet: vâreste-i emniyyet B

⁷⁸ senesinde: senesi B

⁷⁹ iclâ: ecel B

⁸⁰ İlâhiyye: İlâhi B

⁸¹ âfet: âfât B

⁸² tarafı: tarafa B

⁸³ sonra: -B

⁸⁴ ve: -B

⁸⁵ şehri-i zi'l-hiccetü'l-harâmıñ : şehri-i zilhicceñiñ B

⁸⁶ yédinci: birinci B

⁸⁷ Kabrehu: darîhahu A

⁸⁸ ile: -B

⁸⁹ dâhil: -B

⁹⁰ misbâh-ı : ve müsâhib B

hilâfet étmişler. 'Ulûm-ı zâhire [II-14] ve bâtinadan sâhib-i [yk. 6a] yed-i tûlâ ve belki⁹¹ kalem-i a'lâ olmalarıyla Sadrüddîn-i Konevî *kaddesa'llâhu sirrehu'l-kavî* hazretleriniñ [II-15] Fâtîha-yı şerîfe tefsîrleri⁹² ki⁹³ fi'l-hakîka gavâmız-ı haķâyıkı muhtevî olmasıyla⁹⁴ muhayyer-i 'ukûl ü ifhâm olup dört yüz seneden beru aña bir [II-16] 'ulemâ ve 'urefâdan birine ruhsâre-i ebkâr-ı ma'ânîsinden keşf-i niķâb-ı işkâl⁹⁵ müyesser olmamış iken 'azîz-i müşârün-ileyh tefsîr-i şerîf-i [II-17] mezkûrı ve *Miftâhü'l-Gayb* nâm kitâb-ı şerîfi⁹⁶bi-gayr-ı naklin ve rivâyetin⁹⁷ mutlakân ma'ânî-yi mütevâride-i kudsiyye ve ilhâmât [II-18] u sunûhât-ı gaybiyye ile dört mâh müddetde⁹⁸ şerh ve hall étmeleriyle yalıñız işbu⁹⁹ eser-i celîlleri derece-i kerâmet¹⁰⁰-i 'ilmiyyelerine [II-19] âyet-i 'uzmâ ve bundan başka *Tefsîr-i Fâtîha-yı Şerîfe*¹⁰¹ ve *Kitâbü'l-Lâyhât*¹⁰² ve *Risâletü'r-Rahmâniyye*¹⁰³ ve *Tecelliyât-ı Berkîyye* isimleriyle müsemmâ müellefât-ı münîfe [II-20] ve 'ulûm-ı zâhirede dahi *Şurûh*¹⁰⁴-ı *Risâle-i 'Adudiyye* ve *Tenkîh* ve *Havâşî-yi Mutavvel* ve *Muhtasar* ve *Telvîh* misillü musannefât-ı [II-21] vefîre ve 'ilm-i iksîrde risâle-i mu'tebereleri¹⁰⁵ 'ulûv-ı fazl u kemâllerine bürhân-ı akvâ ve 'ilm-i haķâyıkda suhuf-ı müteferrikada¹⁰⁶ [II-22] bulunan âsâr-ı nefîseleri ise hâric-i [yk. 6b] dâ'ire¹⁰⁷-i hadd-i ihsâdır. Meşreb-i 'âlîlerine gâlib olan setr¹⁰⁸ -i hâl ü fenâ, küllî âsârından olmak üzere [II-23] kabri şerîfleri dahi kubûr-ı şühedâ meyânında müstetîr ve 'alâmât-ı zâhireden mücerred ü 'ârî ve işbu iki yüz kırk senesine degin, ki [II-24] vakt-i irtihâllerinden yüz otuz sekiz sene mürûr étmişdir, merkad-i münevverleri 'uyûn-ı enâmdan mütevâri iken işbu sene-i mübârekede [II-25] tenvîr-i ebsâr-ı züvvâra meyl-i rûhâniyyetleri

⁹¹ belki: -B

⁹² tefsîrleri: tefsîrleriyle B

⁹³ ki: -B

⁹⁴ olmasıyla: olmagıla B

⁹⁵ işkâl: elkâb B

⁹⁶ şerîfi: şerîf B

⁹⁷ ve rivâyetin: bi-rivâyetin B

⁹⁸ müddetde: müddet B

⁹⁹ İşbu: -B

¹⁰⁰ kerâmet: kerâmât B

¹⁰¹ şerîfe: şerîf B

¹⁰² Kitâbü'l-Lâyhât: Kitâbü'd-Derecât B

¹⁰³ Risâletü'r-Rahmâniyye: Risâle-i Rahmâniyye B

¹⁰⁴ Şurûh: şerh B

¹⁰⁵ mu'tebereleri: mu'teberleri B

¹⁰⁶ müteferrikada: müteferrika B

¹⁰⁷ dâ'ire: dâ'irede B

¹⁰⁸ setr: -B

zuhûru-y-la mahfûz-ı hâk-i hafâ olan gencîne-i kabr-i mübârekleri müntesibât-ı tarikat-ı [II-26] ‘aliyyeden hâlen Kıbrıs muhassılı El-hâc Mehemmed Aga *da’afa’llâhu ecrehu bi-mevâhibi’l-hüsnânî* müteharrî¹⁰⁹ ve tefahhus-ı sa’y ü himmeti-y-le bu [II-27] mahâlde zâhir ü pedidâr ve müceddeden türbe-i latîfe binâsıyla erbâb-ı isti’ânet ve istifâza-i şeref-i ziyâret-i ‘aliyyelerinden¹¹⁰ vâyedâr olarak hayâtlarından işbu cezîreye sûret-i iclâda teşrîfleri kaziyyesinde meknûn u müstetir olan sırr-ı İlâhî bundan böyle bu maqâm-ı mübârek [II-29] gerek ahâlî-yi memleket ve gerek erbâb-ı kürbet ü gurbete mahall-i ilticâ ve vesîle-i [yk. 7a] isticâbet¹¹¹-i du’â olmasını müntic olmaklığı-ıla¹¹² ez-ser-i nev [II-30] zâhir ü âşikâr olmag-ıla *bi-hamdi’llâhi te’âlâ* ‘asr-ı bâhirü’n-nasr cenâb-ı cihân-bânî ya’ni¹¹³ hâlen pîrâye-bahş-ı ‘âlî-baht-ı ‘Osmânî ve revnâk-efrûz¹¹⁴-ı [II-31] taht-ı saltanat-ı seniyye-i câvidânî olan şevketlü mehâbetlü¹¹⁵ kerâmetlü kudretlü¹¹⁶ pâdişâhımız, pâdişâh-ı ‘âlempenâh¹¹⁷ Sultân Mahmûd Hân-ı [II-32] sâni *lâ-zâle müeyyedin bi’t-tevfiki’-Sübhanî* efendimiz¹¹⁸ hazretlerinin zamân-ı feyz-iktirân-ı gîti-sitânlarında ‘azîz-i müşârün-ileyh misillü [II-33] kibâr-ı evliyâdan olan zât-ı celilü’l-kadriñ zuhûr-ı merkad-i mübârekleriyle ilâ yevmi’l-kıyâme¹¹⁹ ziyâretgâh-ı enâm olması devr-i ferhunde- [II-34]fâl¹²⁰-i şâhânelerinin cümle muhassenâtından oldığı erbâb-ı basara muncelî ve mümâ-ileyhiñ dahi bu vech-ile hidmet-i¹²¹ ‘azîmü’l-mertebe-i [II-35] ehlu’llâha mazhariyyeti mahz-ı tevfik-i Rabbânî idüğü emr-i celî olmag-ıla Cenâb-ı Perverdigâr zât-ı şevket-sımât Hazret-i Şehriyârî’yi cihân [II-36] durdukça serîr-i saltanat-masîr-i cihân-dârîlerinde ber-karâr ve ‘ahd-ı hümâyûn-ı hilâfet-penâhîlerinde bu misillü nice hasenât-ı celîleye [yk. 7b, II-37] masdariyyetler ile¹²² nuhbe-i edvâr ve a’sâr-ı rûhâniyyet-i

¹⁰⁹ müteharrî: taharrî A

¹¹⁰ ‘aliyyelerinden: ‘aliyyelerine B

¹¹¹ isticâbet: icâbet B

¹¹² olmaklığı-ıla: olmagıla B

¹¹³ ya’ni: -B

¹¹⁴ efrûz: efrûn B

¹¹⁵ mehâbetlü: -A

¹¹⁶ kudretlü: -B

¹¹⁷ ‘âlempenâh: ‘âlemiyân B

¹¹⁸ efendimiz: -B

¹¹⁹ kıyâme: kıyâm A

¹²⁰ fâl : hâl B

¹²¹ hidmet-i: hidmete B

¹²² masdariyyetler ile: masdariyyetle A

evliyâu'llâhı hemîşe kendülerine yâver-i feyz ü necât ve intizâr¹²³
eyleye, âmîn sümme âmîn. [II-33] 'Azîz-i müşârün-ileyhiñ
irtihallerine 'İsmâ'îl Hakkî Efendi hazretlerinin nazm ü inşâd¹²⁴
buyurdıkları târîhdir¹²⁵:

Bülbül-i hoş-lehçe-i gülzâr-ı ma'nâ ya'ni şeyh¹²⁶
Bulmadı âhır bu fânide beğâdan râyiha¹²⁷
Kudsiyân-ı pâk-dil Hakkî el açup dâdiler¹²⁸
Rûh-ı pâki-çün 'azîziñ okuyalım Fâtiha¹²⁹

Mağâm-ı eş-şeyh firdevs ü tûbâ 1102
Sene-i h[icriyye] 1102

[Der-kenâr:] Ketebehu hâdim-i fukarâ-yı Mevlevî-hâne-i Lefkoşa,
Seyyid Feyzullâh Dede sene 1251.

Belgeler, Fotoğraflar

Kutub Osman Türbesi'nin dışarıdan görünüşü.
(Metin Akar arşivinden).

¹²³ intizâr: intisâr A

¹²⁴ inşâd: inşâ B

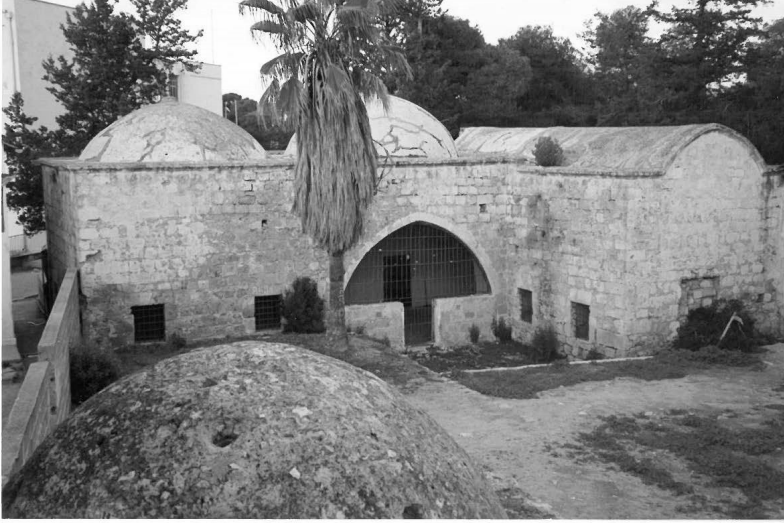
¹²⁵ târîhdir: târîh-i nazîm hâzâ: B

¹²⁶ ya'ni şeyh: -B

¹²⁷ Bulmadı âhır bu fânide beğâdan râyiha: -B

¹²⁸ el açup dâdiler: -B

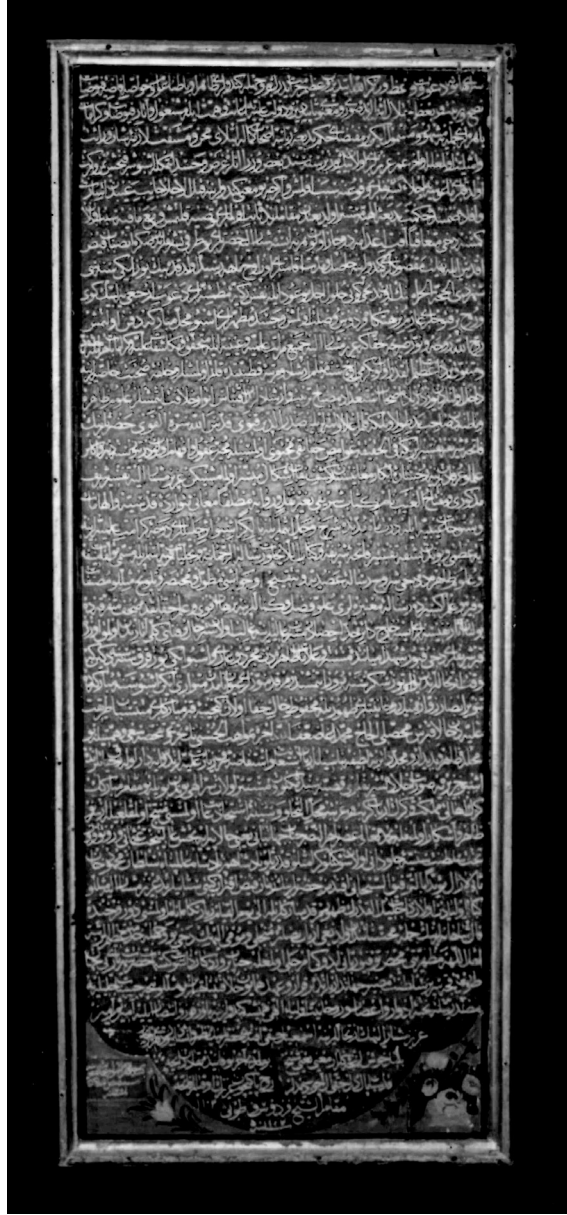
¹²⁹ Rûh-ı pâki-çün 'azîziñ okuyalım Fâtiha: -B. Bundan sonraki bilgiler B'de bulunmamaktadır.

Kutub Osman Türbesi'nin içeriden görünüşü.
(Metin Akar arşivinden).

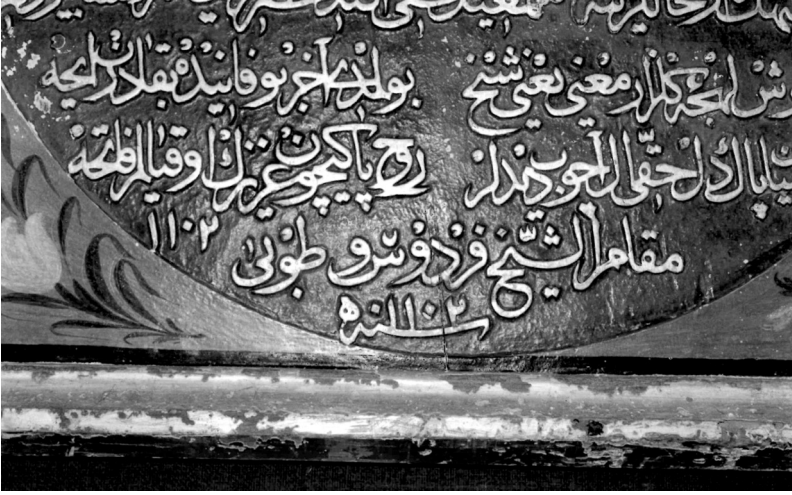
Türbe Kitâbesi-I (Metin Akar arşivinden).

Türbe Kitâbesi-II (Metin Akar arşivinden).

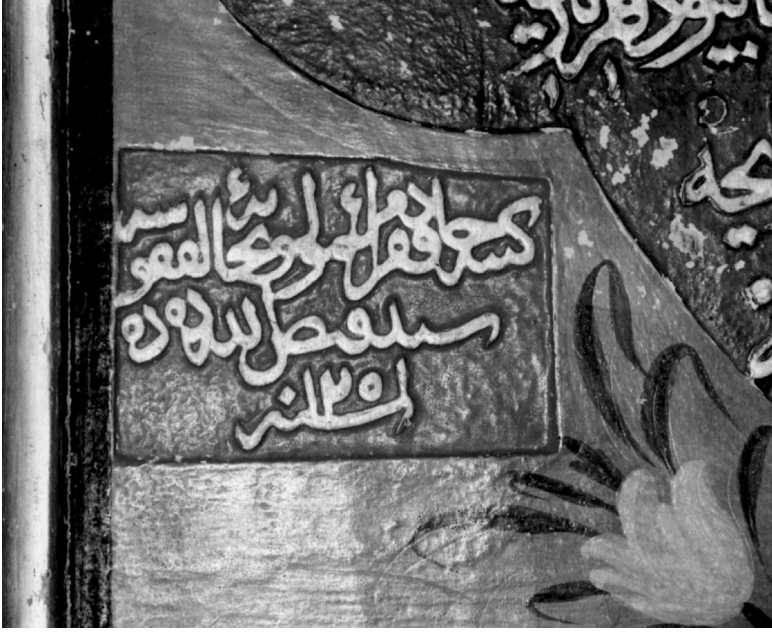

Türbe Kitâbesi-I'den ayrıntı (Metin Akar arşivinden).

Türbe Kitâbesi II'den ayrıntı (Metin Akar arşivinden).

Türbe Kitâbesi-II'den ayrıntı, ketebe kaydı (Metin Akar arşivinden)

Türbe Kitâbesi-II'den ayrıntı, güldeste (Metin Akar arşivinden).

Kaynaklar

- Akar, Metin – Karakartal, Oğuz. (1997) “I. Dünya Savaşı’nda Kıbrıs’taki Esir Türk Askerleri ve Gazimağusa Çanakkale Şehitliği”, *BİR- Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 7: 7-18.
- Akar, Metin. 1998. “Kutup Osman Efendi ve Kıbrıs’ta Bıraktığı İzler”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*, 29-42, Ankara.
- Alasya, Halil Fikret. 1998. *Tarihte Kıbrıs*, 317, Lefkoşa.
- Andız, Sevinç. 1990. *Kıbrıs’ta Vakıf Tarihi Eserler*, 46-47, Lefkoşa.
- Aslanapa, Oktay. 1975. *Kıbrıs’ta Türk Eserleri*, 25, İstanbul.
- Cobham, C. D. 1908. *Exerpta Cyria Materials for a History of Cyprus*, 352, Cambridge.
- Dede, Seyit Feyzullah, 1251. [türbe kitâbesi], Cambulat Müzesi, Gazimağusa.
- Fehmi, Hasan. 1987. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti El Kitabı*, Lefkoşa, s.138-139.
- Hakeri, Bener Hakkı. “Kutup Osman Tekke ve Türbesi”, “Kutup Osman Tekkesi Planı”, *Kıbrıs Türk Ansiklopedisi*, I: 221, II: 427, [Lefkoşa].
- Kütükoğlu, Bekir. 1979. “Süleyman II”, *İslâm Ansiklopedisi*, XI: 155-170, İstanbul.
- Metin, Hüseyin. 1959. *Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış*, 229-231, Lefkoşa.
- Râşid, *Tarih*, III: 123-124.
- Rıza, Suphi. 1951. *Mağusa’da Tarihî Yerler*, 17-24, Lefkoşa.
- Süha, Ali. 1969. *Millî Arşiv, I. Kitap*, “Seyyid Mehmed Ağa Vakfı”, 1824; 44, Lefkoşa.
- Şeyhî, Mehmed Efendi. 1989. *Vekâyü’l-fuzalâ, Şekâyuku’nu’maniyye ve Zeylleri*, II,III:90, hzr. Abdülkadir Özcan. İstanbul.
- Uşşâkîzâde İbrahim Efendi. *Zeyl-i Şekâyık*, Süleymaniye Ktp, Hamidiye Bl., no. 943, yk. 409^a vd.
- Vassaf, Hüseyin. *Sefîne*, III: 22-26.
- Kaynak kişi: RAİF, Dinçer. 10.09.1938 tarihinde GaziMagosa’da doğmuştur. Aynı şehirde Namık Kemal Lisesi’nde Beden Eğitimi Öğretmenliği yapmış, bu görevden emekli olmuştur. Doğu Akdeniz Üniversitesi’nden Alan Araştırmacısı sertifikası almıştır. Halen hayattadır. Son türbedar hakkındaki bilgileri bize 29.03.1997 tarihinde, Gazimağusa’da yüzyüze görüşmemizde vermiştir. Kendisine teşekkür ederiz.

Türk İlleri ve Bodunlarının Ortak Edebiyat Tarihi; Önemi ve Güncelliği

Düken MASİMKHANULI¹

Araştırma makalesi

Geliş Tarihi / Received: Şubat / February 2020

Kabul Tarihi / Accepted: Şubat / February 2020

(Bu makale, itenticate yazılımınca taranmıştır.)

Öz: Türkçe, kökü tarihin derinliklerinde olan büyük bir dildir. Dünyanın çok geniş bölgelerinde konuşulmuş ve yazılmıştır. Özellikle XV. asra kadar, Türkçe henüz iletişim kopukluğu yaratacak derecede ayrı lehçelere bölünmemiştir. XV. asırdan önce, bugün ayrı siyasal birlikler olarak yaşayan Türklerin ortak bir tarihi, dili ve edebiyatı vardı. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Asya'da yaşayan ve halkı Türkçenin çeşitli şivelerini / lehçelerini konuşan cumhuriyetleri bağımsız devletler haline gelince ortak Türk tarihi, ortak Türk dili ve bu ortak dil ile oluşturulan edebiyatın tarihi Türk aydınlarının yeni ilgi alanını oluşturmuştur. Ortak tarih hakkında Türk cumhuriyetlerinde kimi zaman diğer Türk cumhuriyetlerinin bilim adamlarıyla ortak, kimi zaman da yerel iş birlikleri sayesinde küçümsenemeyecek mesafeler alındı. Ancak Türkçenin kollara ayrılmasından önceki zamanlardaki ortak edebiyat konusunda, bazı iyi niyetli gayretler netice verse de global bir başarıya ulaştığımız söylenemez. Türk aydınlarının bu konuda yeni, il / millet bazında organize çabalara, iş birliklerine ihtiyacı vardır. Makalede bu husus ve Türkçenin dallanmadığı dönemdeki ortak edebiyatının araştırılması ve yazılması, günümüz Türk aydınlarının önemli bir problemi olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Türkler, Türkçe, Ortak Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Tarihi.*

* Prof. Dr., L. N. Gumilev Avrasya Üniversitesi, Çin Dili Bölümü Bşk., Nursultan / KAZAKİSTAN. masimkhan-63@mail.ru <https://orcid.org/0000-0003-2986-1499>
10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v06i1002

Common Literature History of Turkish Provinces and Tribes; The Importance and How Current It Is

Abstract: Turkish is a great language; rooting deep through history. It has been spoken and written in many regions of Earth. Especially until the 15th century, Turkish had not yet been divided into separate dialects, which would create communication gaps. Before the 15th century, Turks living today as separate political associations had a common history, language and literature. After the Soviet Union broke up, the republics that lived in Asia and whose people spoke various accents / dialects of Turkish, became independent states, the common Turkish history, the common Turkish language and the history of literature created with this common language became the new interest of Turkish intellectuals. Inside Turkic and collaboration with various Turkish scientists, remarkable success has been achieved regarding the common Turkish history. About common literature in the period before Turkish was divided into branches, some good intentions have given valuable results however it can not be said that a global success has been achieved. In this concept, Turkish intellectuals need new efforts and collaborations on a provincial / national basis. The article sees this as important. The article deals with the research and writing of common literature in the period when Turkish was not divided into branches as an important problem of Turkish intellectuals today.

Keywords: *Turks, Turkish, Common Turkish Literature, Turkish Literature History.*

Türk illeri ve bodunları çok eski zamanlardan beri Avrasya bozkırının en eski sakinleridir. Onlar tarihin bu büyük göçünde hem kendi nesli için, hem tüm insanlık için gurur duyulacak birçok manevi kültürel zenginlikler yaratmıştır. Edebî miraslarda o bol ve paha biçilmez zenginliğin çok değerli ve muhtevalı kısmını oluşturmaktadır.

Söz konusu edebî mirasın “değerli ve muhtevalı” olmasının sebebi onlarda *Türk illerinin* ve *bodunlarının* başından geçirdiği tarihî zor anlarının tasvir ediliyor olmasının yanı sıra, *Türk boylarının* sınır komşuları veya birlikte yaşadığı uluslarla ilişkisinin anlatılıyor

olmasında gizlidir. Bu mirasta, diğer yandan Türk boylarının ülkesini, yerini koruyan kahramanlarından ve kağanlarından övgüyle söz edilmektedir.

Tarihî belgelerde de görüldüğü gibi Türk *il* ve *bodun*larının edebiyat tarihinin başlangıcı çok eskilere kadar uzanmaktadır. Fakat eski Türk *urug*, *boy*, *bodun*ların komşuluğu, kader birliği, soydaşlığı sebebiyle Türk dili konuşan *boyların* edebiyatı XV. asra kadar ortak özelliklere sahip olarak gelişti. Ancak XV. asırdan sonra Türk *urug* ve *boylarının* çeşitli tarihî ve sosyal sebeplerle ayrılıp tekrar bir yere toplanarak *bodun* / *boylar birliği* oluşturduktan sonra sadece kendilerine has edebiyatları ortaya çıkmıştır.

Günümüzde Türk *bodun*larının edebiyat tarihlerinin de Türk dili konuşan boyların tarihiyle ilişkili bir biçimde iç içe gelişmekte olan bir geçmişleri olduğunu emin bir şekilde söyleyebiliriz. Bu tarih, tüm Türk dili konuşan *bodun*ların toplumsal gelişmesinin hayali, silueti, görünüşü şeklinde eski çağlardan günümüze kadarki sosyal grupların, sınıfların hayal ve dileğine, maksat ve amacına hizmet edegelmiştir. Fakat birçok *Türk bodun*larının ayrı birer *il* durumuna gelerek kendi başlarına hanlıklar kurup birer ülke haline gelmeye başladığından beri sömürgecilerle toprağını genişletmeyi amaçlayan emperyalistler onların arasını açmak, aralarındaki akrabalık duygusunu azaltmak için var gücüyle çalışmışlardır. Tabii ki bu tür art niyetli ülkelerin yapmacık siyasetinin neticesiz kaldığını söyleyemeyiz. Günümüzde bile Türk dili konuşan bazı ülkeler ve boylar arasındaki ilişkilerin gün geçtikçe soğumaya devam etmesi bunun açık delilidir.

Bu durumda “*Türk illerinin* birlik ve beraberliği mümkün müdür?” sorusu karşımıza çıkmaktadır.

“*Türk illerinin* birlik ile beraberliği” ifadesinin anlamı bugün bazılarının uydurduğu gibi siyasî bir şantaj veya birilerine sırt çevirip birileriyle gruplaşmak demek değildir. Aksine bunun anlamı, bir yandan kökeni bir *Türk illerinin* birlik ile beraberliğinin, aralarındaki karşılıklı anlayışın güçlendirilip tarihteki ortak manevi değerlerinin bugünkü neslin ortak manevi değerlerine dönüştürülmesi, diğer yandansa zaten akraba olan Türk dili konuşan *illerin* ve *bodunların* birlik ve beraberliği aracılığıyla bölgesel güvenliğin ve dünya jeopolitiğinin olumlu yönde etkilenmesi demektir. Arap Birliği,

Slav Birliği, Avrupa Birliği, İslam Birliği gibi dini, etnik, bölgesel birlik ve teşkilatlarının bugünkü insan toplumlarının gelişmesine ve istikrarına olumlu etkilerinin olduğuna nasıl inanıyorsak Türk kökenli ülkelerle *illerin ve bodunların* birlik ve beraberliğine de aynı şekilde kucak açmak zorundayız. Tam bu noktada doğal olarak “*Türk illerinin* birlik ve beraberliğine herhangi bir dış güç engel mi oluyor?” şeklinde bir soru ortaya çıkar.

Tam olarak bugün *Türk illerinin* birlik ve beraberliğine hiçbir güç açık bir biçimde itiraz etmemektedir. Fakat tarihte buna itirazın olduğu konusu bir gerçektir. Günümüzde artık tarihe karışmış “Pantürkizm” kelimesi de işte o “Dünya Savaşı” ile “Soğuk Savaş” dönemlerinden geriye kalan bir “miras”tır. Eğer günümüzde “*Türk illerinin ve bodunlarının birliği ile beraberliği*” ifadesine herhangi bir Türk soylu ülke şüpheyle bakacak olursa onun bu tür kararsızlığını nazik bir ifadeyle “geçmiş günlerin akla yer edinmiş yarası” şeklinde algılamak yerinde olacaktır. Bunu başka şekilde anlatmanın hiçbir siyâsî, sosyal dayanağı yoktur. Yukarıda, “bugün *Türk illerinin ve bodunlarının birliği ile beraberliğine* hiçbir güç açık bir biçimde itiraz etmemektedir” ifadesini kullandık. Bu öylesine söylenmiş bir söz değildir, aksine çok yönlü bir inceleme neticesinde varılmış bir sonuçtur. Buna kanaat getirmek için çok eskiye gitmeden SSCB’nin yıkılıp da onun bünyesindeki Türk dili konuşan ülkelerin bağımsızlıklarını kazandıktan bu yana 20 yıllık tarihini enine boyuna ele alalım. Türk dili konuşan ülkelerin devlet başkanlarıyla, hükümet başkanlarıyla defalarca genel toplantılar düzenlendi; iş birliği konusunda sayısız memorandum imzalandı, Türk dili konuşan *illerin ve bodunların* iş birliği ve beraberliği konusunda birçok sempozyum yapıldı, Türkiye Cumhuriyeti tarafından Ankara şehrindeki Gençlik Parkı’na Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N. A. Nazarbayev’in heykeli dikildi. 2010 yılında Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N. A. Nazarbayev ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Astana şehrinde Uluslararası Türk Akademisi’nin açılışını yaptı, Kazakistan hükümeti gerektiğinde Kırgızistan ile Özbekistan’dan yardımını esirgemedi. Genel olarak bugünkü Türk Dünyası’nın 20 yıllık iş birliği sürecini, Mustafa Çokay’ı inceleyen bilim adamı A.

Kara “Türk Dünyasının 20 Yıllık İşbirliği Süreci ve Kazakistan’ın Rolü” adlı geniş çaplı eserinde etraflı bir şekilde ele almıştır (Kara, 2011,18). Ancak burada asıl belirtmek istediğimiz şey bugüne dek *Türk illerinin* ve *bodunlarının* arasında gerçekleştirilmekte olan büyük küçük tüm etkinliklerin uluslararası topluluk tarafından tamamen anlayışla karşılandığı konusudur. Hiçbir ülkenin resmî iktidarı veya siyasetçisi “bunlar ne yapmaya çalışıyor?” dememiş, aksine yukarıda saymış olduğumuz etkinlikleri dünya kitle iletişim araçları her zaman Türk dili konuşan ülkelerden bir haber şeklinde duyurmuştur. Tüm bunlardan yola çıkarak demek istediğimiz şey, bugünkü Türk ülkelerinin içinde kendi gölgelerinden korkan bazılarını saymazsak, dışarıdan hiç kimsenin *Türk illerinin* ve *bodunlarının* birlik ve beraberliğine karşı olmadığı konusudur. Sonuç itibarıyla Türk dili konuşan ülkelerden biri olduğumuz bir gerçektir, Türk soylu olduğumuz hakikattir. Büyük Türk milletinin bir halkı, bir parçası olmamız da bütün dünya tarafından bilinmektedir. Bu durumda “*Türk illerinin* birlik ve beraberliğine sırtını döndün” diye hiç kimse gelip de sizin adınızı, tarihinizi, kişiliğinizi değiştirmeyecek, hatta sırası geldiğinde başkaları veya gelecek nesiller sizin ihanetinizi her an hatırlayacaktır.

Öyleyse *Türk illerinin* ve *bodunlarının* birlik ve beraberliği meselesini ileri safhaya taşımamızın, Türk dili konuşan *illerin* ve *bodunların* arasında anlayış ve kardeşlik duygusunu kuvvetlendirmenin ne gibi yolları vardır, sorusunu cevaplandırmamız gerekir. Sadece akıl süzgecinden geçirerek anlatabilsek, kökeni bir olan *Türk illerini* ve *bodunlarını* birbiriyle buluşturup kavuşturmanın yolları az değildir. Bu yollardan biri, hatta en önemlisi Türk dili konuşan *illerin* ve *bodunların* ortak kültür tarihini ve ortak edebiyat tarihini yazmaktır. Günümüzde Türk dili konuşan *iller* ve *bodunlar* arasında, daha kesin ifadeyle Türk dili konuşan *illerin* ve *bodunların* aydınları arasında herhangi bir fikir ayrılığı varsa bu durum, Türk dili konuşan *illerin* ve *bodunların* ortak kültürel mirasa bakış açılarının farklılığından kaynaklanır. Yani, çeşitli tarihî sebepler yüzünden Türk dili konuşan *illerin* ve *bodunların* aydınları arasında “Türk dili konuşan *iller* ve *bodunlarının* ortak mirası” ifadesini tamamen unutmuş kişilerin sayısı da az değildir. Tasvir yoluyla anlatmak

gerekirse, Kaşgarlı Mahmud'a Uygurlar “doppa”larını [başlıklarını], Özbekler “ala kaftanlarını”, Kırgızlar “beyaz kalpaklarını”, Kazaklar “börklerini” giydirme çabası içindedirler. Bu boş uğraş içinde olanları gördüğünüzde Abay'ın “Kaynıyor kanın, acıyor canın” şeklindeki mısraları kendiliğinden gelivermekte aklınıza. Kanının kaynama (öfkelenme) sebebi bir zamanlar sömürgecilerin, kökeni bir *Türk illeri* ve *bodunlarının* içine fitne sokmak, birbirine karşı kışkırtmak için ortaya çıkardıkları hilekâr siyasetlerinin hâlâ etkisini kaybetmemesinden ileri gelir. Canının acıma sebebiyse henüz akıllanmamış küçük çocukların her birinin “benim babam, benim babam” diye babaları için didişip bunu ispat etmeye güçleri yetmeden homurdanıp durmaları gibi, bazı Türk dili konuşan *iller* ve *bodunların*, “aydınım” diye gezen şahıslarının yaptığı işler de bu çocukların davranışını hatırlatır.

Tamam, geçmiş geçmiştir! Bundan böyle büyümekte olan genç kuşağa, gelecek nesle özgür şuur, öncü düşünceyle terbiye vermek başlıca görevimizdir. Yine tekrarlamak isteriz ki Türk dili konuşan fertleri, ülkeleri birlik ve beraberliğe götürecektir yol, onların bir kaynaktan dağılıp bir kökten büyüüp yetiştiğini ortak manevî değerler aracılığıyla şuurlarına yerleştirmektir. *Türk illerinin* ve *bodunlarının* ortak manevî değerlerinin en hacimli alanıysa edebiyattır. Bundan dolayı Türklerin ayrı *illere* ayrılmadan önceki edebiyatının genç nesle “ortak edebiyat” şeklinde okutulması durumunda onların akrabalık, kardeşlik duygularında hiçbir zayıflığın olmayacağını emin bir şekilde söyleyebiliriz.

Bugün bizi *Türk illeri* ve *bodunlarının* ortak edebiyat tarihini yazmaya itmekte olan küresel ve bölgesel siyasi, sosyal durumlar bir yana Türk dili konuşan *iller* ve *bodunların* birer *bodun* ve *il* haline gelmeden önceki tarih boyunca kullandıkları ortak dil ve bu ortak dilde yazılmış ortak edebî mirasın kendisi bile ortak edebiyat tarihini yazmayı kesin bir biçimde gündeme getirmektedir.

Ortak edebiyat tarihinden söz etmeden önce *Türk illerinin* ve *bodunlarının* birer ayrı *il* veya *bodun* haline gelmeden önceki dönemde kullandıkları ortak dil hakkında biraz bilgi vermemiz gerekir. Dil tarihini araştıran bilim adamlarının vardıkları sonuca göre eski zamanlarda komşu bölgelerde yaşayan sosyal grupların çeşitli sebeplerle birleşerek büyümesi, toplumsal üretimin gelişmesini

hızlandırmakla kalmayıp ortak kültürün kalıplaşmasıyla eski *urug* dillerinin birleşip tüm bölgede, tüm halk tarafından anlaşılır ortak bir dil haline gelmesine önyak olmuştur (Bart, 2005:180). Aslında bu tür ortak bir dil sadece *urugların boylarla birleştiği* zaman ortaya çıkar. Bu tür tarihî anlarda çoğunlukla ülke yönetme imkânına sahip olan, ekonomisi ve kültürü daha ileri, demografik potansiyeli yüksek *uruglar*, söz konusu *boylara* bağlı sayısız başka *urugların* siyasi ve sosyal yaşamına öncü olmakla birlikte onlar arasında ortak dilin oluşmasına da sebep olur. *Boylar birliği* veya *bodun-devletteyse* (hanlık, padişahlık, beylik...) her yönden gelişmiş, ekonomisi güçlü, demografik potansiyeli yüksek *boyun* dili o *bodun birliğindeki* tüm *boyların* ortak dili haline gelir. İnsanlık tarihinden bize miras kalan bu gelenek günümüzde millî devletlerde yaygın görünüme sahiptir. (Bu arada söz konusu kavramın “ortak dil” olduğunu aklımızdan çıkarmamalıyız. Yani ortak dil ile devlet dilinin görevi, toplumdaki yeri ve siyasi statüsü her zaman aynı olmayabilir.) İşte o *boy* veya *bodun* yahut *illerin* ortak dili söz konusu dönemin edebî dili sayılmıştır. Eski *Türk illerinin* ve *bodunlarının* sözlü edebiyatının her dönemde böyle bir ortak dil kullandığı bellidir. Hatta sadece sözlü edebiyat değil, aynı zamanda yazılı eski edebiyatın da bu tür ortak bir dile dayandığı açıkça ortadadır. Bundan dolayı Eski Türk Dili, eski ve yakın zamanlarda yaşamış tüm Türk *boylarının* ortak dili şeklinde ele alınmaktadır. Çünkü Sak, Hun, Üysin, Oğuz, Türk, Eski Uygur gibi birçok eski *boyların* dilindeki (yazıya geçirilmiş veya geçirilmemiş, bize ulaşmış veya ulaşmamış) edebî eserlerin dilini inceleyen bilim adamları onların hepsinin ortak Türk dilini kullanan *boylar* olduğunu ispatlamış durumdadır (Amanjolov, 1996: 3). Daha sonraki dönemlerde yaşamış olan Kanlı, Kıpçak, Nayman, Dulat, Kerey gibi toplulukların da ortak dilinin Türk dili olduğu söylenmektedir. Sonuç itibarıyla bugünkü *Türk illeri* ve *bodunlarının* birer ayrı *il* ve *bodun* haline gelip kendi lehçelerini / şîvelerini oluşturana kadar hepsinin ortak dilinin Eski Türk Dili olduğu açıkça ortadadır. Demek ki bu dilin en önemli özelliği de *Türk illerinin* ve *bodunlarının* hepsinin ortak dili olmasıdır. Bununla birlikte söz konusu dile yazının ortaya çıkmasından sonra edebî dil dememiz için dayanaklar vardır. Eldeki mevcut belgelere bakılırsa “Orhon-Yenisey Yazıtları”, “Oğuz-nâme” [Oğuz Destanı], “Türk Dilleri

Sözlüğü” [Divânu Lugâti’t-Türk], “Kutadgu Bilig” gibi eserlerin yanı sıra Altınordu dönemindeki Çağatay edebiyatı vb. zengin edebî yadigârların hepsinin Eski Ortak Türk Dilinde yazıldığını cümle âlem biliyor. Demek ki Eski Türklerin ortak dilini bugünkü Türk Dili konuşan *illerin* ve *bodunların* sadece birinin eski dili şeklinde anlatmak ne kadar abes olursa, o dilde yazılmış herhangi bir edebî, kültürel eseri de bugünkü Türk Dili konuşan *il* ve *bodunların* sadece birinin mülkiyetine geçirmek de o kadar abes olurdu.

Buna kanaat getirmek için şu tarihî kaynağa göz atmamız yeterli olacaktır. Yurt içi ve yurt dışındaki eski ve yeni tarihçiler *Kazak ilini* oluşturan esas boyların biri şeklinde eski Üysin boyundan söz eder. Tarihî bilgilere göreyse Üysinler çok önceleri Çin’deki Gansu bölgesinin Çilan Dağı ile Dünhuan civarı arasındaki Hesi bölgesinde yaşamışlardır. O dönemde onların bir kısmı göçebe olsa da diğer kısmı çiftçilikle, el sanatıyla, ticaretle uğraşarak yerleşik bir hayat sürmüştür.

Üysinler ilk başta güçsüz, ufak bir ülke olduklarından sınırdaş oldukları Hunlara belirli ölçüde bağıydılar. Hunların imparatoru Møde’nin [Mete] vefat etmesiyle üst gruplarda anlaşmazlık meydana geldi. Bu tarihî andan istifade eden Üysinler ilk başta Kumıl’a, oradan da İle [İli] Vadisi’ne gidip yerleştiler. Üysinler daha Hesi bölgesinde yaşarken Büyük Yuziler’i yenerek onlardan bir kısmını kendine kattılar. İle bölgesine geldikten sonraysa buraya kendilerinden önce gelip yerleşen Yuziler’in geriye kalanlarıyla yerli *Sak boylarının* hepsini kendilerine bağladılar. Böylece Üysin ülkesi batıda Şu, Talas nehirlerini, doğuda Tanrı (Tiyan-Şan) Dağı’nın eteklerine kadar olan bölgeyi, kuzeyde Balkaş Gölü’nden güneyde Issık Göl’e kadar olan uçsuz bucaksız bölgenin sahibi olmuştur. Böylece Üysin devleti kısa zaman içinde büyük bir ülke haline geldi (Baysay, 1989:152).

M.S. IV-V. asırlarda Üysin Devleti siyâsî, ekonomik ve kültürel açıdan çok gelişmiş ve Büyük Yuzilerle Saklardan başka Oğuz, Kanlı, Dulat, Karlık, Kerey, Nayman gibi *Türk boylarını* da kendilerine katmıştır. VI. asırda Üysin hükümdarlığı yıkılmış ve Üysinler daha önce kendi bünyesinde olan beş *boylu* Dulatların hükmü altına girmiştir. 634 yılında Batı Türk Kağanlığı bünyesine dâhil olmuştur.

Eski ve yeni tarihçilerin hepsi birden ağız birliği etmişçesine Eski Üysinlerin *Eski Türk dilinde* konuştuklarını ve tek bir yazılarının olduğunu söyler. Bu yazı Üysinlere daha önceleri Saklardan geçmiştir. Daha sonra bu yazı tamamen Eski Türk yazısı şeklinde adlandırılmaya başlanmıştır. Demek ki Üysin topluluğunun tarihi ile kaderine baktığımızda onun yalnızca bugünkü *Kazak ilini* oluşturduğunu söylemenin hiçbir dayanağı yoktur. Tabii ki bu ifademizden Üysin tayfasının *Kazak ilinin* oluşmasına katkıda bulunmadığı sonucu çıkartılmamalıdır. Bugünkü Türk dili konuşan *iller* ve *bodunlar* eski Türk *boylarını* paylaşıp “bu senin annen, bu benim babam” diyecek olursa bu sadece tarihe yapılan büyük ihanet değil aynı zamanda gelecek nesillere karşı işlenmiş affedilmez bir suç olurdu. Bu arada söz konusu Üysin topluluğu olmasına rağmen, tarihte geçmiş tüm Türk boyları için de aynı şeyler söylenebilir. Yani Türk dili konuşan boyların her biri milattan çok daha önceleri ulus-devlet düzeyine kadar yükselerek ülkeyi yönetecek kurumlarını oluşturabilmiştir. Örnek verecek olursak, M.Ö. VII-VI. asırlarda Tanrı Dağı'nın doğu eteklerinden Kunlun Dağı'nın batısına kadar uzanan bölgeyi Sak Devleti yönetirken, M.Ö. IV-III. asırlardan M.S. IV-V. asırlara kadar Hesi bölgesinden Jetisu'ya kadar uzanan uçsuz bucaksız bozkırda Hunlar ile Üysinler hüküm sürmüştür. VI-VIII. asırlarda ise *Türk boylarını* Batı, Doğu Türk Kağanlıklarıyla Kıpçak Kağanlıkları yönetmiştir. XII. asrın sonuna kadar Türkeş, Karlık [Karluk], Karahan, Kidan *boyları* hüküm sürmüştür. Bu kağanlık, hükümdarlık, hanlıkların hepsinin esas sakinlerinin Türkler olmasından dolayı onlar esas olarak (o zamandaki) Türk dilinde konuşmuştur. Önceki veya sonraki zamanlarda, aynı sahada veya aynı zamanda yaşamış olan bu hanlıkların idare sistemindeki benzerliklerden söz etmediğimizde de düşünüş ve yaşayış biçimi, inanç, dil ve yazıdaki benzerlikler onların kültürü ve edebiyatındaki ortak özellikleri daha da güçlü hale getirmiştir. Edebiyat ile kültür ortaklığı Türk dili konuşan boyların birlik ve beraberliğinin sağlamlaşmaya devam etmesine katkıda bulunmuştur. XIII-XV. asırlardaki Çingiz Han istilacılığı bile bu birlik ve beraberliği sarsamamıştır. Aksine istila etmeye gelen Çingiz Han askerleri zaman geçtikçe Türk boylarının içinde erimişlerdir. Böylece

Türk dili konuşan *iller* ve *bodunların* ortak edebiyatı eskiden beri gelmekte olan ortak geleneği hiç bozmadan sürekli olarak gelişmiştir. Sadece XV. asırdan sonra Türk *boyları* siyasî, sosyal, tarihî, kültürel vb. çeşitli sebepler yüzünden ayrı birer boy grubu olup kendi ülkelerini kurmuştur. Sadece bundan sonra Türk dili konuşan *iller* ve *bodunların* kendine has edebiyatları ortaya çıkıp şekillenmeye başlamıştır. Bundan öncekilerin hepsiye en baştan beri ortak edebiyattı.

Demek ki “ortak edebiyat” kavramını biz (veya başka birileri) bugün uydurmuş değiliz. O, Türk dili konuşan *iller* ve *bodunların* binlerce yıl boyunca ortaklaşa vücuda getirdiği, ortaklaşa sahip olduğu manevî hazinesidir. Bu yüzden bu hazineyi bugün talan ederek bölüşmeye çalışmaktansa ona hep beraber sahip çıkarak ortak servetimizi birlikte kavramak suretiyle kazanırsak kârlı çıkarız. Aslında “ortak edebiyat” kavramı sadece *Türk illerine* ve *bodunlarına* has bir şey değildir. Dünyada akraba dillerde konuşan *iller* ve *bodunların* çoğunda “ortak edebiyat” kavramı mevcuttur. Mesela, Slav asıllı *boylar* ve *bodunlar* kendi eski (*urugluk*, *boyluk* dönemindeki) edebiyatlarını şimdiki Slav *il* ve *bodunların* hepsinin ortak edebiyatı şeklinde görmektedir. “Bu tamamen doğal, -demektedir profesör M. Mirzahmetulı,- çünkü eski dönemdeki bir bodun daha sonraki dönemlerde yeni tarihî olaylara bağlı olarak ayrı ayrı *boylar* ve *bodunlar* hâline gelmiştir. Bundan dolayı onların hepsi bir *bodun* iken yapılmış manevi varlıklarını aynı şekilde sahiplenmiş durumdadır. Üstelik onların arasında eski edebiyatlarına birine nazaran ikincisinin daha fazla katkısı olmuş şeklinde bölünmeler de yok, ortak mirasa başkalarından ayrılıp da sahiplenme huyu da yok” (Mirzahmetulı 1998: 2959). Buna benzer durum Çin, Arap, Japon, Fars vb. halklar için de söz konusudur. Bu şekilde “ortak edebiyat tarihini” okutmakta olan ulusların kaybettiği hiçbir şey yok; fakat kazandığı çok şey vardır. Her şeyden önce onlar “seninki, benimki” şeklindeki tartışmadan uzaktırlar. İkincisi, onların (mesela *Slav bodun* ve *boylarının*) kaç kuşağı “ortak edebiyat tarihini” okuyarak kimin akraba, kimin yabancı, kimin uzak, kimin yakın olduğunu bilerek büyümektedir. Üçüncüsü, bu “ortak edebiyat” kavramı *Slav bodun* ve *boylarının* dışındaki halklara bile Slav dili konuşanların

kökeni bir akraba halklar olduğunu her an hatırlatmaktadır. Tüm bunlar bir halk için büyük kazanç, büyük başarı değil midir? Öyleyse bizim de her Türk dili konuşan *il* ve *bodunların* maneviyatına maneviyat katacak, itibarına itibar katacak aynı kazanç ve başarı için çabalayıp ona ulaşmamız bugünkü amacımız ve tarihî gelişmenin doğal akışıdır.

Netice itibarıyla küreselleşmenin yok edici hızının devam etmekte olduğu şu dönemde *Türk il* ve *bodunlarının* manevi birlik ve beraberliği her şeyden önce bugünkü *Türk il* ve *bodunlarının* kaderiyle geleceği için hava gibi büyük bir ihtiyaçtır. Tüm *Türk il* ve *bodunlarını* böyle bir birlik ve beraberliğe ulaştıracak en iyi yolun onların ortak edebiyat ve kültür tarihini yazarak ona ortaklaşa sahip çıkmaktan geçtiğini yukarıda söylemiştik. Fakat biz bu arada “ortak tarihi” elden yapalım demiyoruz. O zaten var olan tarihtir, zaten ortak olan tarihtir. Ama “ortak edebiyat tarihi” bugüne dek bilimsel bir sisteme de kâğıda da dökülmedi, dönüşüme girmedi. Sadece her *Türk ili* ve *bodunu*, ortak serveti kendi millî edebiyat tarihine uygun hâle getirerek kendi mülkiyetine geçirip yazagelmektedir. Aslında bu tutumu, eğer o mirasın başka *Türk il* ve *bodunlarının* da olduğunu göz önünde bulundursa, bunu kabul etse, hatalı olmazdı. Bütün mesele bundadır.

Bugünkü *Türk illeri* ve *bodunlarının* eski ortak edebî mirası kendi millî edebiyat tarihine uydurup sahiplenip yazmalarının yanlış bir şey olmadığını söylememizin sebebi genel olarak *Türk illeri* ve *bodunları* edebiyatının iki büyük döneme ayrılmasıdır. İlk dönem Türk dili konuşan *iller* ve *bodunların*, *urug* ve *boy* şeklinde karma olarak yaşadığı dönemdeki ortak miraslar dönemidir. İkinci dönem, Türk dili konuşan *boy* ve *bodunların* ayrı ayrı *iller* ve *bodunlar* hâlinde şekillenmesinden sonra oluşturdukları kendilerine ait edebiyat dönemidir. Biz işte bu ilk dönemi “*Türk illeri* ve *bodunları* edebiyatının ortak dönemi” veya “eski Türk edebiyatının ortak tarihi” şeklinde değerlendirme ihtiyacından söz etmekteyiz. Hepsinden önemlisi bu dönemdeki Türk edebiyatına sadece zaman ve mekân yönünden değil muhteva yönünden dikkatlice bakıldığında birçok ortak olayı fark etmek zor değildir. Onlardan başlıcaları şunlardır: Birincisi, eski edebî miraslarda *Türk il* ve *bodunlarının* ortak kültürel

değerleri toplanmıştır. Bunları sayacak olursak eski *Türk il ve bodunlarının dili*, inancı, yaşam biçimi, gelenekleri, dünya görüşü, ülke yönetimi vb. gibi dolup taşan kültürel olayların hepsi bugünkü *Türk illeri ve bodunlarının* ortak servetidir. Örnek olarak börü (kurt) totemini alsak, onun hakkındaki efsaneler bugünkü *Türk illerinin ve bodunlarının* hepsinde vardır. Eski Türk *urug ve boylarının* toteminin gök börü olduğunu ispatlayan yazılı kaynağın biri Üysin Künbiyi'nin (hanının) çocuğuyla ilişkili olarak söylenmektedir: “Büyük Yuzilerin Üysin ülkesini istila edip, Nandu Biy'i öldürüp toprağını ele geçirdiğinde Üysin halkı Hunlara gidip sığınır. O anda Nandu Biy'in yeni doğmuş oğlunu eğitmen aksakal ıssız bozkırdaki otların arasına saklayarak erzak alıp geri döndüğünde bebeği dişi bir kurt emziriyormuş” (Birlikül, 1999: 302). Buna benzer bir efsane Türklerin *Aşina boyu* hakkında da anlatılır. Orada da gök börü yol gösterip yaşam yoluna ulaştırır. Gök börünün yol göstermesi “Oğuz-nâme” adlı destanda da vardır. Bunun dışında eski edebî miraslarda Eski Türklere ortak olup bugünkü *Türk illerinin ve bodunlarının* hepsinde rastlanılan inanç, inanış, gelenek ve görenekleri de görmek mümkündür. İkincisi, eski edebî miraslardaki edebî tür ve konular da bugünkü *Türk illerinin ve bodunlarının* ortak değeridir. Örneğin VII-VIII. asırlardaki Bilge Kağan, Kültigin yazıtlarındaki kahramanlıklar, ağıt yakma, methiyeler bugünkü Türk dili konuşan *illerin ve bodunların* edebiyatlarının hepsinde mevcut olan ortak olgudur. X-XI. asırlardaki Kaşgarlı Mahmut ile Balasagunlu Yusuf'un eserlerinde de bugünkü tüm *Türk illeri ve bodunlarının* şiirlerine benzer yönleri çokça bulmak mümkündür. Üçüncüsü, eski edebî miraslardaki ana kahramanlarla eserin olay örgüsü de bugünkü *Türk illeri ve bodunlarının* çoğunda ortaktır. Mesela “Alpamış Batır”, “Edige Batır”, “Şora Batır”, “Kozı Korpeş-Bayan Suluv”, “Er Targın” ve “Köroğlu” sadece Kazaklarda değil, aynı zamanda Özbek, Oğuz, Başkurt ve Altaylarda da vardır. Nasreddin Hoca hakkında fıkralar ile efsaneler tüm Türk dünyasında mevcuttur (Berdibay, 2002: 35). Dördüncüsü, eski edebî mirasların dili, bugünkü *Türk il ve bodunlarının* dillerinin kökeni, ortak kaynağıdır. Demek ki eski *Türk boylarının* ortak bir dille yazılmış edebî mirasları bugünkü *Türk il ve bodunlarının* ortak bir değeri şeklinde

ele almadan, alelacele ona buna mal etmek veya “benimki, seninki” diye münakaşa konusu yapmak tarihe karşı yapılmış bir ihanet olur.

İşte bu hususları göz önünde bulundurursak Türk halkları edebiyatının ortak dönemlerini yazmanın önemi ve güncelliği kendiliğinden belirginleşir.

Kaynaklar

- Kara A. (2011). *Türki Dünyesinin 20 Jıldık Intımtaktasu Ürgisi jane onda Kazakstannıñ roli / Kazakstan Pespublikası tavelızdıgının 20 jıldıgına arnalğan «Türki örkeniyeti jane tavelız Kazakstan» attı halıkaralık konferansiya materiyaldarı. II tom (K-Yu) Ş. Ş. İbrayevtıñ redaksiyasımen. Astana: // Қара Ә. Түркі дүниесінің 20 жылдық ынтымақтасу үрдісі және онда Қазақстанның рөлі// Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған «Түркі өркениеті және тәуелсіз Қазақстан» атты халықаралық конференция материялдары. II том (К-Ю) Ш.Ибраевтың редакциясымен. – Астана.*
- Bart R. (2005). *Tilderdin Jikteligi / Til Men Madeniyet, Almatı: Jazuşı, //Барт Р.Тілдердің жіктелісі//Тіл мен мәдениет. – Алматы: Жазушы.*
- Amanolov K. - Rahmetov K. (1996). *Türki Halıktarınıñ Tarihi, Almatı: Bilim. Аманжолов К., Рахметов Қ. Түркі халықтарының тарихы. – Алматы: Білім.*
- Baysay, Su. (1989). *Kazak Kültürünün Tarihi, Sincan Üniversitesi Basımevi, Urumçi, Çin. //苏北海. 哈萨克文化史. – 中国乌鲁木齐: 新疆大学出版社.*
- Мырзахметұлы М. (1998). *Түркістанда туған ойлар. – Алматы: Санат.*
- Birlikulı, Sakıp. (1999). *Cungo (Kıtay) Tarihnamalarındagı Kazakka Katıstı Derekter, Çin Halk Cumhuriyeti, Pekin: Ulttar baspası, Жұнго (қытай) тарихнамаларындағы қазаққа қатысты деректер. - ҚХР Пекин: ұлттар баспасы.*
- Berdibay, R. (2002). *Tübi Bir Türikpiz, Astana: Foliant, // Бердібай Р. Түбі бір түрікпіз. – Астана: Фолиант.*

Kurban Bayramı İbadeti: İstanbul'da Bir Saha Çalışması Örneği

Gökçen ÇATLI ÖZEN*

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi / Received: Ocak / January 2020

Kabul Tarihi / Accepted: Şubat / February 2020

(Bu makale, itenticate yazılımınca taranmıştır.)

Öz: Bu çalışma, Türk ve İslam kültüründe önemli bir yere sahip olan kurban ibadeti üzerinedir. İslamiyet'ten önce eski Türklerde kurban sungusu, kutsal olanla bir bağ kurmak ve kötülüklerden korunmak için bir yol gösterici olarak uygulanabilmekteydi. Günümüzde de kurbanın benzer düşüncelerle kesildiği gibi şerden de koruyacağına dair bir inancın olduğu bilinir. Genel itibariyle bu ibadetin kutsallık, din, doğum, ölüm, savaş, barış, şerden korunma, adak, hastalık, sağlık, iş vb. çeşitli sebeplerle tercih edildiği anlaşılmaktadır. Türklerdeki kurban algısını ve uygulamasını anlayabilmek adına yürütülen çalışmada, öncelikle kısa bir literatür araştırması yapılmış, ardından belirlenen hipotezler bağlamında anket soruları oluşturulmuş ve sahaya çıkmıştır. Veri toplama aşamasında İstanbul Aydın Üniversitesi yüksek lisans öğrencileriyle ortaklaşa çalışılmıştır. Anket, İstanbul'da ikamet eden 305 kişilik Türk vatandaşından oluşan kadın ve erkeklerle yapılmıştır. Anket kapsamındaki kapalı uçlu sayısal veriler IBM SPSS Statistics 19.0 sürümüyle açık uçlu veriler yorumlanarak elde edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre orta yaş ve üzerindeki bireyler oranla 18-27 yaş aralığındaki gençlerin, Kurban Bayramı uygulamasına yönelik bir yabancılaşma yaşadıkları; kurban kesme işlevinin sosyal kurumlar aracılığıyla kurumsallaşmasıyla kutsal kavramının kişilerin yaşamışlıklarına engel teşkil ettiği ve bunun sonucu olarak kurban ibadetinin anlam kaybına uğradığı; Kurban

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.
İstanbul / TÜRKİYE. gokcenozen@aydin.edu.tr <http://orcid.org/0000-0002-0375-3986>
10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v06i1003

Bayramının resmi tatil olmasından dolayı, özellikle de orta ve üst gelir grubundaki çalışanlarda uygulama değişimine uğradığı; geniş aile yapılanmasının azalmasıyla, ekonomik durumu düşük seviyede olan bireylerin kurban kesme ibadetine ekonomik sebeplerden katılamadıkları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kültür, Kurban İbadeti, Kurban Bayramı, Türklerde Gelenek.*

Worship of the Festival of the Sacrifice: A Field Research in Istanbul

Abstract: This study is about the sacrifice tradition which has an important place in Turkish and Islamic culture. In ancient Turks, sacrifice is seen as a way to establish a connection with the sacred and to be protected from evil. Today, as well as similar thoughts there is a belief that the sacrifice will protect from evil. In general, this issue is preferred for various reasons such as religion, sacred, birth, death, war, peace, avoid evil, vow, disease, health, work and so on is preferred for various reasons. In this study, in order to understand the perception and practice of the sacrifice in the Turks, firstly a literature search was carried out, then questionnaire questions were formed and the field was established in the context of the hypotheses determined. Data collection was carried out with graduate students of Istanbul Aydın University. The survey was conducted of 305 people with women and men who are Turkish citizens residing in Istanbul. Closed-ended numerical data were obtained by IBM SPSS Statistics 19.0 version and open-ended data by content analysis. According to the findings of the study: 18-27 years of age who are compared to the middle age and older, experience an alienation to the Festival of the Sacrifice; with the social intuition of the sacrifice, the concept of the sacred is seen as an obstacle to the lives of individuals and the sacrifice has lost its meaning; as it is a public holiday, the Festival of the Sacrifice has undergone a change of practice, particularly among middle and upper income workers.

Keywords: *Culture, Sacrifice, Festival of the Sacrifice, Tradition in Turks.*

1. Giriş¹

Türkçe Sözlük'e (TDK) göre günümüzde kurban sözcüğü beş anlama karşılık gelmektedir: Dini bir buyruğu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan; Müslümanlarda uygulanan Kurban Bayramı; bir ülkü uğruna feda edilen veya kendini feda eden kişi; kaza sonucu ölen kişi; bir kişiye hitap etme, seslenme biçimi (<http://sozluk.gov.tr>, Erişim tarihi: 14.04.2019). Kurban sözcüğü İngilizcede “fedakârlık, feda etmek” ve Arapçada “yaklaşmak, yakınlık” anlamlarında kullanılmaktadır. Çalışmada, “feda” kelimesiyle ele alınan kurban sözcüğü, Kurban Bayramı üzerinden açıklanmaktadır. Bayram kelimesi ise Kâşgarlı Mahmud'a göre birlikteliğin sağlandığı sevinç ve eğlence gününe karşılık gelmektedir (2014). Beyrem / Bayram kelimesinin telaffuzu Oğuzlara ait olmakla beraber, Uygur, Kırgız, Kırım ve Kazak Türklerinde “toy” kelimesine karşılık gelmektedir (Çay, 2012: 20). Kurban Bayramı dini bir ibadet niteliği taşımakla birlikte, kurban kesilen bir gündür. Hem dini, hem de milli bir karşılığı bulunmaktadır.

“Feda etmekle kutsal bir amaca yaklaşmak” türevinde kullanılan kurban kelimesinin teolojideki karşılığını, Habil ile Kabil ve İshak ile İsmail örneklerinde görmek mümkündür. Kurban teorileri, teolojik ve bilimsel olmak üzere ikiye ayrılır. İlki kutsal metinlere dayanırken, diğeri bilim insanlarının bağlı oldukları bilim dalının yöntemlerine göre şekillenmektedir. Dini teoriler çok daha köklü bir geçmişe sahip olmakla beraber, bilimsel teoriler XX. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalarda kurban, sembolik öge özelliği taşımaktadır. Frazer'e göre insanlar, kurban etmek için hayvan bulmakta zorlandıklarında, ekmek veya balmumundan yapılmış bir heykeli kurban olarak sunmuşlardır (Frazer, 1991: 83). Hatta Fenikelilerin en çok sevdikleri çocuklarından birini salgın hastalık, kuraklık veya savaşta mağlup olma gibi büyük felaket günlerinde Tanrı Baal'e kurban ettikleri belirtilir (Frazer, 1991: 229). Genel olarak analitik, arketip, büyü, hediye, kutsalla ilişki kurma, komünyon, mimetik, psikanalitik vb. teoriler, bilimsel olanlardan bazılarıdır (Çetin, 2009: 189-190).

¹ Anketler ve SPSS veri girişleri 2018-2019 eğitim öğretim dönemindeki yüksek lisans öğrencileri Filiz Sağlamöz, Hüseyin Kaya, Kevser Gümüş, Müfide Boğazlıyanlıoğlu, Yusuf Polat ve Zeynep Uysal'ın katkılarıyla yapılmıştır.

Bilimsel teoriler arasında, Henri Hubert ve Marcel Mauss tarafından geliştirilen “kutsalla ilişki kurma teorisi” ile Mircae Eliade'nin “arketip teorisi” makalenin çalışma konusunu açıklamakta daha uygun bulunularak ele alınmışlardır.

İnsanlık tarihi kadar eski ve insan düşüncesinin bir ürünü olarak karşımıza çıkan ilk kurban ritüelleriyle görünürlük kazanan kan akıtma unsurunun, semavi dinlerden önce, doğaüstü bir unsur dolayısıyla uygulandığı görülmektedir (Erginer, 1997: 11). Kültürden kültüre farklılık arz etmekle beraber, bu mitolojik öğelerde insanın, bir güce canlı veya cansız kurban verdiği görülmektedir.

Hubert ve Mauss'un kutsalla ilişki kurma teorisi her ne kadar kurbanın kökenine dair bir açıklama getirmese de, topluluk veya toplum düzeyindeki insan yapılanmalarının ibadet etme tercihlerinin nedenselliği üzerine çeşitli yaklaşımlar önerir. Teoride, kurbanın toteme dayandığı reddedilmekle birlikte esas işlevinin toplumsal dayanışmayı sağlamak, paylaşmayı tesis etmek, şükür kavramını işlevsel hale getirmek ve bireylerde arınmaya / temizlenmeye aracılık etmek gibi fonksiyonları ele alınmaktadır (Hubert ve Mauss, 1964: 95-103). Kurbanın, başlangıçta kutsal olmadığı ve bireyler tarafından adanması sonucu, birey eliyle kutsala hizmet ettiği ve bu suretle dini bir eyleme dönüştüğü belirtilmektedir (Hubert ve Mauss, 1964: 11, 97). Kurbanın kökenine dair arketip teorii ileri süren Eliade'ye göre ise bir nesne veya eylemin gerçek olması için bir arketipin taklit edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Tanrı tarafından gösterilen ilk kurban örnek teşkil ettiği ve insanlar bunu devam ettirdiği için kurbanın kutsal bir işlevsellik kazandığını belirtmektedir (Eliade, 1994: 47-48). Ona göre tüm kurbanlar, ilk kurbanın tekrarıdır. Bu tekrar, bir geçiş ritüeli gibi insanların maddi ve manevi yapılanmalarında işlevsellik kazanmaktadır. Arketip teorii, kurbanla bütünleşen bayram ve benzeri kutlamaların da ilk kurbanın tekrarı niteliğinde onu yeniden işlevsel hale getirerek, öğretici bir unsura tekabül ettiğini belirtir (Eliade, 1991: 80, 66). İlk kurbanın, yansıma yoluyla diğer kurbanlar üzerinden öğrenmeyi sağlamasını, eski kuşakların yeni kuşaklara kültürel aktarım yapmasıyla görmek mümkündür. Günümüzde kurban ritinin, mal mülk ediniminde, sınıf atlamada, doğum-ölüm ritlerinde, dini günlerdeki ibadetlerde vb. örneklerde tekrar edildiğinde görülür.

2. Kadim Türk Kültüründe Kurban İbadeti

Kurban konusu, insan ve hayvanların kurban edildiği kanlı kurban (canlı) ve hediyelik eşya gibi unsurların sunulduğu kansız kurban (cansız) olarak ikiye ayrılmaktadır. Türklerde kansız kurban konusunu Yakutlarda görmekteyiz (Bekki, 1996: 17-18). Göktürklerde olduğu gibi Yakutlarda da, bir tek yaratıcı olmamasına rağmen, Yaratıcı Gök (Ayığ Tanğara) diğerlerinden ayrı tutulurdu. İnanişâ göre Yaratıcı Gök, kâinatı yaratan ve bu döngüye yön verendi. Öyle ki bu güç, insan doğurganlığını ve toprağın verimliliğini sağlıyordu. Yaratıcı Gök'ü diğer yaratıcı ruhlardan ayıran bir başka unsur, onun diğerleri gibi günlük insan istekleriyle uğraşmamasıydı. O ancak erdem gösteren kahramanların isteklerine cevap verirdi. Bu sebeple Yakutların ona canlı hayvan kurban ederek bir bağ kurmak istedikleri anlaşılmaktadır. Yakutların, güneşin doğduğu doğu bölgelerinde at sürülerini başıboş bırakarak onları, Yaratıcı Gök'e hediye kurbanı olarak verdikleri görülür. Kurban hayvanı olarak doğaya bırakılanların ne sütü içilir, ne üzerine yük yüklenir, ne de eti yenirdi (Ögel, 2010: 431). Bu hayvanların tüm hakkının Yaratıcı Gök'e teslim edilmesi, Yakutların onun karşısındaki temsili durumlarının da bir yansımasını göstermekteydi. Yakutlarda ata, yaratıcı ruhlara kurban olarak verilmesiyle kutsal bir değer atfedilmesini Ögel, Yakutların ondan türediklerine inanmalarıyla açıklamaktadır (Ögel, 2010: 33). Ögel, Türk mitolojisinde sarı renkli atın, ineğin ve devenin de kesilmediğini belirtmektedir. Örneğin sarı renkli atın kesilmemesinde, renginin altını çağrıştırmamasından kutsal kabul edilmesi ve dolayısıyla soylu tabakayı referans etmesi vurgulanır (Ögel, 2010: 522). Kültürlerin keşibildikleri ve kesmedikleri hayvanlar değişmekle birlikte, hayvanların mitolojik değerleri ve coğrafyaya göre tüketim alışkanlıkları, farklılıkların yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Bilinen yazılı tarihe göre, İslamiyet'i kabulden önce de Türkler, günümüzde kutlanan dini ve milli bayramlara benzer kutlamaları Hunlardan beri kendilerine özgü bir şekilde yapmaktaydı. İlkbaharın beşinci ayında Lung-çing olarak adlandırılan bir bayram dolayısıyla, toplulukça bir araya gelen Hunlar, gök ve yer adına Gök Tanrı için kurban kesiyor, inançlarla ilgili adetleri yerine getiriyor ve at

yarışları yaparak, topluca eğleniyorlardı (Eberhard, 1996: 76-77). Çağ ile birlikte uygulamalar yer yer farklılık gösterse de, dini ve milli bayram kutlamalarının, toplumsal yapıda benzer özellikler barındırdıkları görülmektedir. Göktürklerin de, tıpkı Hunlarda olduğu gibi beşinci ayın ikinci yarısında, soyun ürediğine inanılan Ecdat / Ata Mağarası'nda, ecdadı yâd etmek üzere, Gök Tanrı adına kurban kestikleri bilinir. Bayram vesilesiyle, kısırak kımızı içip, şarkı söyledikleri ve özellikle kızların ayak topu oyunu oynadıkları kaydedilmektedir (Eberhard, 1996: 86-87). Kadın şamanlara sahip Uygurlar ise, 429'da göçebeliği terk edip yerleşik hayata geçince, akrabalarıyla daha çok bir arada olma fırsatı yakalamışlardı. Yılın belli bir dönemi, bir araya gelerek Gök Tanrı'ya hediye olarak at kurban ettikleri ve tören akabinde, şarkılar eşliğinde eğlendikleri bilinmektedir (Eberhard, 1996: 73). Türklerin, sığır ve kuzu gibi hayvanları da kurban için kullandıkları bilinmektedir. Manas Destanı'nda ise atın Türkler için büyük önem arz ederek savaşı, barışı, aşı, hürriyeti sembolize ettiği ve bu denli önemli bir canlının, Türklerin tanrısı Gök Tanrı'ya kurban edilmesinin altında kıymetli olmasının yattığı bilinmektedir. Kadim Türklerin (Hunların, Göktürklerin, Uygurların) bayram geleneğindeki ortak unsurlarına bakıldığında, Gök Tanrı adına kurban vermek üzere toplulukla bir araya geldiği ve birlikteliği pekiştirmek üzere kadınlı-erkekli eğlencelerle yarışmalar düzenledikleri görülmektedir. Bayramın bir gayesinin de, düşmanlara karşı kazanılan zaferler adına ecdadı anmak ve bu suretle birlikteliği kuvvetlendirerek, hürriyeti pekiştirmek olduğu düşünülebilir.

VIII. yüzyıldan itibaren Türkler, İslam medeniyetinin bir unsuru olarak Müslümanlığı seçtikten sonra da, dini ve milli bayramlarını şenliklerle kutlamaya devam etmişlerdir. Kurban Bayramı, insanların Allah rızası için kurban kestikleri bayramdır. Etkisi ve önemi sebebiyle, Ramazan Bayramı'na nispetle daha büyük olduğundan, "Büyük Bayram" olarak da bilinmektedir. Kurban Bayramı'nda erkekler, topluca bayram namazı kılmakta, kurban kesme ibadetine katılmakta, kesilen kurban etleri fakirlere dağıtılarak, onların da sevinmeleri sağlanmaktadır (Baykara, 2000: 880). Devamında akraba, eş-dost ziyaretleri yapılarak, birliğin tesis etmesi sağlanmaktadır.

Ziya Gökalp'in hars olarak tanımladığı bir toplumun manevi kültürü, onu bir diğer toplumdaki farklılaştıran ve aynı toplum içerisindeki grupları ve bireyleri birbirine yakınlaştıran ortak unsurların bir bütünüdür. Kurban ibadeti ve Kurban Bayramı böylesi bir tanımlamaya uygun olarak, bütünleştirici toplumsal ve kültürel bir olgudur. Bayramlar, dini ve kültürel olmakla beraber, sosyal dayanışmayla yardımlaşmayı sağlayan ve toplumun geneli tarafından kabul gören önemli günlerdir. Bayramlar, toplumsal yaşamın ana unsurlarının ortaya konulması hususunda, verimli bir inceleme alanı olması sebebiyle toplumsal çalışmalarda önemli bir yere sahiptir (Kamacı, 2016: 80). Dolayısıyla Türk ve İslam kültüründeki bayramlar, kurban ibadeti, kutsal kavramı ve toplumsal birlik-dayanışma-yardımlaşma unsurlarıyla birlikte idame edilmektedir.

İslam dininde iki dini bayram vardır: Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı. Kurban Bayramı, hac görevinin yerine getirildiği Hicri yılın sonlarına doğru, Zilhicce ayının 10., 11., 12. ve 13. günlerine denk gelerek, geçimini karşılayacak kadar parası olanların, Allah rızasını kazanmak için kurban kestikleri ve bunu yakınlarına, yoksullara pay ettikleri dini, milli ve geleneksel bir dönem olması bakımından önem taşır (Arslan ve vd., 2018: 20). Kurban, Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerde kesilmesi emredilmiş olması bakımından (<http://kurban.diyaret.gov.tr/>, Erişim tarihi: 26.06.2019) Türk kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Kurban kesmenin buyruğu Kur'ân-ı Kerim'de Hac Suresi'nin 28-33-34-36'ncı ayetlerinde, Sâffât Suresi'nin 102-111. ayetlerinde, Kevser Suresi'nin 2. ayetinde, Fetih Suresi'nin 25. ayetinde ve Mâide Suresi'nin 27-95-97. ayetlerinde geçmektedir (Karaman ve vd., 2011: 335, 449, 602, 513, 11; 123).

Toplumlar, ortak hususların işlevsel halde uygulanmasıyla, birliktelik şuurunun oluşmasına aracılık ederler. Küreselleşme ve kentleşmeyle birlikte, geleneksel tutumların değişebileceği ve küresel yeni davranış ile düşünüş biçimlerinin uygulanmaya başlayabileceği görülmektedir (Giddens, 1998: 62). Bayram ve onun etrafında şekillenen uygulamaların, özellikle aile bağlarını ve yakın çevreyle ilgili iletişimi güçlendirdiği bilinir. Bu ortak şuurun, kırsal alanda ve / veya geleneksel yapılanmalarda uygulanması daha

olanaklı iken, kentleşmeyle birlikte daha büyük ve kalabalık yerleşim yerlerinde değişmeye başladığı görülür. Bunun sebepleri; kent hayatı, kadınların çalışma hayatına katılımıyla komşuluk ilişkilerinin işlevsel olmaması, çalışanlar açısından tatil anlayışı, değişen din algısı ve tüketim alışkanlıkları olarak sıralanabilir (Arslan ve vd., 2018: 21-27). Genel kaideyi bozmasa da son zamanlarda sayıca artış gösteren veganların, et tüketimine karşı olmaları, Kurban Bayramı ibadetine tezat bir duruş almalarını gerektirmiştir. Veganlar ve / veya vejeteryenler, her türlü canlı yaşamına saygı duyduklarını belirterek, hayvanların giyim ve ilaç sektörü dâhil, beslenme sebebiyle veya dini sebeple kesilmelerini, yaşam hakkı sömürüsü olarak gördüklerinden, tüketimine karşı bir duruş sergilemektedir (<https://www.vegansociety.com/> Erişim tarihi: 05.07.2019). Türkiye'de veganlıkta bir artış olduğu göz önüne alındığında, kurban ibadetine karşı menfi tutumun gün geçtikçe kuvvetleneceği öngörülebilir (<https://tvd.org.tr/cevre-2/> Erişim tarihi: 20.07.2019).

Ayrıca eski geleneksel yapının öznesi olan kurban ve kurban ibadetini uygulayan bireylerin, kentleşmeyle birlikte, kent kültürüne göre biçimlendikleri varsayılabılır. Kent kültürü, daha hızlı bir iletişime sahip olmakla beraber derinlemesine ilişkiler kurmaksızın, kırsal alana nazaran daha resmi bir yapılanmaya sahiptir. Kent, bire bir ilişkilerden daha ziyade, kamu ve özel kurumların denetiminde ilerleyen bir yapılanmadır. Giddens'in belirttiği gibi, kentleşmeye bağlı olarak modernleşmeyle birlikte önemini yitiren birey odaklı geleneksel yapılanmaların yerini kurumlar almaktadır (Giddens, 1998: 14). Bu yapılanmalarda, birey odaklı ilerlemesi gereken geleneklerin uygulama bulma durumları daha zorludur. Dolayısıyla kentleşen birey için bayramlar, geleneksel ve dini bir kıstas olmak dışında, dinlenmek ve / veya tatil maksatlı bir anlam da taşıyabilmektedir. Bu bağlamda çalışma, kurban ibadeti inancı ve uygulamasına katılanlar kadar, katılmayanların düşüncelerine de eğilmektedir.

3. Çalışmada Kullanılan Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri

Makalede, dini ve bilimsel teoriler üzerinde durmaktan ziyade Kurban Bayramı ibadetinin insanlar üzerindeki etkisi ve yapılanmasına bakılmıştır. Bu vesileyle bir hayvanın kurban edilmesi ibadeti üzerine odaklı olan bu çalışma bağlamında, İstanbul'da 305 kişi ile antropolojik ve sosyolojik temel bakış açılı bir saha çalışması

yürütülmüştür. Saha çalışması, bir anket aracılığıyla yöneltilen kapalı ve açık uçlu soruların yorumlanmasına dayalıdır.

Araştırmada literatür çalışması ardından, tümevarım yaklaşımıyla hipotezler belirlenmiştir. Araştırma evreni İstanbul seçilerek, araştırma tam sahası Avcılar, Bağcılar, Bakırköy ve Küçükçekmece’de ikamet eden 18 yaş ve üstü 305 Türk vatandaşı kadın ile erkeklerle daraltılmıştır. 28 sorudan oluşan anket çalışması ağırlıklı olarak kapalı uçlu sorulardan oluşsa da, birkaç soru bilgi sondajıyla ele alınabileceğinden, yoruma açık bırakılmıştır. Kapalı uçlu sorular SPSS 19.0’da analiz edilmiştir.

Araştırmadaki saha öncesi hazırlık ve saha çalışmasının veri girişlerinin koordinasyonu, literatür çalışması, bulguların oluşturulması, yorumlanması ve makalenin yazımı Gökçen Çatlı Özen tarafınca, anketlerin sahada yapılması ve SPSS girişlerinin bir bölümü, İstanbul Aydın Üniversitesi’nde lisansüstü eğitim alan altı öğrenci² tarafından yapılmıştır. Çalışmanın literatür taraması hem Aralık-Ocak 2018 hem de Mart-Nisan 2019 tarihleri arasında yapılmıştır. Anketlerin uygulaması Nisan ve Mayıs 2019 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Anketler için anahtar kişilerden destek alınmış ve kartopu yöntemiyle çalışmanın yüz yüze görüşmeleri sağlanmıştır.

Çalışma kapsamında dört hipotez üzerinde durulmuştur:

- **H1** Ailesinde kurban ibadetini gören bireyin, bunu devam ettirme olasılığı, görmeyenden daha fazladır;
- **H2** Ekonomik gelir durumu iyi olanların, ekonomik gelir durumu düşük olanlara göre kurban kesme oranları daha yüksektir;
- **H3** Kurban ibadetinin uygulanması, gençlerde daha az iken, orta yaş ve üzerindekilerde daha fazladır;
- **H4** Kurban Bayramı’nın, özellikle de kentli çalışanlardaki karşılığının sadece dini (kurban kesimi) ve geleneksel (aile ziyareti) önem taşımadığı aynı zamanda sosyal hayata da (ev ve ev dışı etkinlik, tatil vb.) karşılık geldiği düşünülür.

Hipotezler bağlamında oluşturulan anket sorularının analizi, bulgular kısmında ele alınmış ve sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

² Filiz Sağlamöz, Hüseyin Kaya, Kevser Gümüş, Müfide Boğazhyanlıoğlu, Yusuf Polat, Zeynep Uysal.

4. Bulgular

4.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

İstanbul iliyle sınırlı tutulan araştırma kapsamında, toplamda 305 kadın ve erkekle görüşülmüştür. Görüşülenlerin %55,7'si kadın, %44,3'ü erkektir ve yaş dağılımına göre yoğunlaşma 18-27 yaş aralığında olmakla birlikte, geneli itibariyle en fazla değer 18-47 yaş aralığındadır (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Cinsiyete ve Yaşa Göre Dağılım.

Yaş aralığı	18-27	28-37	38-47	48-57	58-67	68 ve üstü	Toplam
Kadın	57	32	39	28	9	5	170
Erkek	48	20	30	21	12	4	135
Toplam	105	52	69	49	21	9	305

İstanbul, en çok iç göç alan büyükşehirimizdir. 305 kişiden 143'ünün yani %46,9'unun, özellikle de 1981-2000 yılları arasında, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden İstanbul'a göç ettikleri görülmektedir. Öte yandan 146 kişi (%47,9) İstanbul doğumludur. İstanbul'da ikamet edip araştırmaya katılmış olanların %71,3'ü kent, %11,5'i kasaba ve %17'si köy kökenlidir.

Katılımcıların medeni hali, evli olanlarda yoğunlaşmaktadır: %57'si evli, %37,4'ü bekâr ve %14'ü boşanmıştır. Medeni durumlarının muhteviyatını cevapsız bırakmayı tercih edenler ise %3'tür. Bununla birlikte ailelerin %11,5'inin bir, %23,6'sının iki, %11,8'inin üç, %7,5'inin dört, %2,3'ünün beş ve üstünde çocukları bulunmaktadır. Buna göre çalışmaya katılanların ağırlıklı olarak iki çocuğu olmakla birlikte, evli çiftlerden %6'sının çocuk sahibi olmadığı görülür.

Katılımcıların %12,9'u ilkokul, %11,6'sı ortaokul, %38,7'si lise, %34,1'i üniversite ve %2,6'sı yüksek lisans ve üstü eğitim derecesine sahiptir. Çalışmada kadınların sayısı, erkeklere kıyasla daha fazla olsa da, eğitim alma oranlarının yüksekliği dikkat çekicidir. Cinsiyete göre eğitim durumu kıyaslaması yapıldığında, 170 kadından 62'sinin üniversitede yüksek eğitim almış olmasının,

kentleşmenin sunduğu olanaklardan kaynaklandığı düşünülürken, bu sayı 135 erkekte 49 kişiye tekabül etmektedir. Benzer durum diğer eğitim ve yaş durumları için de geçerlidir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Cinsiyete Göre Eğitim Durumu

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Yüksek lisans ve üstü	Toplam
Kadın	24	18	66	56	6	170
Erkek	15	20	51	47	2	135
Toplam	39	38	117	103	8	305

İstihdama bakıldığında kadınlarda 70, erkeklerde 95 kişi çalışmaktadır. Buna göre toplamda %54,5 ile 165 kişi çeşitli iş sektörlerinde (ağırlıklı olarak mavi yakalı emekçi işçi olarak) çalışmaktadır. Öte yandan çalışmayan 140 kişi bulunmaktadır. Bu oran, Türkiye'deki Türkiye İstatistik Kurumu verilerini desteklemektedir. Zira Türkiye'de işsizlik oranı, Nisan 2019 itibariyle %14.75'dir (TÜİK, 2019). Kurban ibadetini adetleriyle ve kurban alışverişiyle birlikte kutlamak, maliyeti yüksek bir uygulamadır. O sebeple bu ibadeti yerine getirmek için dini inançların benimsenip uygulanması gibi buna elverişli olabilecek ekonomik bir gelirin de olması önemlidir. Buna göre araştırmaya katılanların (çalışan ve çalışmayan) %55,3'ü gelir durumlarının orta, %35,4'ü iyi, %6,6'sı düşük, %3'ü çok düşük ve %2,3'ü çok iyi olduğunu ifade etmişlerdir.

Bireyin ağırlıklı olarak kendisini nasıl tanımladığı, toplumsal etki ve aidiyetin birey üzerindeki göstergesidir. Bağlı olunan toplumdaki, topluluktan ve aileden aslında çok da bağımsız düşünemez, hareket edemeyiz. Yönlendirme, etki kurma, zorunlu hissetme vb. davranışlar, kültürel yapıya dâhil olmakla peyderpey öğrendiğimiz davranış modelleridir. Araştırmaya katılanlara genel olarak kendilerini nasıl tanımlayıp, sınıflandırdıkları sorulmuştur. Katılımcılara, birden fazla cevap verebilecekleri de belirtilmiştir. Buna göre bireyler kendilerini öncelikle milliyetçi, ardından modern, devamında dindar ve en nihayetinde gelenekselci olarak tanımlamışlardır. Katılımcıların politik ve dini açıdan özelliklerine

girmemek üzere, bu başlıklardan neyi kast ettikleri ayrıca sorulmamış, genel bir üst başlık ile sınırlı kalınmıştır (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3. *Kendinizi Nasıl Tanımlarsınız?*

Kendinizi nasıl tanımlarsınız?	Çok / Oldukça	Kısmen / Pek değil	Hiç değil	Toplam
Milliyetçi	%66	%28,7	%5,3	%100
Modern	%61,7	%35,7	%2,6	%100
Dindar	%55	%36,5	%8,6	%100
Gelenekselci	%45,6	%46,9	%7,5	%100

Araştırmaya katılanların kendilerini tanımlama biçimleriyle kurban kesme / kesmeme hususları kıyaslanmıştır:

→ Modern oluş ile kurban kesmeme / kesme hususundaki cevaplar aşağıdaki gibidir:

- Oldukça modern olduğunu ifade eden 186 kişiden 37'si hiç kurban kesmediğini, 149'u en az bir kere kurban kestiğini;
- Kısmen modern olduğunu ifade eden 108 kişiden 15'i hiç kurban kesmediğini, 93'ü en az bir kere kurban kestiğini;
- Modern olmadığını ifade eden 8 kişiden 4'ü hiç kurban kesmediğini, 4'ü en az bir kere zaman kurban kestiğini ifade etmişlerdir.

→ Dindar oluş ile kurban kesmeme / kesme hususundaki cevaplar aşağıdaki gibidir:

- Oldukça dindar olduğunu ifade eden 167 kişiden 14'ü hiç kurban kesmediğini, 153'ü en az bir kere kurban kestiğini;
- Kısmen dindar olduğunu ifade eden 111 kişiden 23 kişi hiç kurban kesmediğini, 88 kişi en az bir kere kurban kestiğini;
- Dindar olmadığını ifade eden 25 kişiden 16'sı hiç kurban kesmediğini, 9'u en az bir kere kurban kestiğini ifade etmişlerdir.

→ Milliyetçi oluş ile kurban kesmeme / kesme hususundaki cevaplar aşağıdaki gibidir:

- Oldukça milliyetçi olduğunu ifade eden 200 kişiden 26'sı hiç kurban kesmediğini, 174'ü en az bir kere kurban kestiğini;
- Kısmen milliyetçi olduğunu ifade eden 86 kişiden 19'u hiç kurban kesmediğini, 67'si en az bir kere kurban kestiğini;

- Milliyetçi olmadığını ifade eden 16 kişiden 82'si hiç kurban kesmediğini, 8'i en az bir kere kurban kestiğini ifade etmişlerdir.
  - Gelenekselci oluş ile kurban kesme / kesme hususundaki cevaplar aşağıdaki gibidir:
    - Oldukça gelenekselci olduğunu ifade eden 138 kişiden 11'i hiç kurban kesmediğini, 127'si en az bir kere kurban kestiğini;
    - Kısmen gelenekselci olduğunu ifade eden 141 kişiden 32'si hiç kurban kesmediğini, 109'u en az bir kere kurban kestiğini;
    - Gelenekselci olmadığını ifade eden 23 kişiden 10'u hiç kurban kesmediğini, 13'ü en az bir kere kurban kestiğini ifade etmişlerdir.

Kurban kesme hususunda her ne kadar dindarlık en bağlayıcı unsur olsa da, milliyetçiliğin ve gelenekselliğin de önemli etkenler olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kurban kesme, sadece dinle ve dindarlıkla ilintili olmayıp, milli değerlere ve yerel kültüre önem verenlerin de, bu ibadeti uygulamakta öncü oldukları görülür. Ayrıca modernleşmenin ve çağdaş yaşam algısının da kurban kesme hususunda bir engel teşkil etmediği, hatta kayda değer işlevselliği olduğu anlaşılmaktadır.

4.2. Araştırmaya Katılanların Kurban Kesme ve Kesme Tercihleri

Çalışma grubuna, kurban kesme ritüelini nicel açıdan ne denli uyguladıkları sorulmuştur. Buna göre 227 kişinin (%74,4) kurban kesmeyi işlevsel hale getirdiği, buna ilaveten 251 kişinin (%82,3) bugüne kadar hayatlarında en az bir kez kurban kesme ibadetini uyguladıkları anlaşılmaktadır. Bu yüksek oran karşısında 53 kişinin (%17,4) ise hayatlarında hiç kurban kesmedikleri görülmektedir. Tablo 4'teki bilgilere ilaveten, her zaman kurban kestiklerini ifade edenlerin, bunu özellikle Kurban Bayramı'nda yaptıkları kaydedilmiştir (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4. *Kurban Keser Misiniz?*

Kurban keser misiniz?	Sayı	%
Evet, her zaman.	144	%47,2
Bazen.	83	%27,2
Bir iki kere kestim.	24	%7,9
Hayır, hiçbir zaman.	53	%17,4
Cevap vermedi.	1	%0,3
Toplam	305	%100

Kurban kesenlere ve kesmeyenlere, bu davranış seçimlerinin altında yatan gerekçeler sorulmuştur. Kurban kesenlerden %67,5'i bunun dini bir emir gerekliliği olduğundan; %22'si kaza beladan korunmak için; %23,6'sı Şükür Kurbanı dolayısıyla arzu ettikleri bir durum gerçekleştiğinde şükür mahiyetinde ve %8,9'u Akika Kurbanı dolayısıyla aileye yeni doğan katıldığında kestiklerini ifade etmişlerdir. %5,2'si ise kurban kesmek için ekonomik durumlarının elverişli olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca %5,2'si kurban kesmek yerine bağış yapmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. %1'lik bir grup da kurban kesmek için İstanbul'un fiziki şartlarını uygun bulmadıklarından kurban kesemediklerini ifade etmişlerdir.

Kurban kesmeyenlere ayrı ayrı açık uçlu sorular yöneltilmiş ve bu davranışlarının altında yatan gerekçeler sorulmuştur. Yüz yüze görüşmelerde verilen yanıtlara göre kurban kesmeyenlerin %4,3'ü bunu gerekli bulmadıklarını ve %3,6'sı kurban kesmenin canlı hayatını ihlal ettiğini belirtmişlerdir. Araştırmada kurban ibadeti için hayvan kesmenin, canlı hayatına karşı işlenmiş bir ihlal olduğunu ve / veya kurban kesmeyi gerekli görmediklerini belirtenlerin toplamı %7,9'dur.

Kurban kesme mekânı ve şartları, kırsal alana göre kentlerde halen tartışmalıdır. Kimi insan kentte, kırsal alan mekân alışkanlığını devam ettirirken, kimi bunu hem daha sıhhi hem de daha kolay bulması bakımından kurumlara devretmiştir. Tablo 5'de görüldüğü üzere %36,7'lik kitle kurbanı kendisi seçerek ve görerek, kesimhanede kestirmeyi tercih ederken, %13,4'lük bir kitle kurban kesmeksizin, bağış yaptıklarını ifade etmişlerdir. %22'si kurbanı,

kent alanında kesmeyi tercih ettiklerini belirtirken, %25,2'si bunun için memleketlerini tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5. *Kurbanı Nerede Kesiyorsunuz?*

Kurbanı nerede kesiyorsunuz?	Sayı	%
İstanbul'da kesimhanede.	112	%36,7
İstanbul dışında memlekette.	77	%25,2
İstanbul'da uygun bulduğum bir yerde (sokak, bağ, bahçe vb.) kendim keserim.	67	%22
Kurum aracılığı ile bağış yaparım.	41	%13,4
Toplam	297	%97,3

Kurbanı memleketlerinde kesenlerin bunu tercih etme gerekçeleri şu şekildedir: Akrabalarla ortak bir kurban girilmesi; geleneklerin memlekette daha iyi yerine getirilebilmesi; İstanbul'daki kurban fiyatlarının ve kurban kesim şartlarının pahalı olması. Buna ilaveten, geneli itibarıyla kurban kesenlerin %48,9'u büyükbaş ve %42,3'ü küçükbaş hayvan kestiklerini ifade etmişlerdir. Kurbanı kesme daha çok erkeklere biçilen bir rol iken, dağıtmak üzere pay etme %71,9 ile kadınların, %31,2 ile erkeklerin rolüdür. Pişirmenin ise %91'le kadınların devraldığı bir rol olduğu görülür.

4.3. Araştırmaya Katılanların Kurban ile İlgili Aile Bağlamı

Kurban kesmek ve Kurban Bayramı, geleneksel unsurlardır ve dolayısıyla bireysel tercihten ziyade geçmişten gelen derin toplumsal bağlamlara karşılık gelmektedirler. Bundan mütevellit bu tarz gelenekler, aile-yakınlar-toplum birliği ile idame ettirildiği gibi aradaki bağı da kuvvetlendirmektedir. Bu doğrultuda ankete katılanlara, ailelerinde kurban kesme ibadeti olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların %93,4'ü olduğunu ifade etmekle beraber, %74,7'si kendilerinin de bu ibadeti benimseyip, devam ettirdiklerini belirtmişlerdir.

Yine aynı doğrultuda kişilere kurban kesme merasiminde bulunup bulunmadıkları sorulmuş ve %86,9'u bulduklarını ifade etmişlerdir. Kişinin deneyim ettiği bir unsuru, tekrardan uygulama

veya uygulamama tercihini sınavabildiğimizi görmekteyiz. Kurban kesme merasimine katılanların %4,6'sı bunu hiçbir şekilde devam ettirmezken, %95,4'ü en az bir kere, %87,8'i birden fazla %74,7'si ise her zaman bunu uygulamaya devam ettiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılanlara, Kurban Bayramı'nın, toplumda yardımlaşmayı sağlayıp sağlamadığı sorulmuştur. Araştırmaya katılanların %87,2'si (266 kişi), Kurban Bayramı ibadetinin ve bu günden deneyim edilen kültürel unsurların, ailevi ve toplumsal bağı kuvvetlendiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte Kurban Bayramı dolayısıyla kurban kesme ibadetinin, aile içerisindeki paylaşımı da işlevsel hale getirdiği belirtilmiştir.

18-27 yaş aralığındaki genç kitleden %35'i, kurban kesme ibadetini uygulamadıklarını belirtmişlerdir (Bkz. Tablo 9). 68 yaş ve üstündekilerin araştırmaya katılım sayıları az olsa da, tümü kurban kesme ibadetini uyguladıklarını, 28 yaş ile 67 yaş aralığındakilerin ise ağırlıklı olarak bunu uyguladıklarını görmekteyiz. Her iki yaş grubundaki bu farklılık, kurban kesme ibadetinin gençlerde -ileriki yıllarda açık uçlu bırakmak üzere- en azından şimdilik değişime uğradığını ve bu işleve daha az katılım gösterdiklerini ortaya koymaktadır (Bkz. Tablo 6).

Tablo 6. Yaşa Göre Kurban Kesme

Yaş aralığı	Hayır	Evet	1-2 kere kestim	Toplam
18-27	36	64	5	105
28-37	7	42	3	52
38-47	7	55	7	69
48-57	1	41	7	49
58-67	3	16	2	21
68 ve üstü	-	9	-	9
Toplam	53	227	24	305

Kurban kesme ibadetinin uygulanmasında, çalışma durumu temel alındığında, çalışanlar gibi çalışmayanların büyük bir bölümünün de kurban kestikleri anlaşılır. Bu da ailede / hanede kesilen kurbandan, çalışan / çalışmayan her yaş ve cinsiyet grubunun yararlandığını göstermektedir (Bkz. Tablo 7).

Tablo 7. Çalışma ve Çalışmama Durumuna Göre Kurban Kesme Tercihi.

Çalışma durumu	Kurban kesmeyen	Kurban kesen	Kurbanı 1-2 kere kesen	Toplam
Çalışan	28	118	19	165
Çalışmayan	25	108	7	140
Toplam	53	225	23	305

Araştırmadaki hipotez 3'e göre, ekonomik durumun kurban kesip kesmemeye ilişkinine bakıldığında, ekonomik durumu çok iyi olanların "hepsinin" kurban kestikleri görülmektedir. Öte yandan ekonomik durumu çok düşük olanların ise "hiç" kurban kesmedikleri gibi, ekonomik durumu düşük olanların %35 oranında kurban kestikleri görülmektedir. Ekonomik durumu iyi ve orta olanların ise %80'inin kurban kestikleri anlaşılmaktadır.

4.4. Araştırmaya Katılanların Kurban Bayramı Algısı

Kurban Bayramı'nın en belirgin göstergesi kurban kesmek olsa da, en az onun kadar işlevsel olan bir diğer unsur, Kurban Bayramı'nın resmi tatil olması sebebiyle, bu özel günde bireylerin günlerini nasıl geçireceklerine dair tercihleridir. Çalışan kesim için Kurban Bayramı dini ve geleneksel bir gün olmasının yanında, tatil için de bir fırsat doğurabilmektedir. Tablo 8'de görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların %30,5'i bu özel günü üçlü bir seçenikle "geleneksel, dini ve sosyal" tercihlerle geçirdiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla beşinci hipotezdeki "Kurban Bayramı, kentli çalışan kesim için üçlü bir anlam taşımaktadır" yaklaşımı doğrulanmıştır: dini anlam (kurban kesimi), geleneksel anlam (aile ziyareti) ve sosyal anlam (tatil). Öte yandan %29,8'i Kurban Bayramı'nı sadece geleneksel değerleriyle kutlamayı ve kurban kesmeyi tercih ettiklerini vurgulamışlardır. %13,1'i ise yoğun çalışma hayatında Kurban Bayramı'nın tatile gitmek için bir fırsat olduğunu ifade ederek, ilgili resmi tatili din dışında tutarak geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Kurban Bayramı'na yüklenen değer, kişilerde tek bir algıya karşılık gelmeyerek, birbirinden farklı algıları da oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 8. *Kurban Bayramı Tatilindeki Önceliğiniz Nedir?*

Kurban bayramı tatilindeki önceliğiniz nedir?	Sayı	%
Kurban Bayramını geleneksel değerleriyle anmak, kurban kesmek, tatile çıkmak	93	%30,5
Kurban Bayramını sadece geleneksel değerleriyle kutlamak ve kurban kesmek	91	%29,8
Ailemle birlikte evde geçirmek	68	%22,3
Sadece tatile gitmek	40	%13,1
Yalnız geçirmek	7	%2,3
Diğer	6	%2
Toplam	305	%100

Birbirinden farklılık gösteren Kurban Bayramı algısının nedenleri Tablo 9'da gösterilmektedir. Buna göre, araştırmaya katılanların %14,1'i (43 kişi) Kurban Bayramı algısının geçmişten bugüne değişmediğini düşünse de, %85,9'u (262 kişi) aksini ifade etmektedir. Bu değişimin sebeplerinin ne olabileceği sorulmuş ve aile yapısının modernleşmesi gibi kentleşmenin doğal bir değişim sürecine sebep teşkil ettiği belirtilmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere, bazı ibadetleri uygulamanın manevi sorumluluğu kadar maddi bir yükümlülüğü yoktur. Araştırmaya katılanların %24,3'ünün genel kanısına göre, değişimin önemli bir ayağında ekonomik unsurlar yatmaktadır (Bkz. Tablo 9).

Tablo 9. *Kurban Bayramı Geleneğinin Değişime Uğradığını Düşünüyor Musunuz?*

Kurban Bayramı geleneğinin değişime uğradığını düşünüyor musunuz?	Sayı	%
Evet, aile yapısının modernleşmesiyle	108	%35,4
Evet, kentleşmeyle birlikte	78	%25,6
Evet, ekonomik sorunlardan	74	%24,3
Evet, mahalle baskısı kalktı	2	%0,7
Hayır, değişmedi	43	%14,1
Toplam	305	%100

5. Sonuç ve Tartışma

Kurban kesme, toplumların müracaat ettikleri kültürel bir yenilenme ve arınma olduğu gibi, dilek ve temennilerin teşekkürü ya da kabulü için yaradan ile kul arasına, kurbanın aracı tayin edilmesidir. Kanlı ve kansız kurban ibadeti, Türk ve İslam kültüründe önemli bir yere sahip olmakla beraber, makalede kanlı kurban ibadetiyle, Kurban Bayramı üzerinde durulmuştur.

Modernleşmeyle birlikte kurban ibadetinin, kök kültürden bağımsız hareket etmediği ama değişip dönüşerek uygulanmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Araştırmanın başında da belirtildiği üzere, çalışma bitiminde görülmüştür ki kurban ve Kurban Bayramı ibadeti, kentli bireylerde kente özgü bir hâl almıştır; özünü kaybetmeden değişime uğramıştır. Aslında orta yaş ve üzerindeki bu inançsal ibadeti uygulamaya devam ederken, gençlerin kurban ibadeti hususunda kısmen bir yabancılaşma yaşadıkları da görülmüştür. Buna en büyük gerekçe kentleşme ve modernleşme olmakla birlikte, diğer alt gerekçelerin belirlenmesi şu şekildedir: modern sosyal kurumların (kurban kesen kurumlar, aracı kurumlar, bağış kurumları vb.) kurulması akabinde, kurban kesimi kurumsallaşmıştır; kutsal kavramının kişilerin yaşanmışlıklarına engel teşkil etmesiyle, kurban algısının anlam kaybına uğradığı görülmüştür. Dolayısıyla hipotez birdeki “kentleşmeyle birlikte kurban ibadeti değişime uğramıştır” ile hipotez dörtteki “kurban ibadetinin uygulanması, gençlerde daha az iken orta yaş ve üzerindekielerde daha fazladır” yaklaşımları doğrulanmıştır.

Hipotez üçteki “ekonomik durum-kurban ibadetinin uygulanması arasında anlamlı bir ilişki” olduğuna dair yaklaşım da doğrulanmıştır. Buna göre maddi refah seviyesi yükseldikçe kurban kesme pratiğinin arttığı; maddi refah seviyesi azaldıkça kurban kesme pratiğinin azaldığı görülmüştür.

Hipotez beşte vurgulandığı üzere, özellikle de çalışan ve belli bir geliri olan kesim için Kurban Bayramı'nın üçlü bir anlamla (dini anlam: kurban kesimi; geleneksel anlam: aile ziyareti; sosyal anlam: tatil) kültürleşme yaşadığı görülmektedir. Ayrıca kimisi için Kurban Bayramı sadece dini bir gün iken kimisi için sadece tatil anlamı taşıdığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Kurban Bayramı'nın nasıl geçirildiği hususunda, ortak bir kültür üzerinden hareket edilmediği ve birbirinden farklı uygulamaların tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Bu konuda olduğu gibi diğer kültürel konularda da kültürlenme ve kültürlenmenin ana kaynağının aile olduğu bilinmektedir. Çalışma kapsamındaki ailede görüp deneyim ettikleri kurban ibadetini devam ettirme olasılıklarının, görmeyenlere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Kurban kesme, her ne kadar dini bir tutuma dayansa da, kentteki bireylerin kendilerini milliyetçi ve gelenekselci tasvir etmelerinin bu ibadetin uygulanmasında engel teşkil etmediği, bilakis işlevsel kıldığı anlaşılmaktadır. Keza modern unsurlara sahip olanların da, dindar bireyler kadar olmasa da, kurban kesme ibadeti uyguladıkları görülmektedir. Bu durumu, ibadetlerin sadece dini bir unsura dayanmamasıyla, geleneklerle toplumu bir araya getiren ve geçmiş teşekkülleri yeniden canlandırdığı inancına olan bağlılıkla açıklamak mümkündür.

Kaynakça

- Arslan, M. ve Kavuncu, M. G. ve Gülpınar, V. (2018). *Türkiye'de Gençlerin Dini Bayram Algısı Araştırması*, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları.
- Bekki, S. (1996). Türk Mitolojisi'nde Kurban, *Akademik Araştırmalar*, Y.I, (3): 16–28.
- Çay, A. M. (2012). *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, İstanbul: İleri Yayınları.
- Çetin, Ö. (2009). Theories of Sacrifice, *Çukurova University Journal Of Faculty Of Divinity*, 9 (1): 189-221.
- Eberhard, W. (1996). Çev. Nimet Uluğtuğ. *Çin'in Şimal Komşuları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınları.
- _____. (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. Çev. Ümit Altuğ. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erginer G. (1997). *Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- James G. F. (1991). *Altın Dal*. Cilt I. Çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Payel.
- Giddens, A. (1998). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.

- Hubert, H. ve Mauss, M. (1964). *Sacrifice: Its Nature and Function*, Translated by W. D. Halls, University of Chicago Press, Chicago.
- Kamacı, F. Z. (2016). İslam Toplumunda Bayram Kutlamalarına Yön Veren Rivayetler: Hz. Peygamber'in Bayram Günlüğü, *Akademik Araştırmaları Dergisi*, (68): 79-108.
- Karaman, H., Özek, A., Dönmez, İ. B. K., Çağrı, M., Gümüş, S. Turgut, A. (2011). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kâşgarlı M. (2014). *Dîvânu Lüğâti't-Türk Kâşgarlı Mahmud*. Haz. Ziya Akkoyunlu ve Ahmet B. Ercilasun. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi* (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanları) Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Baykara, T. (2000). Türklerde Şenlikler, Kutlamalar, Toylar ve Eğlenceler, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, C. 12, (36): 867-880.
- Yapıcı, A. (2012). Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analizi Denemesi, İlahiyat Fakültesi, (17/2): 1-34.
- <http://www.kamubulteni.com/ekonomi/2019-kucukbas-buyukbas-kurbanlik-fiyati-aciklandi-bayram-h8420.html> (Erişim tarihi: 15.07.2019).
- <https://www.vegansociety.com/> (Erişim tarihi: 05.07.2019).
- <http://sozluk.gov.tr> (Erişim tarihi: 14.04.2019).
- <http://kurban.diyamet.gov.tr/> (Erişim tarihi: 26.06.2019).

Gaspıralı İsmail Bey ve Modern Eğitim Anlayışı

Sefa SELÇUK*, M. Hakan ÖZÇELİK**

Araştırma makalesi

Geliş Tarihi / Received: Şubat / February 2020

Kabul Tarihi / Accepted: Şubat / February 2020

(Bu makale, itenticate yazılımınca taranmıştır.)

Öz: Günümüzde Türk dünyasının mevcut durumuna baktığımız zaman kültürel anlamda yakınlık derecemizin yetersiz kaldığı aşikârdır. Türk dünyasında bulunan bağımsız Türk cumhuriyetleri Türkçenin kollarından doğan lehçeleri kullanmalarına rağmen ortak bir dil oluşturma çabası göz ardı edilmiştir. İsmail Gaspıralı'nın dilde, fikirde, işte birlik sözü bugün de bütün Türk dünyasının ülkü ve ilkesi olma değerindedir. Gaspıralı İsmail Bey, ortak bir dil oluşturmak amacıyla yeni bir eğitim sistemine geçmek ve medrese sisteminde değişiklikler yapmak için çalışmıştır. 1883 yılında çıkartmış olduğu Tercüman gazetesi aracılığıyla yayımlanmış olduğu yazılar Türk dünyası ve Müslümanlar arasında büyük yankı uyandırmıştır. İsmail Gaspıralı'nın Ceditçilik hareketi Batı'daki aydınlanma felsefesinin İslam dünyasındaki yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmamızda Gaspıralı İsmail Bey'in Türk dünyasında ortak bir dil yaratma çabası üzerine yapmış olduğu modern eğitim faaliyetlerini inceleyeceğiz. İsmail Bey'in yapmış olduğu bu çalışmalar, günümüz Türk dünyasındaki ortak dil problemine ışık tutacaktır. Gaspıralı İsmail Bey'in gerçekleştirmek istediği idealler günümüzde dahi örnek alınabilecek önemli çalışmalardır.

Anahtar Kelimeler: *İsmail Gaspıralı, Türk Dünyası, Ceditçilik, Tercüman Gazetesi*

* İstanbul Aydın Üniversitesi. Yüksek Lisans Öğrencisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, e-mektup: sefaselcuk@stu.aydin.edu.tr;

<https://orcid.org/0000-0001-6240-5298> İstanbul/Türkiye.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,

e-mektup: hakanozcelik@aydin.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0002-5976-721X>

İstanbul/Türkiye.

10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v06i1004

Gaspıralı İsmail Bey and His Understanding of Modern Education

Abstract: When we look at the current state of the Turkic world today, it is obvious that our cultural affinity is insufficient. Although independent Turkic republics in the Turkic world use dialects arising from the arms of Turkish, the effort to create a common language has been ignored. “Unity in language, work and idea” statement of İsmail Gaspıralı is worth being the ideal and the principle of the entire Turkic world. Gaspıralı İsmail Bey worked to switch to a new education system and make changes in the madrasah system in order to create a common language. The texts he published by the Tercüman newspaper had a great impact among the Turkic world and Muslims. İsmail Gaspıralı’s Jadidism movement emerged in the Islamic world as a reflection of the “enlightenment philosophy” in the West. The Jadidism movement was initiated by different names before Gaspıralı İsmail Bey. In this article, we are going to look at modern education studies of Gaspıralı İsmail Bey. The ideals that Gaspıralı İsmail Bey wanted to realize are important works that can be modeled even today.

Keywords: *İsmail Gaspıralı, Turkic World, Jadidism, Tercüman Newspaper.*

Giriş

Gaspıralı İsmail Bey’in yapmış olduğu çalışmaların günümüzde dahi geçerliliğini koruması onun idealist ve ileri görüşlü olduğunu göstermektedir. Gaspıralı İsmail Bey Türk birliğini elbette sağlamak istiyordu ancak o günün şartlarında 19.yüzyılda bunu başarmak hiç de basit değildi.

Gaspıralı İsmail Bey, öncelikle Türk dünyasında birlik kurulabilmesi için “Dilde, fikirde, işte birlik” şiarını benimsemiştir. Bu dönemde Türk boyları çeşitli bölgelerde Türkçenin farklı kollarını ve lehçelerini kullanmaktaydı. İsmail Bey bu dönemde ortak bir Türkçe için Osmanlı Türkçesinin uygun olduğunu düşünmekteydi. Böylelikle diğer Türk lehçelerini de Osmanlı Türkçesine uyarlayarak ortak bir dil yaratacaktı. Gaspıralı İsmail Bey yabancı dillerden kelime alınmasına karşı çıkarak, Türkçede bulunan ve anlaşılması zor olan Farsça, Arapça kelimeleri de atmak istiyordu. Gaspıralı İsmail Bey’in amacı ‘‘Lisan-ı Umumi’’ adını verdiği bir dil birliğidir.

Gaspıralı hedeflerini gerçekleştirebilmek için öncelikle halka ulaşabileceği bir yayın organına ihtiyaç duymuştur. Bundan dolayı da 1883 yılında çıkartmış olduğu *Tercüman* gazetesi aracılığıyla dil birliğini sağlamak amacıyla faaliyetlere başlamıştır.

İsmail Gaspıralı, Türk birliğinin sağlanabilmesi için öncelikle ortak bir dil anlayışının zorunluluğunu savunmuştur. Çünkü Gaspıralı'ya göre dilde birlik sağlanamadan “fikirde ve işte” de birlik sağlanamazdı. Gaspıralı İsmail Bey'i ve çalışmalarını anlayabilmek için öncelikle dilde, fikirde, işte birlik şiarını anlamamız gerekir. Çünkü insanı anlayabilmemiz için kişinin fikirlerini, ideallerini bilmemiz ve ona göre kişinin faaliyetlerini incelemek daha doğru olacaktır. Gaspıralı İsmail Bey doğduğu andan öldüğü ana kadar belirlemiş olduğu idealleri uğruna çalışmıştır.

Gaspıralı İsmail Bey'in Doğumu ve Hayatı

Gaspıralı İsmail Bey 1851 yılında Kırım'da, Bahçesaray yakınlarında bulunan Avcıköy'de dünyaya gelmiştir (Nadir, 2011: 27). Annesi Fatma Sultan, babası ise Mustafa Ağa'dır. Mustafa Ağa Çarlık ordusundan teğmen rütbesiyle emekli olmuş ve Bahçesaray'a yerleşmiştir. Babası Mustafa Ağa Gaspıra köyünden olduğu için İsmail Bey'de “Gasprinskiy” (Gaspıralı) adıyla tanınacaktır (Kırimer, 1996: 16).

Annesi Fatma Sultan ise köklü bir mirza ailesinden gelmekteydi ve Mustafa Ağa'nın ikinci eşiydi. İsmail'in doğumuyla beraber ailesi Kırım savaşı esnasında Bahçesaray'a yerleşmiştir. Eğitim hayatına Müslüman mektebinde başlamış ve Rus okulunda da eğitim aldıktan sonra Voronej'deki askeri okula, daha sonra da Moskova'da bulunan Milyutin Gimnazyumu'na girmiştir (Kırımlı, 1996: 392). İsmail Bey'in Rusçası ise askeri okullarda almış olduğu tahsil sırasında bir hayli ilerlemiştir. Moskova'da eğitim alırken dönemin ünlü Rus milliyetçilerinden olan gazeteci yazar Mihail Katkov ile tanışmış ve dostluk kurmuştur. Katkov aynı zamanda aşırı Slavcı (Slavofil) hareketinin de önde gelen şahsiyetleri arasındadır. Katkov, sayesinde İsmail Bey aşırı siyasi akımları, Rus milliyetçiliğini ve Liberal akımları da yakından tanıma fırsatı bulmuştur (Kırımlı, 2010: 38). Bu dönemde askeri okullarda eğitim gören öğrencilere aşırı derecede Türk düşmanlığı ve Slav birliği propagandası yapılıyordu (Yaman, 2015: 50). Bu propaganda, Gaspıralı İsmail Bey'de tam tersi olarak etki göstermiş ve fikir dünyasında Türk milliyetçiliği ve beraberliğinin gelişmesinde etkili olmuştur.

1867 yılında Gaspıralı İsmail Bey, sınıf arkadaşı olan Mustafa Mirza ile beraber Girit İsyanı dolayısıyla Osmanlı saflarına katılmak amacıyla gizlice ülkeden kaçmaya çalıştıkları sırada yurt dışına çıkmak için gerekli pasaportlarının olmadıkları anlaşılınca Odesa limanında yakalandılar (Akçura, 1978: 92) ve ailelerine geri gönderildiler (Kırımlı, 2010: 38). Kuvvetle muhtemel her ikisi de soylu birer aileden gelmeleri dolayısıyla da hapis cezası almadılar.

İsmail Bey, daha sonra askeri okula tekrar dönmeyerek 1868 yılında Bahçesaray'a giderek ünlü Zincirli Medresesi'nde Rusça muallimi olarak, 400 ruble ücret karşılığında ders vermeye başlamıştır (Yaman, 2015: 50). Bir yıl sonra ise 1869'da bu sefer Yalta'da bulunan Dereköy mektebinde Rusça muallimi olarak göreve başlamıştır. Buradaki görevini iki yıl kadar sürdürdüktan sonra tekrar Zincirli medresesine dönmüştür. Ancak medresenin eğitim metodunu eleştirmesi dolayısıyla istifaya zorlanmış ve 1871 yılında görevinden istifa etmiştir (Kırimer, 1996: 21). İsmail Bey, Girit isyanında olduğu gibi hâlâ Osmanlı subayı ya da memuru olmak hayalinden vazgeçmiş değildi. Osmanlı Devleti'nde bulunan dostlarından ve tanıdıklarından öğrendiği kadarıyla Osmanlı subayı olabilmek için Fransızca bilmesi gerekiyordu. İsmail Bey, Fransızcasını geliştirmek maksadıyla İstanbul, Viyana, Münih ve Stuttgart üzerinden Paris'e gelmiştir. Paris'te çeşitli işlerde çalıştıktan sonra Rus yazar Ivan Turgenyev ile tanışmış ve asistanlığını yapmıştır. Fransızcası ilerledikten sonra bir reklam şirketinde çalışmıştır (Hablemitoğlu, 2015: 18). İki yıl kaldığı Paris'te hem dilini geliştirme imkânı bulmuş hem de Avrupa'nın içtimai durumu hakkında incelemeler yapma fırsatı da yakalamıştır. 1885 yılında izlenimlerini "Avrupa Medeniyetinde Bir Nazar-ı Muvazene" adlı eseriyle yayımlayacaktır. 1874 yılında Osmanlı subayı olabilmek amacıyla İstanbul'a gelmiştir. Ancak bir yıla yakın beklemesine rağmen başvurusuna olumlu bir yanıt alamamış ve bunun üzerine 1875 yılında tekrar Kırım'a dönmüştür. Kırım'a dönüşüyle alakalı Yusuf Akçura şöyle diyordu; "Kırım'a döndükten sonra dört yıl kadar belirli bir işle uğraşmadan özellikle milletdaşlarının çeşitli tabakalarının hayat ve durumlarını incelemekle vakit geçirdi." (Akçura, 1978).

1876 yılında Yalta'da Rusça muallimliği yaptığı sırada tanıştığı Samur Hanım'la evlenmiş ve Hatice adında bir kızı dünyaya gelmiştir. Ancak bu evliliği iki yıl kadar sürmüştür.

Daha sonra Zühre Hanım'la evlenmişler ve bu evliliği ise Zühre Hanım vefat edene kadar 25 yıl sürmüştür (Kırimer, 1996: 28). Bu evliliğinden ise dört kız dört erkek olmak üzere sekiz çocuğu dünyaya gelmiştir. Zühre Hanım'ın vefatından bir iki yıl sonra ise Zühre Hanım'ın kız kardeşi Hurşit Hanım ile evlenmiştir. Ancak 2 yıl sonra Hurşit Hanım vefat etmiştir. Bundan sonra da İsmail Bey bir daha evlenmemiştir (Nadir, 2011: 32). 1878 yılında İsmail Bey, Bahçesaray Belediye Başkanı seçilmiştir (Hablemitoğlu, 2015: 22). Bu görevini 4 yıl kadar sürdürecektir. İsmail Bey, 1879 yılında Tatar dilinde bir gazete çıkarmak için Çar'a müracaat etmiştir. Ancak bu başvurusu kabul edilmemiştir (Kırımlı, 2010: 39). İsmail Bey bunun üzerine Akmescit'te çıkarılmakta olan Rusça Tavrida gazetesinde "Rus İslam'ı" (Russkoe Musulmastvo) adıyla bir dizi yazılar yazmaya başlamıştır. Bu yazılarında Ortodoks Rusya ile Müslüman tebaanın arasındaki ilişkileri dikkatli bir biçimde ele alarak Müslüman toplumun eğitim ve benzeri konularda geri bırakılmamasını ve aynı zamanda Hristiyan olduğu kadar Rusya'nın Müslüman da olduğunu savunmuştur. Bu iki unsurun birbirleriyle olan ilişkilerini geliştirmelerini savunmuştur. 1882 yılında İsmail Bey Mirât-ı Cedid (Yenilik Aynası) ve Salname-i Türki (Türkî Yıllığı) adıyla iki adet risale yayımlamıştır (Nadir, 2011: 36). Mirât-ı Cedid'te Müslümanlar için hac yolu, İstanbul'un tarihi ve hayvanlar dünyasıyla alakalı bilgiler vermiştir. Salname-i Türki adlı risalesinde ise coğrafi, tarihi olayları, sağlık, basın ve farklı ülkelerdeki eğitim sistemleriyle alakalı bilgiler vermiştir. Her iki risalenin de ortak amacı, Müslümanların dünyayı daha iyi anlayabilmesidir. 1883 yılında ise İsmail Bey'in çıkarmak istediği gazete için olumlu haber gelmiştir. Ancak gazete iki dilde yani Rusça ve Tatarca basılmak şartıyla çıkabilirdi (Kırımlı, 2010: 39). 22 Nisan 1883'te Kırım'ın Rusya'ya ilhak edilmesinin 100. yıldönümünde Gaspıralı İsmail Bey *Tercüman* adını verdiği gazetesinin ilk nüshasını çıkartmıştır (Hablemitoğlu, 2015: 82). Rus hükümetinin gazete çıkartmaya izin verme sürecini incelediğimiz zaman farklı sebeplerin olduğunu görüyoruz. Bunlardan bir tanesi Kırım'ın Rusya'ya ilhakının 100. yılı kutlamaları dolayısıyla bu izin verilmiş olabilir. İsmail Bey'in Rus askerî okullarında eğitim almış olması ve belediye başkanlığı yapmış olması dolayısıyla hükümetin İsmail Bey'e güven duyması da diğer ihtimaller arasındadır.

Gazete, İsmail Bey'in eşi Zühre Hanım'ın mücevherleriyle çıkmıştır (Şakiroğlu, 2011: 492). *Tercüman* gazetesi ile İsmail Bey dilde, fikirde, işte birlik şiarını ortaya koymuş ve *Tercüman* aracılığıyla bütün Türk dünyasına seslenme ve kendi fikirlerini Türk dünyasına yayma fırsatı da bulmuş oluyordu. İsmail Bey, gazete aracılığıyla Müslümanları modern dünyanın eğitilmiş ve vasıflı birer parçası haline getirebilmek için yazılar yazmıştır. Ancak *Tercüman* gazetesi çıktıktan bir yıl sonra 1884'de Nikolay İlminski, İsmail Bey'in fikirlerinden rahatsız olduğu için Çar'a durumu rapor etmiştir (Akpınar, 2015: 89). Ancak bu yazılarında Rus hükümetinin dikkatini çekmemek ve sansüre uğramamak için çok dikkatli bir üslup kullanarak bir denge siyaseti izlediğini görüyoruz. İsmail Bey'in bu denge siyaseti sayesinde *Tercüman*, 35 yıl boyunca yayın hayatına devam edebilecektir. *Tercüman*'ın bir başka özelliği ise İstanbul Türkçesine yakın sade bir dille kaleme alınmış olmasıydı. Gaspıralı İsmail Bey'in ifadesiyle; “Dersaadetin hamal ve kayıkçılarına Çin dâhilinde bulunan Türk devcilerine gazeteyi tanıtmıştır.” (Kırimer, 1996: 98).

Gazete, Kırım haricinde, Kahire, Taşkent, Buhara, Bağdat, Tiflis, Bakü, İstanbul, Semerkant, Kazan'da okuyucu kitlesi bulmuştur. Böylelikle *Tercüman* vasıtasıyla birbirlerine uzak olan ve Türkçenin farklı lehçelerini konuşan Türkler arasında ortak bir dil yaratma çabası da ortaya çıkmış oluyordu. Zaten İsmail Bey bir konuşmasında dil birliğini şu şekilde ifade ediyordu: “Bazı düşünceler vardır ki bize yasaktır. Onları bizden sonra gelecek nesillere bırakalım. Biz mânevi birliği yapalım, dilleri birleştirelim, siyasi birliği başkaları düşünsün” (Kırimer, 1996: 66). İsmail Bey, *Tercüman* haricinde *Âlem-i Sıbyân* (Çocukların Dünyası), *Ha Ha Ha!* (Mizah Dergisi), *Âlem-i Nısvân* (Kadınların Dünyası) gibi dergiler de çıkartmıştır (Yaman, 2015: 55). Gazeteci ve siyasetçi kimliği kadar eğitimci kimliğiyle de ön plana çıkacak olan İsmail Bey yeni usulde eğitim verilen “Usul-i Cedid” okullarını da kuracaktır. İsmail Bey ilk Usul-i Cedid okulunu 1884 yılında Bahçesaray'da açmış ve ders kitaplarından dahi ücret almadan öğrencilere dağıtmıştır (Kırımlı, 2010: 55). Ancak yeni metotla eğitim veren bu okulun sadece Bahçesaray'da yerleşebilmesi için İsmail Bey'in yaklaşık olarak 5 ila 6 yıl boyunca emek vermesi gerecektir. Ancak yirmi yıl sonra bu okulların sayısını incelediğimiz zaman Türk dünyasında yaklaşık olarak bu sayı beş bini bulacaktır.

İsmail Bey, dilde birlik anlayışının yanı sıra Türk kültürünü gerici anlayıştan kurtarıp modern dünyanın bir parçası yapabilmek için birçok alanda ıslahat fikri ile ortaya çıkmış çok yönlü bir fikir adamıdır. Türk dünyasındaki yenileşme hareketlerini sadece İsmail Bey'e yüklemek de yanlış olacaktır. Çünkü Gaspıralı'dan önce bu hareketler başlamış durumdaydı. Gaspıralı'yı öne çıkaran ve diğer isimlerden farklı bir konuma getirmesindeki en büyük neden *Tercüman* aracılığıyla fikirlerini bütün Türk dünyasında benimsetmesi olmuştur. İsmail Bey, 1893'te Türkistan'a, 1907-1908 yıllarında Türkiye'ye, Mısır'a ve Hindistan'a giderek dönemin önde gelen şahsiyetleri ile konuşmuş ve Müslüman Türklerin okumaları ve ilerlemeleri için faaliyetlerde bulunmuştur. İsmail Bey, 1909 yılı sonlarına doğru İstanbul'a gelmiştir. Ancak İsmail Bey'in Türkiye'ye olan ziyaretleri Rus hükümeti tarafından şüpheyle karşılanmış ve Rusya Türkleri ile Osmanlı Türklerini birleştirme çabası olarak algılanmıştır. 1914 yılında Ruslar, *Tercüman* gazetesinin matbaasını tahrip etmişlerdir. Bu duruma üzülen İsmail Bey'in sağlık durumu bozularak 11 Eylül 1914 günü vefat etmiştir (Kırimer, 1996: 252). Vefatından sonra *Tercüman* gazetesi damadı ve oğulları tarafından 1918'e kadar devam ettirilmiştir (Kalsın, 2014: 111).

İsmail Gaspıralı ve Usul-i Cedid (Eğitimde Yeni Metot)

Ceditçilik ismi verilen yenileşme hareketi 19.yüzyıl başlarından itibaren Rusya Müslümanları arasında kültür, eğitim alanlarında yaygınlaşmaya başlayan bir reform hareketidir (Nadir, 2011: 47). Ceditçilik hareketi Gaspıralı'dan daha önce başlamış durumdaydı.

Ceditçilik hareketi 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Abdülkayyum Nasrı (1824-1907), Şihabeddin Mercani, Hüseyin Feyzhani (1826-1866) (Akyol, 1993: 212) gibi isimler tarafından başlatılmıştır (Nadir, 2011: 47). Ceditçilik hareketinin temelleri aslında Rusların Tatar Türklerinin yaşamış olduğu bölgeleri işgal etmesiyle başlamıştır. İşgal ile birlikte Tatar aydınlarının içerisinde milli şuur oluşmuştur. Ancak fikir yönündeki bu gidişatı Gaspıralı İsmail Bey somut bir duruma getirebilmiştir. Ceditçilik fikri konumunda Kazan şehri öne çıkmaktadır. Kazan şehri Ceditçilik hareketinin temellerinin atıldığı şehir konumundadır. Bu dönemde Kazan'da; Sultan Galiyev, Yusuf Akçura, Ayaz İshaki, Sadri Maksudi, Fatih Kerimi gibi aydınlar yetişmiştir (Yaman, 2015: 66). Ceditçilik hareketinin uygulayıcıları görüldüğü üzere çoktur. Gaspıralı İsmail

Bey bu hareketi somutlaştıran kişi olması dolayısıyla diğer isimlerin önüne geçebilmiştir. 19.yüzyılın son çeyreğine geldiğimiz zaman Ceditçilik hareketi iyice ilerlemiş durumdaydı. Gaspıralı İsmail Bey'in ilk işi "Usul-i Savtiye" (fonetik usul) sistemini tanıtmış olmasıdır. Bu usule göre öğrencilere Arap alfabesinin tamamı öğretilmiyordu. Bunun yerine ilk derste beş harf öğretiliyordu ve bundan sonraki günlerde ise bir ya da iki yeni harf öğretiliyordu (Kırımlı, 2010: 53). Böylelikle eğitim ve öğretimde kolaylık sağlanmış oluyordu. Gaspıralı İsmail Bey eğitim programını belirli kurallar içerisine yerleştirmiştir. Usul-i Cedit (Nadir, 2011: 64) ile birlikte aşağıdaki konuların hayata geçirilmesi planlanmaktaydı;

- 1) Öğretmenler sadaka yerine aylık olarak düzenli maaş alacak,
- 2) Medrese ile okul birbirlerinden ayrılacak,
- 3) Okuma yazma öğretimi heceleme yöntemiyle değil, "Usul-i Savtiye" ya da "Usul-i Meddiye" ile öğretilecek,
- 4) Sadece okuma değil aynı zamanda yazı öğretimi de sağlanacak,
- 5) Sadece erkekler için değil kızlar için de okullar açılacak ve okuma yazma öğretilecek,
- 6) Yeni öğretim sistemi bir programa bağlanacak ve yaşa göre ders kitapları kullanılacak.

Rusya'da yaşayan Müslümanlar arasında eğitim ve öğretim camilerde ya da medreselerde "Usûl-i Kadim" denilen geleneksel bir şekilde yürütülüyordu. Ancak Gaspıralı'nın gerçekleştirmek istediği savtiye metodu Türk dünyasında yeni bir şeydi ve heceleme usulüne göre eğitim veren medreselerden çok büyük tepkiler almıştır. Gaspıralı'nın modern eğitim sistemi eski usulü savunan "Kadimciler" tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Gaspıralı İsmail Bey'in batılılaşmayı hedefleyen "Usul-i Cedit" hareketinin toplumda benimsenmesi kolay olmayacaktır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi; Kadimcilerin yani muhafazakâr kesimin İslam elden gidiyor diye Usul-i Cedit hareketini hedef almalarıdır (Nadir, 2011: 65). İslam dini Rus dilinin öğrenilmesine izin vermediğinden Rusların Türkleri asimile etme politikaları amacına ulaşamamış ve din sayesinde Türkler kendi öz benliklerini koruyabilmişlerdir (Nadir, 2014: 67). Kadimciler, Usul-i Cedit okullarının Türkleri Ruslaştıracağı konusunda endişe ettikleri için bütün imkânlarıyla bu harekete muhalif bir tutum sergilemişlerdir (Nadir, 2011: 69). Hattâ Kadimciler, Usul-i Cedit'e karşı "Demir Oklar" gibi bazı risaleler

dahi yayımlamıştır. Usul-i Cedid hareketini bekleyen bir diğer zorluk ise açılacak okullar için ödenek imkânlarının olmayışıydı. Rus maarifi bu okulları resmi olarak tanımadığından, bir ödenek vermesi söz konusu değildi. Üstelik Rus maarifi bu okulları herhangi bir bahane ile kapatabiliyordu. Ödenek sorunu ticaret ile uğraşan burjuvazi kesiminin ve zengin kişilerin bireysel yardımları ile çözülecektir. Okullara maddi destek veren bazı isimler şunlardır; Gani Bay, Nimetullah Hacı, Ahmed Bay Hüseyin (ov), Zahidullah Şafiullah (in), Akçur (in) bulunmaktadır (Nadir, 2014: 68). 1905 yılına gelirken Rusya’da Ceditçilik hareketinin hızla yayıldığına ve Avrupa tarzında aydınların yetiştiğine şahit oluyoruz.

Yeni usul mekteplerde Gaspıralı’nın 1884 yılında yazmış olduğu *Hoca-i Sibyan* kitabı okutulacaktır (Kırımlı, 2010: 54). Yeni okullarda eğitim süresi iki yılı geçmeyecekti. Bir öğretmen bir seferde en fazla kırk öğrenciye ders verebilecekti. Eğer öğrenci sayısı bu sayıyı aşarsa, öğretmen yanına bir tane yardımcı almak zorundaydı. Bir okulda dört farklı sınıftan başkası olmayacaktı. Dersler en fazla kırk beş dakika sürecek ve dersler arasında on dakikalık teneffüs verilecekti. Bu kurallara göre bedenî cezalar da yasaklanmıştı. Okullarda sıra, sandalye, kara tahta ve kitaplık olması şartı bulunuyordu. Sınıflar ise temizlik şartlarına uygun olacak ve sınıflarda yeterli miktarda pencere, ışık ve temiz hava olacaktır. Not sistemi ve sınav sistemi getirilerek öğrenciler her haftanın sonunda sınava tâbi tutulacaktır (Gaspıralı, 1894). Yeni metot okulların müfredatında ise Türkçe okuma-yazma, temel matematik bilgisi, Kuran okuma ve İslam’ın esaslarını öğretmek, genel tarih, genel coğrafya, hayat bilgisine giriş gibi dersler mevcut olacaktır (Kırımlı, 2010: 54).

Gaspıralı, ilk Usul-i Cedit okulunu 1884 yılında Bahçesaray’daki Kaytaş Ağa mahallesinde açmıştır. Muallim olarak ise bizzat kendisinin yetiştirdiği Bekir Emekdar’ı atamıştır (Kırımer, 1996: 120). Gaspıralı bu okulda öğrencilerin kırk günde okuma ve yazma öğreneceğini belirtmiştir. Halkı teşvik edebilmek için okula kayıt parası almamış ve ders kitaplarını da bedava vermiştir. Gaspıralı’nın teşviklerine rağmen sadece on iki kişi okula kayıt olmuştur (Kırımlı, 2010: 55). Kırk günlük öğrenim süresinden sonra Gaspıralı, sınavın Bahçesaray’da, halka açık olarak yapılacağını ilan etmiş ve izlemeleri için halkı davet etmiştir. Gaspıralı’nın davetine icabet eden otuz kişi, öğrencilerin okuma ve yazmayı öğrendiklerine şahit olmuştur

(Kırırmer, 1996: 120). İsmail Bey'in sınavı halka açık yapmasındaki gaye, yeni usulde eğitim veren okulun öğrenciler üzerinde kısa sürede başarılı olan etkisini göstermek ve okula yeni öğrenci kazandırma isteğidir. Gaspıralı yeni usul okulları halka benimsetebilmek için yetişkinlere bizzat kendisi dersler vermiş ve halka hitap etmek istemiştir. Gaspıralı'nın bu çalışmaları sonucunda yeni taraftarlar kazandığını da görmekteyiz. Gaspıralı'nın Bahçesaray'da yeni okulları halka tam manasıyla benimsetebilmesi işi için yaklaşık olarak beş altı yıl uğraşmıştır. Bu süreç içerisinde Gaspıralı İsmail Bey aynı zamanda yeni eğitim sisteminin başarılarıyla alakalı propaganda faaliyetleri yapmış ve Rusya'da bulunan diğer Müslümanların yaşadığı bölgelere de elçiler göndermiştir. Gaspıralı İsmail Bey her yıl toplanan Rusya'nın en büyük panayırlarından olan Makarya Panayırı'na (Nijni Novgorod) gelerek burada toplanan Müslümanlara fikirlerini aktarmaya çalışmıştır. Zamanla Bahçesaray'da bulunan Usul-i Cedit okulunun ismi yayılınca yeni usulde eğitim vermek isteyen öğretmenlerde Bahçesaray'a gelmeye başladılar. Bu öğretmenleri bizzat Gaspıralı İsmail Bey kendi evinde ağırlayıp, onlara iki ay kadar eğitim vermiştir. Bu öğretmenlerden herhangi bir ücret talep etmeyen Gaspıralı'nın tek şartı, kendi memleketlerine döndüklerinde, buralarda yeni metotla eğitim veren en az iki öğretmen yetiştirmeleridir (Nadir, 2011: 54).

1893 yılında Gaspıralı, Buhara Emirliğine ve Türkistan'a gitmiştir. Semerkant'ta bulunduğu sırada burada Usul-i Cedit Okulu açmayı başardı. Ancak Rus yönetimi tarafından bu okul kısa sürede kapatılmıştır (Yalvar, 2017: 105). İsmail Bey, Semerkant'ta bulunduğu sırada, Tatar milyoner Gani Bay ile tanışarak etkilemeyi başarmıştır. Semerkant ziyareti süresince etkilemiş olduğu zenginler sayesinde Usul-i Cedit okullarına maddi destek de sağlamıştır. Bu zenginler sayesinde 1895 yılında Rusya imparatorluğunda yeni metotlu eğitim veren okulların sayısı da 100'ü geçmiş durumdaydı. Gaspıralı İsmail Bey'in öldüğü yılda (1914) ise bu sayı 5.000'e ulaşmıştır (Kırırmer, 1996: 11).

Tercüman gazetesinin belirli bir bölümü yayın hayatı süresince sürekli olarak Usul-i Cedit okullarının başarılarından bahsetmiş ve eğitim durumuyla alakalı bilgiler vermiştir. Bahçesaray'da bulunan matbaada da, yeni eğitim sisteminin okuma metinlerini çoğaltılıyordu. Okuma oranını arttırabilmek için Gaspıralı İsmail Bey yayımlarını ucuz fiyatlardan satmaktaydı. *Tercüman* gazetesinin

yayınlarıyla beraber gazete okumaya karşı ilgi çoğalmış, hatta İstanbul gazetelerine dahi abone olanların sayılarında artış görülmüştür.

Gaspıralı İsmail Bey aynı zamanda Müslümanların, Rus dilini mutlaka öğrenmeleri gerekliliğini de savunmuştur. Gaspıralı İsmail Bey'in yeni eğitim sistemindeki en büyük eksikliği muallim (öğretmen) yetiştirebilecek kurumların olmayışıydı. Ancak kanunlar ve mevzuat, Rus maarifinden bağımsız Türkçe eğitim veren kurumları kabul etmiyordu. Bu şartlar altında öğretmenlerin yetiştirilmesi, daha önce Bahçesaray'da yapıldığı gibi, diğer öğretmenler tarafından yetiştirilmesiydi.

Gaspıralı'nın geniş eğitim reformu aynı zamanda kadınları da kapsamaktaydı. İsmail Gaspıralı, Müslüman toplumların hassas olduğu bu konuda öncelikle *Tercüman* gazetesi aracılığıyla zaman zaman yazılar yazarak kadınların da eğitilmesi hususunda halkı bilgilendirerek zemin hazırlamıştır. Bunu yaparken, gelenekçi tepkilerden korunabilmek için Osmanlı Devleti'nden yani (Halifenin ülkesinden) örnekler vererek fikirlerini halka benimsetmeye çalışmıştır (Öztürk, 2016: 534). Gaspıralı İsmail Bey kızlar mahsus ilkokulu, 1893 yılında, ablası Pembe Hanım Bolatukova'ya Bahçesaray'da açtırmıştır (Kırımlı, 2010: 58). Daha sonraları ise Tetüşi'de 1908 yılında, Troisk'ta 1909'da, Kazan ve Orenburg'da ise 1913 yılında, Ait (ov), Hüseyin (ov), Muteri, Abit (ov), Emirhan, Mir Haydar kız medreseleri açılmıştır (Nadir, 2011: 62). 1915 yılında Troisk'ta ilk kez kızlar için bir öğretmen okulu açılmıştır. Bunların içerisinde Orenburg eyaleti en dikkat çeken yerdir. Burada 20 yardım derneği ve 595 medrese (cami) bulunmaktaydı (Nadir, 2011: 63). Söz konusu okulların ödenekleri hayırsever kişiler ve zenginler tarafından sağlanıyordu.

Usul-i Cedit ile başlayan bu eğitim reformu kısa zaman içerisinde etkisini göstermiştir. Rusya'da yaşayan ve sayıları tahminen yirmi milyon olan Müslümanlar arasında 1910 yılına kadar 14 basımevi kurulmuş ve bin civarında dergi, gazete ve kitap basılmış durumdaydı. Müslümanlar içerisinde yaklaşık 200 kişi Rus üniversitelerini bitirmiş ve 20 kişiye yakını da Avrupa'da eğitim almışlardır. Kısa süre içerisinde Usul-i Cedit hareketinin başarıya ulaşmasındaki en önemli etkenlerden birisi, hiç şüphesiz İsmail Bey'in *Tercüman* gazetesi aracılığıyla yapmış olduğu propaganda faaliyetleriydi.

Sonuç

Gaspıralı İsmail Bey'in Rus okullarında almış olduğu eğitim, hem Rusça öğrenmesini hem de o dönemde askeri okullarda Rusların Türklere yönelik uyguladığı kara propaganda faaliyetleriyle asimile etme politikalarının varlığını öğrenmesini sağlamıştır. Türklere karşı yapılan bu faaliyetler, Gaspıralı İsmail Bey'de öz benliğini koruma fikirlerini güçlendirdiği gibi, Rusya Müslümanları arasındaki birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik bir kamuoyu oluşmasını sağlamıştır.

Gaspıralı İsmail Bey ilk Usul-ü Cedit okulunu 1884 yılında Bahçesaray'da açmasıyla beraber aslında amacına doğru en büyük adımı da atmış sayılıyordu. 1883 yılında çıkartmış olduğu *Tercüman* gazetesi aracılığıyla, kurmuş olduğu ve kuracağı okulların eğitim faaliyetleri hakkındaki propaganda faaliyetlerini bütün Türk dünyasına benimsetmiştir. Gaspıralı İsmail Bey'in açmış olduğu bu okullar vasıtasıyla Rusya Müslümanlarını aslında modern dünyanın bir parçası haline getirebilmek maksadıyla ve dilde birliği sağlayarak da Türk dünyasında herkesin birbirini anlayabileceği sade bir dil yaratma çabası gütmüştür. O dönemde tabii bunu yapabilmek çok zorlu bir süreç gerektiriyordu. Çünkü Çar hükümeti açılan okulları resmî olarak tanımıyordu ve herhangi bir bahane ile okulları kapatabiliyordu. Resmî olarak tanımadığından dolayı, maddi olarak herhangi bir ödenek vermesi de söz konusu değildi.

Gaspıralı'yı bekleyen zorluklar sadece bunlarla da sınırlı değildi. Eski geleneklere göre eğitim veren medreseler Gaspıralı'nın modern okullarını eleştirecek ve hatta Çar hükümetine jurnalleyerek okulların kapatılması için dâhi çaba sarf edeceklerdir. Bütün bu zorluklara rağmen Gaspıralı İsmail Bey okulların ödenek sorununu çözümlenebilmek maksadıyla farklı şehirlere seyahatler düzenleyerek açmış olduğu okulları tanıtmış ve burjuvazi sınıfının dikkatini çekerek okullara ödenek imkânı yaratabilmiştir. Rus maarifi bu okulları tanımadığından, yeni usul ile eğitim veren okullar için öğretmen yetiştirebilecek bir öğretmen okulu açılmıyordu. Bu da Gaspıralı İsmail Bey'in zorlandığı diğer bir konudur. Ancak bunun üstesinden, bizzat, kendi evinde dersler vererek öğretmenler yetiştirerek gelmiştir. Öğretmen ihtiyacı problemi bu yolla bir nebze olsun çözülmüştür.

Usul-i Cedit okullarının ders programlarını incelediğimizde, medrese eğitimiyle olan farkları açıkça göze çarpıyordu. Okuma yazma öğretimi, medresedeki gibi heceleme usulüne göre değil “Usul-i Savtî” metoduna göre yapılacaktı. Medrese eğitiminin aksine yeni açılan okullarda sadece Kuran ve tefsir dersleri değil, fen dersleri de öğretiliyordu. Aynı zamanda medrese eğitimi Rus dilinin öğrenilmesini yasaklıyordu. Çünkü Rus dilini öğrenmeleri durumunda Müslümanların asilime olarak kendi öz benliklerini yitireceklerini savunuyordu. Bu konuda bir miktar haklı olduklarını da belirtmemiz gerekiyor. Din sayesinde, Çar hükümetinin uygulamış olduğu asimile politikaları Müslümanlar arasına pek fazla nüfuz edememiştir. Ancak Gaspıralı İsmail Bey, mutlaka Rus dilinin öğrenilmesi gerektiğini savunuyordu. Çünkü dönemin şartlarında Rusların desteğini almadan reform hareketleri tam manasıyla amacına ulaşamayacaktı. Gaspıralı’nın açmış olduğu okullar, Rus dilinin öğrenilmesini de sağlayacaktır. Sadece erkekler için değil, kızların da eğitim almaları için okullar açmıştır. Gaspıralı İsmail Bey modern anlamda eğitim veren bu okulların propagandasını *Tercüman* aracılığıyla o kadar iyi yapmıştır ki, bu okulların Türk dünyasına benimsenmesini başarmıştır. 1884’te ilk açtığı okuldan, öldüğü tarih olan 1914 yılına kadar toplam beş bin kadar Usul-i Cedit okulu açılmıştır. Bu rakamdan hareketle Gaspıralı İsmail Bey’in başarılı olduğu da açıktır.

Gaspıralı İsmail Bey gazeteci, siyasetçi ve aynı zamanda muallim olarak birçok alanda faaliyetlerde bulunmuş çok yönlü bir fikir adamıdır. Tarihte, fikirleri yüz yılları aşarak günümüze kadar ulaşabilen ve bu fikirleri günümüzde de geçerliliğini koruyan nadir insanlar vardır. Gaspıralı İsmail Bey’in de bu nadir kişilerden olduğu değerlendirilebilir.

Kaynaklar

Akçura, Y. (1978). *Türkçülük Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, İstanbul: Türk KültürYayınevi.

Akpınar, Y. (2015). *İsmail Gaspıralı Seçilmiş Eserleri 3 Dil Edebiyat Seyahat Yazıları*, İstanbul: Ötüken.

Akyol, T. (1993). Ceditcilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.7: 211-213. Ankara: TDV Yayınları.

Gaspıralı, İ. (1894, Aralık 23). *Muallimlere Açık Mektup*.

Hablemitoğlu, N. (2015). *Gaspıralı İsmail*, İstanbul: Pozitif.

Kalsın, B. (2014). İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi, *Uhive Dergisi*, 2(2): 95-115.

Kırimer, C. S. (1996). *Gaspıralı İsmail Bey (Dilde, Fikirde, İşte Birlik)*, İstanbul: Avrasya Bir Vakfı.

Kırımlı, H.(1996). Gaspıralı İsmâil Bey. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.13: 392-395. İstanbul: TDV Yayınları.

Kırımlı, H. (2010). *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Nadir, D. (2011). *Unutturulan, Türkçü, İslamcı, Modernist İsmail Gaspıralı*, İstanbul: Başlık Yayınları.

Nadir, D. (2014). *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi(1905-1917)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Öztürk, Z. (2016). Hanımlara Mahsus Gazete. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.1: 533-535. İstanbul: TDV Yayınları,2016.

Şakiroğlu, M. (2011). Tercüman. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40: 490-492. İstanbul: TDV Yayınları.

Yalvar, C. (2017). Türk Dünyasının Sönmeyen Ateşi, Yeditepe Üniversitesi *Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, C.1, (2): 87-116, İstanbul.

Yaman, E. (2015). *Gaspıralı İsmail ve Türkçede Birlik*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

Tanıtım / Değerlendirme / Haber
Review / Evaluation / News

Türklük Bilimine Emek Verenler - 2
Prof. Dr. Düken Masimhanulı

Nassiba JUNAYEVA*

Geliş tarihi / Received: Şubat / February 2020
Kabul Tarihi / Accepted: Şubat / February 2020
(Bu yazı, itenticate yazılımınca taranmıştır.)

Şair, çevirmen, ünlü sinolog ve Türkolog Prof. Dr. Düken Masimkhanulı 20 Nisan 1963'te Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Özerk Bölgesi'nin Tekes bölgesi Akshi köyünde doğdu. Babası Masimhan Nakısbek bir köy hocasıydı. Büyükbabası Nakısbek Jalpetekulı, Kazakistan'ın Şalköde yaylasında, 1916'daki "Karkara ayaklanması"ndan önce, 1917-1937 yılları arasında Çin'in İli vilayeti Tekes bölgesinde, yerel yönetimde görev almıştı. Bu zat, "Nakısbek Şeşen" (hatip, söz ustası) olarak da bilinirdi. Düken Masimhanulı'nın annesi Damesh Turlıbaykızı, önde gelen ve irticalen şiir söyleyebilen bir atışma ozanıydı. Aynı zamanda Kazak "Kıssa Destanları"nın, masal ve efsanelerinin usta anlatıcısıydı. Hayata gözlerini böyle bir ailede açan Düken Masimkhanulı çocukluğundan itibaren dil ve edebiyat sanatına büyük ilgi ve sevgiyle yaklaşmıştı.

1982 yılında liseyi bitirdi ve aynı yıl Pekin Merkezî Milletler Üniversitesi'ne girdi. 1987 yılında çevirmen ve filolog olarak onur diploması sahibi oldu. Mezun olduktan sonra 1987-1993 yılları arasında Urumçi şehrindeki XUAR (Sincan Uygur Özerk Cumhuriyeti) Beşeri Bilimler Akademisi'ne bağlı Edebiyat Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 1993 yılında El-Farabi Kazak Millî Üniversitesi'nin özel daveti ile tarihî anavatanına dönen Düken Masimhanulı, bir süre sonra Kazakistan'a yerleşti ve KazNU (Kazak Millî Üniversitesi)'nin Uzak Doğu Ülkeleri Araştırmaları Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. 1999-2002 yılları arasında bölüm başkanlığını yürüttü. 2002 yılında

* Dr. Ahmet Yesevî Uluslar Arası Kazak-Türk Üniversitesi, Avrasya Araştırma Enstitüsü,
Mametova 48, Almatı / TÜRKİYE nassiba.junayeva@gmail.com,
<http://orcid.org/D44cd8-9990>
10.17932/IAU.TURKLUK.2015.011/turkluk_v06i1005

Astana (şimdiki adı Nursultan)'daki L.N Gumilyev Avrasya Millî Üniversitesi'nde ders vermeye davet edildi. 2003-2005 ve 2007-2009 yıllarında aynı üniversitenin Doğu Araştırmaları Bölümü'nün başkanlığını yürüttü. 2010-2019 yılları arasında üniversitenin Filoloji Fakültesi Çin Filolojisi Bölümü Başkanı olarak görev yaptı. 2019'dan beri adı geçen kuruma bağlı olan Sinoloji Araştırma Enstitüsü Müdürü olarak çalışmaktadır.

1999 yılında, “Çin'deki Kazakların Şiirinde Millî Bağımsızlık Fikirleri (XX. Yüzyılın 20-50 yılları)” konulu doktora tezini, 2008'de de “Kazak ve Çin Edebiyatında Gelenek ve Yenileşme (Muhtar Avezov ve Lu Şun'un eserleri örneğinde)” konulu doçentlik tezini başarıyla savundu.

Düken Masimhanulı'nın üniversite öğrencilik yıllarından itibaren günümüze gelinceye kadar yayımlanan eserlerin önemli bir kısmı şunlardır:

1. *Kalbe Yolculuk* (Şiir kitabı, Urumçi, Çin, 1991).
2. *Kılıç Suyu* (Şiir kitabı, Almatı, 1998).
3. *Kökpar* (Şiir kitabı, Almatı, 2003).
4. *Altın Buharı*, (Şiir kitabı, Pekin, Çin, 2007).
5. *Alkuren Arman* (Şiir kitabı, Astana, 2008).
6. *Şiir/Destan, Ok* (Monografi, Almatı 2000).
7. *Sarrağ* (Bilimsel makaleler kitabı, Astana 2001).
8. *Söz Yelkendir* (Monografi, Almatı 2005).
9. *Muhtar Avezov ve Lu Şun* (Monografi, Almatı 2007).
10. *Dünyanın Kırmızı Kuşağı* (Çeviri roman, 1992 Urumçi, Çin).
11. *Kazak ve Çin Edebiyatlarında Gelenek ve Yenileşme* (Monografi, Pavlodar 2010).
12. *Çincenin Ses Bilgisi* (Ders kitabı, Almatı 2002).
13. *Çin Filolojisine Giriş* (Ders kitabı, Astana 2004).
14. *Lu Şun, Hikâyeler* (Çeviri, Astana 2009).
15. *Lu Şun'un Dünyası* (Yardımcı ders kitabı, Astana 2007).
16. *Lu Şun Okumaları* (Ders kitabı, Astana 2011).
17. *Dünya Edebiyatı* (2010, No. 2. Dergi, Çin Edebiyatı Özel Sayısı. Önsöz yazarı, çevirmen ve hazırlayan – Düken Masimhanulı).
18. *Avrasya Uygurluğu: Eski Türk ve Çin Kültür İlişkileri* (Bilimsel makaleler kitap dizisi, Astana 2012).
19. *Çin Hakkında Kırk Kelime* (Makaleler kitabı, Astana 2014).
20. *Cennetim İçimde* (Seçilmiş şiirler Kitabı, Astana 2014)
21. *Muhtar Avezov ve Lu Şun* (Monografi, Arap harfleri ile, Urumçi, Çin 2014).

22. *Özgürlüğüm ve Kazaklığım* (Özdeyişler ve felsefi anlatım kitabı).

23. *Düken Masimhanuli'dan Seçilmiş Eserler*, (Üç cilt), (Cilt I: Monografiler, Astana 2016).

24. *Düken Masimhanuli'dan Seçilmiş Eserler*, (Üç cilt), (Cilt II: İnceleme ve Araştırmalar, Astana 2016).

25. *Düken Masimhanuli'dan Seçilmiş Eserler*, (Üç cilt), (Cilt III: İnceleme ve Araştırmalar, Astana 2016).

26. *Düken, Masimhanuli, Çin Edebiyatından Seçilmiş Örnekler*. Cilt I, *Lu Şuve Onun Seçilmiş Eserleri* (Çeviri, Astana 2017).

27. *Düken Masimhanuli, Çin Edebiyatından Seçilmiş Örnekler*. Büyük II, Mao Dong. Gece (Roman), (Çeviri, Astana, 2017).

28. *Çince-Kazakça Büyük Sözlük* (D. Masimhanuli, A. Abidenkızı tarafından hazırlanmıştır, Astana 2018).

29. *Ba Tsin, Aile* (Roman, çeviri, Astana 2019).

30. *Dünya Türkoloji Tarihi* (Grup çalışması, Astana 2016).

Ayrıca, Düken Masimhanuli tarafından 300'den fazla araştırma, bilimsel, edebî, tenkit makaleleri çeşitli yerli ve yabancı bilimsel yayınlarda yer almıştır. Farklı yıllarda, Confuji, Lee Bai, Ba Jin, Lao She, Ai Qin, Yu Guangzhon, Wu Thu, Myanmar, Zhang Changzhou, Te Nin, Bei Dao, Gu Cheon, Chi zhijyan, Cheng Dong Dong gibi birçok Çinli yazarın eserleri Sayın Profesörce, Kazak okuyucular için tercüme edildi ve sunuldu.

Bugün, şair, ünlü türkolog, çevirmen olarak ÇHC (Çin Halk Cumhuriyeti) Yazarlar Birliği, ÇHC Türkologları Derneği, ÇHC Azınlık Yazarlar Bilim Derneği, Kazakistan Yazarlar Birliği ve Dünya Sinologlar Derneği üyesidir. 2012'den bu yana, Çin Halk Cumhuriyeti Sincan Uygur Özerk Bölgesi Kültür Başkanlığı Sanat Enstitüsü'nün önde gelen kıdemli araştırmacılarından. 2015 yılından bu yana, Çin Sincan Üniversitesi'nin fahri profesörüdür.

Dr. Düken Masimhanuli, birçok ulusal ve uluslararası ödülün sahibidir. 1990'da, *Oğuzname Üzerine İnceleme* adlı eseri için, "Çin'in Azınlık Edebiyatlarının İncelenmesi Alanında En Başarılı Çalışma" ödülünü aldı. Araştırmaları ve edebî eserleri için "Çin Gençlik" ödülü sahibi oldu (1991). 1992'de yine Çin'de, ÇHC "Özgün Yetenek" Ödülü, Yazarlar Birliği tarafından, edebî eser çevirilerindeki başarıları için verildi.

"Kazakistan'ın Bağımsızlığının 10 Yılı» (2001), "Kazakistan'ın Bağımsızlığının 20 Yılı" (2011), "Kazakistan'ın Bağımsızlığının 25 Yılı" (2016), "Astana'nın 20 Yılı" (2018) ödülleri de kendisine verildi. 2010 yılında, Kazakistan Cumhuriyeti Yükseköğretim

Kurumu'nun "Yılın En İyi Öğretim Üyesi", 2012 yılında Kazakistan Yazarlar Birliği Uluslararası Alaş Edebiyat Ödülü ve SCO (Şangay İşbirliği Örgütü)'nün "İpek Yolu: İnsani İşbirliği" ödülüne layık görüldü. Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nca, genç uzmanları yetiştirme konusundaki başarılılar için "I. İbray Altınsarin Madalyası" ile ödüllendirildi (2013). Aynı yılın Aralık ayında, Ekselansları Cumhurbaşkanı'nın kararnamesi ile, Dr. Düken Masimhanulı'ya "Kazakistan Devlet Üstün Hizmet Ödülü" verildi. Ayrıca çok sayıda ulusal ve uluslararası şiir yarışması kazandı.

Yurtsever bir vatandaş olan Düken Masimhanulı, ülkenin sosyo-politik yaşamında aktif rol alıyor. Kasım 2003'te, yine Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ekselansları Nursultan Nazarbayev'in kararnamesi ile "Ulusal Konsey Üyesi" olarak atandı. Aynı yılın Aralık ayında, Astana'da, "Oralman" (göçmen) Kamu Derneği Başkanı seçildi. 2010'dan beri de Cumhuriyetçi Göç ve İletişim Kamu Konseyi üyesidir.

A. Abidenkızı, sayın Prof. Dr. Düken Masimhanulı'yı tanıtan, *Düken Masimhanulı* adlı bir kitap yayınlamıştır (Astana 2014). Birçok edebî ve bilimsel eseri İngilizce, Çince, Fransızca, Rusçaya çevrilmiş; Türkiye Türkçesi, Kırgız Türkçesi ve Uygur Türkçesine aktarılmıştır.

Prof. Dr. Düken Masimhanulı

Yayın İlkeleri

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi (AY- TBD), İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından Bahar (Nisan) ve Güz (Ekim) olmak üzere yılda iki defa ve basılı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'nde, özgün olmak şartı ile Türk dili, edebiyatı, tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri ve Türk dünyası edebiyatları ile ilgili araştırma, inceleme, tenkit ve değerlendirme yazıları kamuoyuna duyurulmak amacıyla yayımlanır. Bununla birlikte Sosyal Bilimlerin öteki alanlarından dil ve edebiyatla ilgili kültürel ve toplumsal problemleri konu edinen yazılara da yer verilir.

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'ne gönderilecek yazılarda öncelikle alanına katkı sağlayan özgün nitelikte bir "araştırma makale" veya daha önce yayımlanmış çalışmalarını değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan bir "derleme makale" olması şartı aranır. Ayrıca, ilgili alanlarda yayımlanan bilimsel kitaplara ait makale formatındaki değerlendirme yazıları ile kitap eleştirileri de derginin yayın kapsamı içindedir.

Yayın kurulunun kararı ile alanında katkısı olduğu düşünülen yabancı dilden özgün makalelerin İngilizce veya Türkçe çevirilerine de derginin üçte birini geçmemek kaydı ile yer verilebilir. Çeviri makalelerin yayımlanabilmesi için çeviri metin ile birlikte özgün makalenin yazarından ya da hak sahibinden alınacak izin yazısının da gönderilmesi zorunludur.

Yazıların **Aydın Türklük Bilgisi Dergisi**'nde yayımlanabilmesi için, daha önce bir başka yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ancak basılmamış bildirilerden üretilmiş makaleler, bu durum dipnotta açıkça belirtilmek koşuluyla kabul edilebilir.

I. Makalelerin Değerlendirilmesi ve Yayın Süreci

Yayın için gönderilen makalelerin değerlendirilmesinde bilimsel nitelik en önemli ölçüttür. **Aydın Türklük Bilgisi Dergisi**'ne gönderilen tüm makaleler, Yayın Kurulu'nca dergi yayın ilkelerine uygunluk ve nitelik bakımından değerlendirilir. Yayın kurulu, gönderilen bir makaleyi yayımlayıp yayımlamama ve gerekli gördüğü durumlarda makale üzerinde düzeltmeler yapma hakkına sahiptir. Yapılan ön inceleme sonucunda yayına uygun bulunmayan makale, değerlendirme sürecine alınmayarak yazarına bilgi verilir. Eksiklikleri varsa düzeltilmesi ve tekrar gönderilmesi için yazarına iade edilir.

Yayına uygun bulunan makale, değerlendirilmek üzere ilgili alandaki üç hakeme gönderilir. Hakemler, gönderilen makaleleri yöntem, içerik ve özgünlük açısından inceleyerek yayına uygun olup olmadığına karar verirler. Belirlenen süre içinde gelen hakem raporları göz önünde bulundurularak, makalenin yayımlanıp yayımlanmamasına karar yetkisi yayın kurulundadır. Makaleler, Yayın Kurulu tarafından uygun görülen bir sayıda yayımlanmak üzere programa alınır ve yazarı bilgilendirilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süre ile saklanır. Makalenin yayımlanmasının ardından bir ay içinde yazarına makalenin yer aldığı sayıdan 3 adet gönderilir.

Değerlendirme sürecinden geçerek yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı *İstanbul Aydın Üniversitesi*'ne devredilmiş sayılır. Bu nedenle yazılarla birlikte yayın haklarının dergiye devredildiğine ilişkin bir sözleşmenin bulunduğu "makale sunum formu"nun da doldurulup gönderilmesi gerekmektedir.

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşlerin ve çevirilerin bilimsel, etik ve yasal sorumlulukları yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflardan, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Ancak, yayımlanan yazılar dergi yönetiminin yazılı izni olmaksızın başka bir yerde (basılı olarak ya da internet ortamında) yeniden yayımlanamaz. Yazar, yazısının/makalesinin mevcut dergide

yayımlandığını belirtmek kaydı ile tümünü ya da bir bölümünü kendi amaçları için çoğaltma hakkına sahiptir.

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'ne yazı gönderen tüm yazarlar bu ilkeleri kabul etmiş sayılır.

II. Yayın Dili

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi'nin yayın dili **Türkiye Türkçesidir**. Yayın ilkelerine uygun olmak şartıyla diğer **Türk lehçelerinde** yazılmış olan yazılara da dergide yer verilebilir.

III. Yazım Kuralları

Yapılan ön incelemede yazım kurallarına uyulmadığı tespit edilen makaleler düzeltilmesi için yazarına iade edilir ve yayım programına alınmaz. Dergimize gönderilecek makalelerde aşağıdaki kurallar dikkate alınmalıdır:

1. Ana Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve **koyu** harflerle yazılmalıdır. Makalenin başlığı sözcüklerin ilk harfi büyük olacak biçimde yazılmalı ve en fazla 10-12 sözcük arasında olmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı **koyu**, adresler ise *eğik* harflerle yazılmalı; yazar(lar)ın varsa görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta adres(ler)i ilk sayfada dipnot ile belirtilmelidir.

3. Öz: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 100, en fazla 150 sözcükten oluşan Türkçe ve İngilizce "öz" (abstract) bulunmalıdır. Öz içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemeli; dipnot kullanılmamalıdır. Türkçe ve İngilizce özlerin altında bir satır boşluk bırakılarak, en az 3, en çok 5 sözcükten oluşan anahtar sözcükler (keywords) verilmelidir. Yazılan İngilizce özün (abstract) üzerinde makalenin İngilizce başlığı da verilmelidir.

4. Ana Metin: A4 sayfa boyutunda (29.7x21 cm.), MS Word programı, *Times New Roman* yazı karakteri ile, 12 punto ve 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında üst 3 cm., alt 3 cm., sol 3 cm., sağ 3 cm. boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle ya da tek tırnak içinde yazılmalıdır. Metinde tırnak işareti + eğik harfler gibi çifte vurgulamalara asla yer verilmemelidir.

5. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Makaledeki tüm ara (normal) ve alt başlıklar (yatık) 12 punto ile sözcüklerin yalnız ilk harfleri büyük, koyu karakterde yazılmalı; alt başlıkların sonunda iki nokta üst üste konulmamalı ve bir satır sonra devam edilmelidir.

6. Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalı, siyah-beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Tablo ve şekiller ayrı ayrı sıra sayısı verilerek numaralandırılmalıdır. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Yatay çizgiler ise yalnızca tablo içindeki alt başlıkları birbirinden ayırmak için kullanılmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak dik (normal); tablo adı ise, her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere eğik (*italik*) yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır.

Örnek: Tablo 1: *Farklı yaklaşımların karşılaştırmalı analizi.*

Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası eğik yazılmalı, nokta ile bitmeli, hemen ardından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalıdır.

7. Görseller: Yazı içerisinde resim, fotoğraf ya da özel çizimler varsa bu belgeler kısa kenarı 10 cm olacak şekilde 300 ppi'da (300 *pixels per inch* kalitesinde) taranmalı, JPEG formatında kaydedilmeli, ayrıca metin içinde kullanılan

tüm görsel gereçler makaleye ek olarak JPEG formatıyla gönderilmelidir. İnternette indirilen görsellerin de 10 cm-300 ppi kurallarına uygun olması gerekmektedir. Görsellerin adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır. Dergi yayın kurulu, teknik olarak problemlili ya da düşük kaliteli resim dosyalarını yeniden talep edebilir ya da makaleden tümüyle çıkartabilir. Kaynak olarak kullanılacak görüntülerin kalitesinden ve yayımlanıp yayımlanmamasından yazar(lar) sorumludur.

Resim ve fotoğraflar siyah beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Görsel numaraları ve adları görsellerin hemen altına ortalı şekilde, eğik yazılmalıdır. Görsel tipi ve numarası eğik yazılmalı (*Resim 1.*; *Şekil 1.*), nokta ile bitmeli, hemen yanından sadece ilk harf büyük olmak üzere görsel adı dik (normal) yazı karakteri ile yazılmalıdır.

Örnek: *Resim 10.* Wassily Kandinsky, ‘Kompozisyon’ (Anna-Carola Krausse, 2005: 91).

Şekil, çizelge ve resimlerin kullanıldığı sayfa sayısı 10’u geçmemeli, işgâl ettikleri alan yazının üçte birini aşmamalıdır. Teknik imkâna sahip yazarlar, şekil, çizelge ve resimleri aynen basılabilecek nitelikte olmak şartı ile metin içindeki yerlerine yerleştirebilirler. Bu imkâna sahip olmayanlar, bunlar için metin içinde aynı boyutta boşluk bırakarak içine şekil, çizelge veya resim numaralarını yazabilirler.

8. Dipnotlar: Dipnot kaynak göstermek için kullanılmamalı, dipnot kullanımına yalnızca açıklayıcı ek bilgileri için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir.

9. Alıntı ve Göndermeler/Atıflar: Yazar doğrudan ya da dolaylı olarak yaptığı tüm alıntılara aşağıdaki örneklere göre göndermede bulunmalıdır. Burada belirtilmeyen durumlarda APA 6 formatı kullanılmalıdır. Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmeli ve *eğik* yazılmalıdır.

Göndermeler için asla dipnot kullanılmamalıdır. Tüm göndermeler parantez içinde ve aşağıdaki biçimde yazılmalıdır.

Tek yazarlı çalışmaya yönelik genel göndermelerde: (Carter, 2004).

Tek yazarlı çalışmanın alıntı yapılan belirli bir yerine göndermelerde: (Bendix, 1997: 17).

İki yazarlı çalışmalara göndermelerde: (Hacıbekiroğlu ve Sürmeli, 1994: 101).

İkiden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve “vd.” yazılmalıdır: (Akalın vd., 1994: 11).

Kaynakça kısmında ise, birden fazla yazarlı yayınların diğer yazarları da belirtilmelidir.

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa kaynağın sadece yayın tarihi yazılmalıdır: Gazimihal (1991: 6), bu konuda “.....”nu belirtir.

Yayın tarihi olmayan yapıtlarda ve yazmalarda yalnızca yazarların adı yazılmalıdır: (Hobsbawm)

Yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. yapıtlarda ise kaynağın ismi, varsa cilt ve sayfa numarası yazılmalıdır: (Meydan Larousse 6, 1994: 18)

İkinci kaynaktan yapılan alıntılar da aşağıdaki gibi yazılmalı ve kaynaklarda belirtilmelidir: Lepecki'nin de ifade ettiği gibi “.....” (Akt. Korkmaz 2004: 176).

10. Kaynaklar: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik sırayla aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi yazılmalıdır. Kaynaklar, bir yazarın birden fazla yayını olması hâlinde, yayımlanış tarihine göre sıralanmalı; bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar ise (2004a, 2004b) şeklinde gösterilmelidir:

a. Kitaplar

Öztürkmen, A. (1994). *Türkiye 'de Folklor ve Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Carter, A. (2004). *Dans Tarihini Yeniden Düşünmek*, çev: Cansu Şipal, İstanbul: BGST Yayınları.

b. Makaleler

Sarisözen, M. (1970). Bağlama Metodu, *Folklor/Halkbilim* (1): 12-16.

Bakka, E. ve Felföldi, L. (2002). Whose Dances, Whose Authenticity? *Dance Research* (32): 3-18.

c. Kitap içi bölümler

Lepecki, A. (2004). Concept and Presence: The Contemporary European Dance Scene. *Rethinking Dance History: A Reader*, ed. Alexandra Carter, London: Routledge, s: 176-190.

Şahin, M. (2013). Klinik Psikolog Olmak. *Klinik Psikoloji*, ed. Linden, W. ve Hewitt, P. L. Ankara: Nobel, s: 1-16.

d. Tezler

Dehmen, B. (2005). Ulusal ve Küreselin Kesişme Noktasında Halk Danslarına Bir Yaklaşım: Dansın Sultanları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

e. İnternet kaynakları

İnternette elde edilen verilerin kaynakları mutlaka gösterilmeli ve Kaynaklar'da erişim adresi ve erişim tarihi belirtilerek verilmelidir. Erişim adresi olarak kaynağın yer aldığı web sayfasının (ana sayfa) adresi değil, kaynağın görüntülediği adres verilmelidir.

<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (12.10.2014).

Aksu, G. (2011). Özgür Bir Beden, Özgür Bir Sanat Dalı, *Yazında ve Çeviride Beden*, Akşit Göktürk'ü Anma Toplantısı (15-17 Mart 2006) İstanbul Üniversitesi. <http://mimesis-dergi.org/2011/04/ozgur-bir-alan-ozgur-bir-sanat-dali/>. (12.10.2011).

f. Görüşmeler

Ural, U. (2014). Artvin halk dansları çalıştırıcısı Uğur Ural ile ÜFTAD ofisinde yapılan görüşme, İstanbul: 19 Temmuz.

IV.Yazıların Gönderilmesi

Yukarıda belirtilen ilkelere ve kurallara uygun olarak hazırlanmış yazılar, “makale sunum formu” ile birlikte e-posta yoluyla aşağıdaki adreslere gönderilebilir.

Ön inceleme ve hakem değerlendirmesi doğrultusunda geliştirilmek ve/veya düzeltilmek üzere yazarlarına geri gönderilen yazılar, gerekli düzeltmeler yapılarak en geç, bir ay içinde tekrar dergiye ulaştırılır.

İletişim Bilgileri:

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi Yayın Koordinatörlüğü,

İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, Nu: 38

Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul.

Tel: (212) 444 1 428

Publishing Principles

Aydın Türklük Bilgisi is a nationally recognized peer-reviewed journal published twice a year in Spring (April) and in Fall (October) by the Literature Department of Arts and Sciences Faculty, Istanbul Aydın University. However, submissions to the journal can be made at any time during the year.

Aydın Türklük Bilgisi publishes original, research-based and review articles on Turkish Language and Literature, Turkish History and Modern Turkish Dialects as well as Turkic Literature. Articles on cultural and social issues related to language and literature from other areas of Social Sciences are accepted, as well.

We accept only original research articles which have not been published elsewhere as well as non-research articles reviewing the previous studies and putting forward new and noteworthy ideas. In addition, the reviews of scientific books that are published in the related fields and book reviews are within the scope of the journal.

The original articles translated from one language into Turkish or English can also be published in the journal provided that they contribute to the field without exceeding one third of the journal. For the translated material protected under law, the author should ask for copyright permission granted by the owner for the translation to be published.

The journal accepts articles either which are unpublished or which are not in process of publication. The articles which are not published, but presented in a scientific conference can be accepted provided that the case is clearly stated in the footnote.

I. Peer-Review Process and Publication Process

Peer review is designed to assess the validity, quality and often the originality of articles for publication. Its ultimate purpose is to maintain the integrity of science by filtering out invalid or poor quality articles. What peer review does best is improve the quality of published papers by motivating authors to submit good quality work and helping to improve that work through the peer review process.

That a manuscript meets the requirements or standards is the main criterion when articles submitted are peer reviewed. All the articles are preliminary evaluated by the editorial board concerning the quality and suitability. The journal editor sends out the article to three people in the same academic field. These experts evaluate the article for soundness of research methods, whether the conclusions follow from the results, the quality of the literature review, and often whether the study provides new or novel information. After the peer-view process is over, the article is sent to production. If the article is rejected or sent back for either major or minor revision, the handling editor should include constructive comments from the reviewers to help the author improve the article.

Following the peer-view process, the copyrights of the manuscripts which are accepted for publication are transferred to Istanbul Aydin University. In order to publish and disseminate research articles, the University should have the publishing rights. This is determined by a publishing agreement between the author and IAU. Thus, the “authorship form” including a contract regarding the transfer of the copyrights to the journal is also required to be completed.

Authors are responsible for their scientific, ethical and legal views published in the article. The texts and photographs published in the journal may be cited. However, the published texts cannot be re-published in any other place (printed or online) without the written permission of the journal’s editorial

board. The authors of the published articles reserve the right to copy the whole or a part of their work for their own purpose on the condition that they indicate the text/article is published in the journal. Authors will stick to the afore-mentioned principles by submitting their works to the journal.

II. Language of Publication

The journal publishes articles in Turkish as well as manuscripts written in other Turkish dialects as long as they meet the publishing criteria.

III. Formatting Guidelines

It is worth nothing that manuscripts, which do not meet the criteria, are transferred or rejected by the journal. The article should be prepared according to the following guidelines:

1. Main Title

The title is an essential way to bring the article to potential readers' attention. Therefore, it should capture the main idea of the essay, but should not contain abbreviations or words that serve no purpose. Therefore, the title should be as accurate, informative and complete as possible. It should be centred on the page and typed in 12-point Times New Roman font, but the title should not be underlined, bolded, or italicized. The main title should not exceed 10-12 words and initials should be capitalized.

2. Author's Name(s) and Address(es)

The name(s) and surname(s) of the authors should be typed in **bold** whereas the addresses must be typed in *italic* letters. If there are any, the title(s) and the workplace(s) of the authors as well as their contact information must be indicated on the first page with a footnote.

3. Abstract

Each paper should have an abstract in both English and Turkish. The abstract should outline the most important aspects of the study while providing only a limited amount of detail on its background, methodology and results. Its length should consist of at least 150 words and should not exceed 200 words. The abstract should be self-contained but should not quote any references, figures and graphic numbers used in the text or contain footnotes. It should be clear, concise, and informative giving the scope and the main results obtained. Authors should provide *keywords* consisting of at least 3 and at most 5 words leaving an empty line under the English and Turkish abstracts. The Turkish abstract should also have its title in Turkish.

4. Main Text

The author should use Times New Roman style font-type, 12-point font size leaving 1,5 space between lines and make 3 cm margins on the top, bottom and sides of an A4-sized (29.7x21 cm) MS Word page. The pages should also be numbered. The parts of the text should be written either in *italics* (not in **bold**) or shown in single quotation marks (‘’). The text should not contain double punctuation involving quotation marks and italics at the same time.

5. Sub-titles

If the article is long enough and it includes coherent sections, and even subsections, the author might consider including section headings in the paper. When necessary, headings should be used to separate its major sections. All the section headings should be in **bold** type and font should be 12-point size (regular) and sub (*italics*) titles, capitalizing only the initial letters of each word in the title. Sub-titles should not be followed by a colon (:) and the text must begin after an empty line.

6. Tables and Figures

Tables should be prepared according to black and white printing with a title and number. Tables and figures should be numbered separately. Vertical lines should not be used for drawing tables; however, horizontal lines should only be used for categorizing the sub-titles within the table. The number of the table should be indicated above the table, on the left side, in regular fonts; the title of the table should be written in *italics* capitalizing the initials of each word. Tables should be located in their proper places within the text.

For example, Table 1: A comparative analysis of different approaches

The numbers and the titles of the figures which need to be clear should be centred just below the figure. The number of the figure must be in *italics* followed by a full stop (.). Right after comes the title of the figure in regular fonts with only the initial letter capitalized.

7. Visuals

When visuals are placed into the text, they should be placed as close as possible to the paragraph referring to them. Visuals should be titled according to the criteria specified for tables and figures. Technically problematic or low-quality images may be requested from the contributor again or may be completely removed from the article by the editorial board. Author(s) are responsible for the quality of the visual materials to be used in their articles.

The images, photographs or special drawings included in the text should be scanned in 300 ppi (300 pixels per inch) with a 10 cm short edge in JPEG format. In addition to the article and the “article presentation form”, all the visual materials used in the text should be e-mailed to the address indicated in JPEG format. The online sourced images should also comply with a rule of 10 cm/300 ppi.

The pictures and photographs should be prepared according to black -and- white printing and processing. The titles and the numbers of the visuals should be centred and typed in *italics*. The type of the visual and its number should be typed in *italics* followed by a full stop (.) and the name of the image typed in regular fonts with capital initials:

Example: *Resim 10*. Wassily Kandinsky, 'Kompozisyon' (Anna-Carola Krausse, 2005: 91).

Figures should be clear. The text on the chart must be easily readable, i.e. font size is more than 8 points. Each figure should be provided with a caption.

Figures refer to all other types of visuals like charts, graphs, drawings, and images as figures. Each figure should be labelled with the word Figure and an Arabic numeral in *italics*. The label and caption of a figure are placed below the visual as it appears in the text, along with a reference to the source of the figure if it came from an outside resource.

The pages containing figures, charts and images should not exceed 10, with only occupying one third of the text. If possible, authors may place the figures, charts and images where they are supposed to be providing that they will be prepared as ready to be published, if not the authors can write the numbers of the figures, charts and images leaving empty space in the text.

8. Footnotes

Footnotes should not be used as references to sources in the articles to set out in full in notes at the bottom of each page. They should only be used for additional explanatory information. Word can automatically number sections. Numbers should be used in the text to indicate footnotes, for example ¹. When citing quoted sources, the number should be placed at the end of the quotation and not after the author's name if that appears first in the text.

9. Citation and References

In this section, you will find explanations and examples of how to cite resources that you might use in your research, both in the text of your work (in-text citations) and at the end of your research (references list).

A citation tells the readers where the information came from. In your writing, you cite or refer to the source of information.

A reference gives the readers details about the source so that they have a good understanding of what kind of source it is and could find the source themselves if necessary. The references are typically listed at the end of the lab report.

When you cite the source of information in the report, you give the names of the authors and the date of publication.

The sources are listed at the end of the report in alphabetical order according to the last name of the first author, as in the following book and article.

Authors must give references for all their direct or indirect quotes according to the examples given below. In case not specified here, authors must consult APA 6th edition referencing and citation style. Direct quotes must be given in *italics* using quotation marks (“”). Footnotes must never be used for giving references. All references must be written in parentheses and as indicated below:

Works by a single author: (Carter, 2004).

Specific passages in works by a single author: (Bendix, 1997: 17).

Works by two authors: (Hacıbekiroğlu and Sürmeli, 1994: 101).

Works by more than two authors: (Akalm et. al, 1994: 11). The other contributing authors must only be indicated in the bibliography section.

If the name of the author is mentioned within the text, only the publishing date of the source are provided: Gazimihal (1991: 6) states that “.....”.

Works with no publication dates, can be cited with the name of the author: (Hobsbawn)

Works with no author name, such as encyclopedias, can be cited with the name of the source and if available the volume and page numbers: (Meydan Larousse 6, 1994: 18)

The quotes that are taken from a secondary source are indicated as follows and must also be given in bibliography: As Lepecki also expresses “.....” (Korkmaz, 2004: 176).

10. Bibliography

In APA style, all the sources you cite throughout the text of your paper are listed together in the References section. The References section has its own special formatting rules, including double-spaced text and hanging indentation

Full Bibliographic Citations APA format requires the inclusion of a list of resources used in the paper, and this list is referred to as “references.” This list includes only the names of resources cited in the paper, not resources that you found and read during your research process but did not include in the paper. The references page should start at the top of a new page in your essay; however, it will need to be included in your continuous page numbering. References pages, like all other pages, have the running head and page number at the top.

A bibliography is a list of all of the sources you have used (whether referenced or not) in the process of researching your work. In general, a bibliography should include:

- the authors’ names
- the titles of the works
- the names and locations of the companies that published your copies of the sources

- the dates your copies were published
- the page numbers of your sources (if they are part of multi-source volumes)

The bibliography must be given at the end of the text in an alphabetical order as shown in the following examples. The references must be listed according to their publication dates in case an author has more than one publication. On the other hand, the publications that belong to the same year must be shown as (2004a, 2004b...).

Reference lists/ bibliographies

When using the 'author, date' system, the brief references included in the text must be followed up with full publication details, usually as an alphabetical reference list or bibliography at the end of your piece of work. The examples given below are used to indicate the main principles:

The simplest format, for a book reference, is given first; it is the full reference for one of the works quoted in the examples above.

Knapper, C.K. and Cropley, A. 1991: *Lifelong Learning and Higher Education*. London: Croom Helm.

a. Books

Öztürkmen, A. (1994). *Türkiye 'de Folklor ve Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Carter, A. (2004). *Dans Tarihini Yeniden Düşünmek*, çev: Cansu Şipal, İstanbul: BGST Yayınları.

b. Articles

Sarısözen, M. (1970). Bağlama Metodu, *Folklor/ Halkbilim* (1): 12-16.

Bakka, E. ve Felföldi, L. (2002). Whose Dances, Whose Authenticity? *Dance Research* (32): 3-18.

c. Chapters in an Edited Book

Lepecki, A. (2004). Concept and Presence: The Contemporary European Dance Scene. *Rethinking Dance History: A Reader*, ed. Alexandra Carter, London: Routledge, s: 176-190.

Şahin, M. (2013). Klinik Psikolog Olmak. *Klinik Psikoloji*, ed. Linden, W. ve Hewitt, P. L. Ankara: Nobel, s: 1-16.

d. Thesis

Dehmen, B. (2005). Ulusal ve Küreselin Kesişme Noktasında Halk Danslarına Bir Yaklaşım: Dansın Sultanları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

e. Online Resources

Online resources must be cited for the data obtained from the Internet. The full web address of the web-page (not the home page) and the date of access must be indicated in the bibliography for the online resources:

<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (12.10.2014).

Aksu, G. (2011). Özgür Bir Beden, Özgür Bir Sanat Dalı, *Yazında ve Çeviride Beden*, Akşit Göktürk'ü Anma Toplantısı (15-17 Mart 2006) İstanbul Üniversitesi. <http://mimesis-dergi.org/2011/04/ozgur-bir-alan-ozgur-bir-sanat-dali/>. (12.10.2011).

f. Interviews

Ural, U. (2014). Artvin halk dansları çalıştırıcısı Uğur Ural ile ÜFTAD ofisinde yapılan görüşme, İstanbul: 19 Temmuz.

IV. Sending Manuscripts:

Submission of a manuscript to the journal implies that all authors have read and agreed to its content and that the manuscript conforms to the journal's policies. Manuscripts written in accordance with the editorial policy must be

submitted online. After manuscript submission, all authors of papers under consideration for publication will complete and send an authorship form.

Following the peer-review process, peer reviewers can suggest changes, additions or gaps if parts of the article are difficult to read or need more explanation. The articles assessed and accepted can be asked their authors for further improvement and proofreading. The authors must make revisions in one month at the latest.

For further information, please contact:

AYDIN TÜRKLÜK BİLGİSİ

Editorial Board

Istanbul Aydın University, Faculty of Arts and Sciences

Department of Turkish Language and Literature

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, Nu: 38

Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 444 1 428

E-mail: aydinturklukbilgisi@aydin.edu.tr

KÜTÜPHANE VE BİLGİ MERKEZİMİZ 7/24 HİZMET VERİYOR

56.000
Basılı Kaynak

1.000.000
E-Kaynak

Engelsiz
Kütüphane

Mobil
Uygulamalar

24/7

- Kütüphane 7/24/365 gün hep açık
- 75.000 aylık kullanıcı
- Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi için çizim salonları
- Kafeterya

instagram: kutuphaneiau

twitter.com/iaukutuphane

facebook.com/iaukutuphane